

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРДО
ЖАШАҒАН КООМ**

Осман Нури ТОПБАШ

Стамбул: 2019 / 1440 Н

БАКТЫЛУУЛУК ДООРДО

ЖАШАГАН КООМ

Осман Нури Топбаш

Негизги аталышы: Asr-1 Saadet Toplumu

Жазуучу: Осман Нури Топбаш

Котормочу: Мамбетов Асылбек

Редактор: Жусупов Майрамбек

Дизайнер: Джихангир Ташдемир

ISBN: *****

Дареги:

Тел:

Факч:

E-mail:

Сайттын дареги:

Басуу:

Language: Kirghiz

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРДО
ЖАШАГАН КООМ**

Осман Нури ТОПБАШ

Кириш сөз

Бизди Азирети Мухаммедге (саллаллааху алейхи ва саллам) үммөт кылып, Аны кереметтүү адеп-ахлактын үлгүсү катары жаамы адамзатка ыроологон, өтө берешен Раббибизге чексиз шүгүрлөр болсун!..

Сахабаларды асмандагы жылдыздар сыяктуу бийик даражага көтөргөн жана адамзатка теңдешсиз Бактылуу Доорду (асры саадат) белек кылган Расулаллахка, Анын үй-бүлөсүнө жана асхабына сансыз салават жана саламдар болсун!..

Бактылуу доордо жашаган коом, “бактылуулук өкүм сүргөн доор жана адамдар бакытка бөлөнгөн мезгил” деген маанини билдирет.

Бактылуу доор – адамзатка туура жолду көрсөтүүчү Курани Карим түшкөн, ааламдарга ырайым катары жөнөтүлгөн Азирети Пайгамбар (саллаллааху алейхи ва саллам) жашап өткөн берекелүү доор болуп саналат. Ошондой эле ал доор, пайгамбарлыктын нурун кийинки мезгил жана мейкиндиктерге чейин жеткирген, дүйнө

тарыхында адеп-ахлак, инсандык сапат, мээрим жана такыбалыктын туу чокусуна жетип, теңдешсиз ыймандуулуктун маданиятын орноткон сахабалар жашап өткөн өзгөчө мезгил.

Бактылуу доор деген сөз мезгил мезгили менен төрт халифанын доорун, кала берсе табиин жана табаи-табиин доорун өз ичине камтый тургандай таризде колдонулуп келет.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

*“Үммөтүмдүн эң жакшылары – менин доорумда жашагандар. Андан соң аларды ээрчигендер, андан кийин аларды ээрчигендер...”*¹ - деп буйурган.

Ушул себептен улам, Бактылуу доор эң эле идеалдуу заман болгон. Ислам тарыхында ар дайым кусалык жана суктануу менен эскериле турган өзгөчө доор болуп кала берди.

Кээ бир тафсирчилер Алла Тааланын **Аср сүрөсүндө** башка дагы маанилерге кошумча “Асры-Саадатка (Бактылуу доорго)” дагы ант ичкендигин айтышат. Себеби, бул учур акыйкат менен жалган бири-биринен кескин түрдө айырмаланып турган доор эле.

1. Бухарий, Асхабун-Набий, 1.

Асры-Саадат, бул дүйнөдөгү жана напсиге ылайык келген бактылуулук, бейпилдик жана жыргалчылык өкүм сүргөн доор эмес эле. Тескерисинче, абдан кыйын жана машакаттуу жашоонун шартында жашап өткөн, оор сыноолорго толгон доор эле. Ошондой болсо да, Курани Карим, Азирети Пайгамбар (саллаллааху алейхи васааллам) жана Ислам дининин баа жеткис өзгөчөлүгү менен адамзатты эки дүйнөдө тең бактылуулукка жеткире турган жашоо эрежелери менен жашаган коом болду. Зулумдук, адилетсиздик жана зөөкүрлүккө баш ийген адамзатты, акыйкат, адилеттүүлүк жана жакшы адеп-ахлак менен зоболосун көтөрүү менен тарыхта эң чоң реформа, өнүгүү жана өзгөрүү болуп өткөн. Жамандык жана напсинин азгырыктарынын ордуна руханий сезимдер орун алып, жан дүйнөлөр дене кумарынан кутулган жана адамдар акыретти алдыңкы планга койуп, бактысыздыктан бактылуулукка карай бет алган доор өкүм сүрдү.

Ушул өңүттөн караганда, адамзатты караңгылыктан жарыкка чыгарган Ислам дининин теңдешсиз өзгөчөлүктөрүн, айрыкча анын сылык-сыпайылыгын жакындан таанып билүү бир гана Асры-Саадаттын жан дүйнө ааламына кирүү менен жүзөгө ашат.

Кадырлуу окурмандар!

Сиздердин колунуздагы аталган чакан китепче ар кайсы макалаларыбыздан чогултулган жана кээ бир жаңы мисалдарды кошумчалоо менен дал ошол куттуу доордун маани-маңызы ачык-даана түшүнүктүү болсун деген максатта даярдадык. Ушул максатка ылайык ыйман, ибадат, мамиле жана адеп-ахлакта кандай гана суктанаарлык жашоону баштан өткөргөндүгүн ошол доордун сансыз ибарат жана үлгүлүү көрүнүштөрүнөн кээ бир мисалдарды берүү менен сөзүбүздү конкреттүү түрдө түшүндүүргө аракеттендик.

Аталган китепчени даярдоодо өз жардамын аябаган Др. Мурат Кайа аттуу уулубузга терең ыраазычылыгымды билдирип, бул кылган кызматы ага Кыяматка чейин үзүлбөй турган сооп болуусун Жараткандан тилеймин.

Осман Нури Топбаш
Декабрь 2009

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

“Жер которгондордон, ансарлардан алгач ыйман келтиргендер жана жакшы иштерде аларды ээрчигендерден Аллах ыраазы болду. Алар да Аллахдан ыраазы болушту. Ошондуктан, Аллах алар үчүн ичинде түбөлүккө кала турган, алдыларынан дарыялар агып туруучу Бейиштерди даярдап койгон. Бул – эң чоң ийгилик!” (Тавба 9/100)

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРДО
ЖАШАГАН КООМ**

Бактылуулук Доордо Жашаган Коом

Жахилийа (караңгылык) доорунда жашаган адамдар чектен ашкан жапайычылыкты баштан өткөрүшкөн. Түркөйлүк, адашкандык, чагымчылдык жана бузукулук жеткен чегинен ашып, кан куумайлардын кесепетинен чөл кудум кан көлүнө айланган сыяктуу болчу. Акыйкат жана акы-укук дайыма ким күчтүү болсо ошонун колунда болуп келди. Күчтүүлөр заалымга айланып, коомдогу эч кимиси жок алсыздарды эзип келишти. Айтылуу акын Маркум Акиф:

“Инсан бир тууганын да жей турганчалык жсырткыч болобу..” деп баяндагандай эле караңгылык өкүм сүрүп, заалымдардан жапа чеккен инсандар трагедиялуу жашоонун шартында өз жанын сактап калуу үчүн күрөшөт эле.

Инсанды инсандык сапаттан чыгарган караңгылык ишенимдери

Жалгыз кудайга ишенүү түп тамырынан жойулган эле. Кээ бир адамдар өздөрүнө өтө эле алыс деп эсептеген Алла Тааладан, теңирдик күчтүн жер жүзүндөгү таш, зоока, от, дарак, чоку сыяктуу бир канча табияттагы кубулуштарга түшүп, ошол жерлерден көрүнө тургандыгына жана алардын ыйыктыгына ишенишкен. Күнгө, жылдыздарга сыйынгандар да болгон. Аларга ыйык кудай катары таазим кылуу аркылуу Аллага жетебиз деп ойлошчу.

Айрымдары да периште, жин жана шайтан сыяктуу тулку-бою болбогон жандыктарга ибадат кылышат эле. Эгер аларга сыйынып сыйурматын аябай турган болсо, Алланын алдында аларга шапаат кыла тургандыгына ишенишкен. Бир жагынан Аллага ишенгендигин айтышса, бир жагынан ар кайсы жандыктарды же өзүнүн колдору менен жасап алышкан нерселерди Аллага ортомчу кылган мушриктер да бар эле. “Азирети Ибрахим жана Исмаилдин балдарыбыз” – деп айтканына карабастан алардын алып келген Тавхид (бир кудайга ишенүү) ишенимин таштап,

Ханифликтен² баш тартышкан эле. Булар ойго келген ар нерсени Аллага ортомчу кошот эле.

Алла жана акырет күнүн толугу менен жокко чыгарып, бардык нерсе көзгө көрүнгөн нерседен гана турат деп ишенген тайкы түшүнүктөгүлөр да болгон.

Пайгамбарыбыздын сүт энесинин күйөөсү **Харис**, пайгамбарлык келгенден кийин Меккеге Пайгамбарыбызды (саллаллааху алейхи ва саллам) көргөнү барып калат. Курайштын мушриктери ага кайрылып:

– Уккан жоксунбу эй Харис, сенин мына бул уулуң эмне деп жатат? - дешет.

Харис:

–Эмне дейт? – деп сураганда:

–Аллах өлгөндөн кийин адамдарды кайра тирилте тургандыгын айтып жатат. Ошондой эле, Аллахтын бейиш жана тозок деген эки жери бар экендигин, өзүнө каршы чыккандарга ал жерде азап берерин, ал эми мойун сунгандарга сый көргөзөөрүн айтып жатат. Бул айткандары менен

2. Ислам адабияты боюнча жахилия доорунда Азирети Ибрахим (а.с) алып келген диндин аты. Ал эми бул динди тутунгандар «ханифтер» деп аталат.

биздин арабызга бүлүк салды жана жамаатыбыз баш-аягын жоготту, – дешет.

Харис Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) келип:

–Уулум, сени менен коомундун ортосунда кандай маселе бар? Сени айтып даттанып жатышат. Сен; «Адамдар өлгөндөн кийин тирилишет, кийин бейишке же тозокко киришет. - деп айткандарыңды кеп кылып жатышат, – дейт.

Алланын Элчиси сүт атасына:

– Ооба, мен буларга ишенем жана ошентип айткам атаке! Аттиң бүгүн сенин колуңан кармап бул сөздөрдүн акыйкатын айтып берсем кана! – деди.

Харис кийинчерээк мусулман болот жана убакыт өткөн сайын Ислам дининин аруулугунан пайдалана баштайт. Харис Исламга киргенден кийин:

“–Атаганат уулум ошол күнү колуман кармап, айткандарынын акыйкатын мага айтып бергенде эмне! Жана да Алланын каалоосу менен мени бейишке киргизгенге чейин эч жерге таштап кетпегенде аттиң ай!” – дейт эле.³

3. Ибни Исхак, Сирет 218-бет; Сухайли, Равдул Унуф, I, 284-285.

Кыскача айтканда, жахилия доорунда адамдар көптөгөн жаңылыш ишенимдерге малынып, акыл-эс, аңдап-билүү, ой-жүгүртүү сыяктуу эң баалуу инсандык сапаттардан ажырап, өтө кыйын абалга туш болушкан. Ушундайча, адамзаттын оор трагедиялуу мезгилин баштан өткөрүшкөн.

Түз көз караш жана туура ой-пикирди табуу кыйын болгон. Туура эмес пикирлер кеңири кулач жайган. Мунун натыйжасы катары коомдо аялзаты басмырланып, энелер кордолуп, кимдин кызы бар болсо ал үчүн өтө уят катары кабыл алынган.

Биркүнүсахабалардын бири Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) келип мындай дейт:

“Оо, Алланын Элчиси! Биз жахилия доорунда жашаган эл болчубуз. Буттарга сыйынып, кыздарыбызды тирүүлөй топуракка көмөт элек. Менин кичинекей бир кызым бар эле, бирок мен аны аябай жакшы көрчүмүн. Качан мен аны чакырсам сүйүнгөнүнөн учкан бойдон жаныма чуркап келет эле. Бир күнү кайрадан чакырып калсам жаныма чуркап келди да мени ээрчий баштады. Мен да басып кете бердим жана үй-бүлөбүзгө таандык жакын жердеги кудуктун жанына алып бардым. Кызымдын колунан кармап, аны кудукка түртүп жибердим. Кызымдын акыркы сөздөрү; «атаке, атаке!» деген кыйкырык үндөрү болду.”

Буларды укканда деңиздей чалкыган мээримдүүлүгү себептүү Пайгамбарыбыздын көзүнөн жаш куйула баштайт. Ошол жерде турган сахабалардын бири бул окуяны айтып берген адамга жаалданып;

–Эй баланча! Сен Пайгамбарыбызды капа кылдың! - дейт.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Ага тоскоол болбогула! Ал өзүн капа кылган жана маанилүү болгон бир нерсени сурагысы келип жатат. – деген соң ошол адамга кайрылып:

–Айткандарыңды кайра айтып берчи!” деп буйурат. Баягы сахаба айткандарын кайталаган кезде Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) кайрадан көзүнө жаш алат. Көз жашы куттуу сакалын суу кылат. Андан кийин ага:

–Аллах, (мусулман болгондордун) жахилия доорунда кылган катчылыктарын кечирди. Эми сен жашоого жаңыча башта!⁴ – деп буйурат.

Маалым болгондой, адамзат өтө коркунучтуу абалга келип калган эле. Коомдук жашоо руханий жактан чоң кыйроого учураган, индивиддердин жок болуп кетүү коркунучу күч алган эле.

4. Даримий, Мукаддима, 1.

Исламдын келиши менен аларды мындай аянычтуу кыйроодон сактап калды жана алардан адеп-ахлактуу Асры Саадат коомун пайда кылды. Бул туурасында Алла Таала төмөнкүчө буйурат:

“Баарыңар Аллахтын жибин (гана) карманып, бөлүнүп жарылбагыла! Силер бири-бирине душман болуп турган учурда жүрөктөрдүн аралыгын жакындаткан, Анын жакшылыгы менен бир тууганга айланганыңарды эстегиле! Тозоктун бир чуңкурунун жээгинде турган кезиңерде, Ал силерди андан куткарды. Силер туура жолго түшүүнөр үчүн Аллах Өз аяттарын ушундай кылып баяндайт.”⁵

Ибадат жана муамалат (мамиле, карым-катнаш) дүйнөлүк кызыкчылыктарга курманчылык кылынган.

Ибадаттардын дээрлик көпчүлүгү жок болуп кеткен. Ал эми калгандары болсо адамдар тарабынан бурмаланган. Ажылык, умра, курманчылык кылуу сыяктуу бир канча ибадаттарды бузуку ишенимдер жана жеке кызыкчылыктарына ылайык кылып өзгөртүп, таанылбай турган абалга алып келишкен. Ал гана эмес, ибадатка маани беребиз дегени

5. Аали Имран, 103-аят.

менен уятсыздыктарга жол беришкен. Меккеге келген ажыларды жылаңач кылып Каабаны айландырат эле. Кийинчерээк аларга кийим-кечек берип, текеберликтерин күчтөндүрөт эле.

Муамалаттын бирден-бир эрежеси күчтүүлүк болгон. Акыйкат, артыкчылык жана обочолонуу бир гана күчтүүлөргө тиешелүү болуп, алсыздардын эч кандай укугу болгон эмес. Өлкөдө коопсуздук, бейпилдик жана коомдук тартип дегенден эч нерсе калбай калган.

Сакталып калган кээ бир адеп-ахлактык сапаттар да түпкү өзөгүнөн алыстап кеткен

Адеп-ахлактык сапаттардан сакталып калган бир канча эреже дагы напсиге таянган. Же чектен ашкан же алсыздап кеткен. Жакшы сапаттарды бир гана күчүн көрсөтүү максатында жасап калышкан. Берешендигин көрсөтүү үчүн нечендеген ысырапкорчулукка көз жумуп, абийир жана ар-намыстуулук үчүн дүйнөнүн эң кейиштүү оор кылмыштарынын бири кыздардын тирүүлөй көмүлгөн учур болду.

Ооба, жахилия доорунда жашаган адам эр жүрөк жана курал-жарагын жанынан чыгарбайт эле. Баатырдык жана тайманбастык анын мүнөзү

болгон. Ошентсе да анын эр жүрөктүүлүгү өзүнүн уруусу үчүн өлтүргөн адамдардын санына карап өлчөнөт эле. Алардын тайманбас эрдиги эгоистик жана текеберликтен улам болгон. Эр жүрөк жана баатырдыгын көрсөтүүнүн түпкү өзөгүндө жеке өзүнүн жана уруусунун артыкчылыгын далилдөө максаты бар эле. Ушул себептен улам, уруулар арасында токтобой келген согуштар аларды материалдык жана моралдык жактан алсыратып турган.

Ислам дини жахилия коомунун туура эмес көнүмүш адаттарын жойуп, анын ордуна өтө сонун жана кемчиликсиз жашоо эрежелерин алып келген. Жахилия доорунда жашаган адамдар чектен чыккан ашкере ачуулануусун жумшактык, сабырдуулук жана адилеттүүлүк сыяктуу бийик сапаттар менен тизгиндей алышты. Ашынган баатырдыгын эмоционалдуулуктан жана напсиге берилүүдөн тазалап, чыныгы акылдуулукка айландырды. Напсинин жетегиндеги баатырдыгын туура багытка бура алды. Аны акыйкат жана адилеттүүлүктүн бекем орношу үчүн жогорку идеалдуулукка жетүү максатында колдонууну үйрөттү.

Жахилия доорунун жашоочусу жоомарт жана меймандос эл эле. Бирок, андагы мындай сапаттардын болушунун негизги максаты өзүн

жана уруусунун макталуусуна шарт түзүү болчу. Алардын эң негизги мүдөөсү сый урмат көрүү болгондуктан, ак сөөктүгү, берешендиги жана баатырдыгы менен эл арасында атак-даңкка жетүү, адамдардын коркуп жана суктанып туруусу үчүн эле. Ушул себептен улам, бир учурда алты-жети кой союлуп, бир гана боор эти алынат да шишкебек жасалып, калган эттерин ыргытып жиберилчү.

Ислам дининдеги адеп-ахлак жоомарттык жана меймандостукту улантуу менен бирге буларга адеп-ахлактын кандай болоорун көрсөттү. Мусулмандар жоомарттыкта эл көрсүндөн алыс болуп, бир гана Алланын ыраазычылыгын көздөгөн. Себеби, адамдардын жүрөгүнө Алланын Маликуль-Мулк экендиги орногон эле.

Ошондуктан, акыйкатта бардык мүлк Аллага гана таандык. Адамдарга аманат катарында гана берилген.⁶ Ошол мал-мүлктү чен-өлчөмдүү жана жоопкерчиликтүү түрдө колдонуу милдети бар. Ошондуктан, адамга аманат катары берилген мал-мүлктү Алла ыраазы боло турган таризде жана Ал көрсөткөн багытта колдонуу зарыл. Алла Таала берген байлыкты Анын пенделерине кызматта колдонуу, жаратылганга жардам берүү аркылуу Жаратуучуга кызмат кылуу керек.

6. Аали Имран, 26; Нур, 33.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

“*Берген кол алган колдон жогору турат.*” – деп буйурган.⁷ Бирок, бир нерсени кайрымдуулук катары берип жатканда Алла ыраазычылыгы үчүн берүү, менменсинип текеберленбей жана кандайдыр бир дүйнөлүк кызыкчылыкты көздөбөө зарыл. Бул туурасында Курани Карим бардык адамдарга:

“Биз силерден ыраазычылык да, сый да күтпөстөн Алланын ыраазычылыгы үчүн гана тойгузабыз!”⁸ – деп айтууларын насат кылып үйрөткөн.

Ислам дининде ысырапкорчулук да тыюу салынган. Натыйжада, асры саадатта жашаган коомдо берешендик сезим менен союлган койдун бир устуканы да ысырап кылынган жок. Ошондой эле, жоомарттык жана башкаларды өзүнүн артык көрүү сезиминен улам бир койдун башы жети үй-бүлөнү кыдырып кайра ошол эле жерге келип калган учурлары болгон.

Чөлдөгү жашоо жахилия доорунун жашоочуларын алгачкы эркиндик деген пикирге жетелеген. Алар эч бир авторитардык башкарууга

7. Бухарий, Васайа, 9; Муслим, Зекет, 97.

8. Инсан сүрөсү, 9-аят.

мойун сунган эмес. Мунун натыйжасы катары борбордук башкаруу деген түшүнүк жок эле. Коомдук биримдик сейрек учурларда гана уруучулуктан алдыга чыгып кетчү. Системалуу түрдө жана мекеме катары эч кандай аткарыла турчу укуктук тартип болгон эмес. Түшүнбөстүктөр чыккан учурда же шаша-буша аныкталган сотторго тапшырылат же болбосо катуу күч жана курал-жарагын көрсөтүп коркутуп-үркүтүү жолу менен чечилген.

Ислам дини адамдардын тек гана бир бөлүгүнө өтүмдүү жана чеги жок эркиндик деген пикирине каршы чыкты. Курани Карим жүрөгүндө ыйманы бар пенденин бир мушриктен да кадырлуу экендигин жарыя салуусу⁹ мушриктердин ачуусун келтирди. Ушул себептен улам, Исламга эң чоң каршылык эркин делинген зөөкүр таптар тарабынан келген. Алар Пайгамбарыбыздын айланасындагы кулдар жана алсыздарды кубалаган кезде Аны менен бул маселе боюнча сүйлөшүүгө даяр экендиктерин билдиргени менен Алла Таала муну кескин түрдө четке каккан.¹⁰

Ислам дини боюнча маселени алгач руханий планда карап, эркиндик сөзүн адеп-ахлакка бекемдеди. Адам өзүнүн эркиндигин жеке өзү

9. Бакара сүрөсү, 221-аят.

10. Кахф сүрөсү, 28-аят.

абийири менен туура пайдалана алуусу үчүн ага атайын алдын-ала чараларды койгон.

Куранда төмөнкүчө буйрулат:

“Биз ага күрөө тамырынан да жакыныраакпыз.”¹¹

“Ырасында, Алла алардын жашырып жаткандарын жана алардын ашкере кылгандарын да билип турарын алар билишпейби?!”¹²

Андай болсо мусулман ар бир кыймыл-аракетин көзөмөлдөп турушу керек. Мына ушул негизги көз караш Жахилия адамдарынын жан дүйнөсүндө, жашоого болгон көз карашында жана баалуулуктар дүйнөсүндө өтө терең жана ошого тете ылдамдык менен өзгөрүүнү алып келди. Мындан ары адам, өзүн жоктон бар кылган улуу Жаратуучусунун буйругуна мойун сунду. Кайсы бир маселеде талаш-тартыш жаралса, муну чечүү үчүн зөөкүрлөрдүн үстөмдүгү суу кечпей калды. Алла жана Элчисинин өкүм-жоболорун бекем карманышты. Бардык мусулмандар “Алла жана Элчисине жана араларында колуна бийлик берилгендерге баш ийүү” керектигин кабыл кылышты.¹³

11. Каф сүрөсү, 16-аят.

12. Бакара сүрөсү, 77-аят; Анаам сүрөсү, 3-аят.

13. Ниса сүрөсү, 59-аят.

Жахилия доорунда өз ара жардамдашуу жана ынтымак деген түшүнүк бир гана уруучулукка негизделип, киши өзүнүн уруусунун тышына чыга албайт эле. Жахилия адамы башкаларга кан жагынан жакындыгы алыс болсо аларды аяган эмес. Анын көз алдында башка адам жана жандыктар ага пайда алып келгенде гана кадыр-баркы болгон. Ушул себептүү Жахилия доорунда башкалардын мал-мүлкүн күч менен тартып алуу боюнча адамдарды токтото турган кандайдыр бир чек белгиленген эмес. Колунан келе турган болсо кол астында иштеген ишчилердин эмгек акыларын да тартып алгандан тартынышкан эмес.

Ислам дини өз ара жардамдашуу жана биримдик сыяктуу сапаттарды алып келгенден кийинашынган уруучулуктан биротоло арылышты. Ошондой эле адеп-ахлактык принциптер аркылуу инсанга карата сүйүү жана мээримдүүлүк сезимдери туура нукка түштү. Ислам динин тутунгандарга карата бир туугандык көз караш менен кароону жана аларды бир дененин ар кайсы органдары сыяктуу көрүүнү үйрөткөн.¹⁴

Бир күнү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

14. Бухарий, Адаб, 27.

“*Боордошуң заалым болсо да жана жапа чеккен абалда болсо да ага жардам бер!*” – деп буйурат. Муну уккан мусулмандар бир кездеги уруучулуктун негизги эрежеси болгон бул сөздүн Алланын Элчисинин оозунан чыгышына таң калгандыктанбы айтоор араларынан бири:

–Оо Алланын Элчиси! Бир тууганым жапа чеккен абалда болсо ага жардам беремин. Бирок, заалым болсо кантип жардам бере алам? – деп сурайт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Исламий түшүнүктүн сыпайылыгы менен көрсөткөн төмөнкүдөй таасирдүү жоопту берет:

*–Аны заалымдыктан куткарып, зулумдугуна тоскоол болосуң. Шек-күмөнсүз, бул ага берген жардамың болуп саналат.*¹⁵

Ислам, Жахилия доорунда жашаган адамдардын оюу боюнча бири-бирине жардам берүү түшүнүгү таптакыр башкача өңүттө болгон. Мына ушул жаңылыш түшүнүктү туура абалга келтирип, түпкү маңызына кайтарган. Ошентип бир гана “жакшылык жана такыбачылык” жаатында бири-бирине жардам беришкен. Ал эми

15. Бухарий, Мазалим, 4; Тирмизий, Фитан, 68.

“жамандык жана кастык” жаатында жардамдашуу болсо кескин түрдө тыюу салынды.¹⁶

Пайгамбарыбыздын чоң мужизасы: Бактылуу доорду түптөө

Ислам укук методологиясынын эң көрүнүктүү инсандарынын бири **Карафий** (өл.ж. 684) бул тууралуу төмөнкүчө аныктама берген:

“Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) эч бир мужизасы болбогондо, өзү тарбиялап жетиштирген сахабалары Анын пайгамбарлыгын далилдөөгө жетиштүү болот эле.”

Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) адамзатка алып келген Теңирдик адеп-ахлак жана Анын тышкы тарбиясы менен ички таасири өтө кереметтүү болгондуктан, мурун жырткыч жана жийиркеничтүү Жахилия коому өтө кыска мөөнөт аралыгында адамзат тарыхында гүлдөгөн маданиятка айланды. Түркөй жана киши өлтүргүч адамдар сылык-сыпайы, жырткыч кишилер адептүү, кылмышкөй жана адепсиз мүнөздүүлөр болсо такыба, тагыраак айтканда Алланы сүйгөн жана андан коркуп жашаган

16. Маида сүрөсү, 2-аят.

кадыресе таза жана жан дүйнөсү мээримге толгон адамдарга айланышты.

Өз кызын энесинин кучагынан миң түрлүү кыйынчылык менен жулуп алып, тирүүлөй жерге көмө турганчалык жүрөгү таштай катыган жана жырткыч мүнөздүү... Өз карамагындагы кулду кандайдыр бир материалдык буюм сыяктуу жөнөкөй нерсе катары эсептеп, ага адамгерчиликсиз мамилелерди ыраа көрө турганчалык заалым!...

Мына ушундай орой жана түркөй адамдар Исламга кирип, туура жолду тапкандан кийин илим-билимин жана адеп-ахлагын терең өздөштүрүп, натыйжада гүлдөгөн маданиятты жарата алышты. Жахилия доорунда адамгерчилик жана маданияттуулуктун деңгээли төмөндөп кеткен бул адамдар, Ислам дининин өкүм-жоболору жана адеп-ахлагы менен жашай баштаганда, кадимки Эверест чокусу сыяктуу бийик деңгээлге жетишти.

Асыл инсандар жашап өткөн доор

Жахилия доорунда бир дагы адам өзгөчө инсан катары өсүп чыккан эмес. Ал эми Пайгамбарыбыздын (салаллааху алейхи ва саллам) доорунда анын руханий таалим-тарбиясы аркылуу асыл сапаттар менен кооздолгон, адамзатка үлгү

боло турган деңгээлде көптөгөн даражасы улуу инсандар чыкты. Ошол эле маалда алар Куран жана сүннөттүн таасири менен ыйман, илим жана билимдин жетегинде дүйнөнүн төрт бурчуна жайылтышты. Эч кандай чарчап чаалыккан да жок жана үмүтсүздүккө да кабылган жок. Жан дүйнөлөрү ыйманга оргуштап турду. Жүрөктөр “жаратылгандарга Жараткандын назары менен кароо” деген мүнөзгө ээ болду. Чөлгө түшкөн Нур, чексиздикти ырайым канаттарына кармап, бардык адамзатка акыйкат жана адилеттүүлүктү жеткирди.

Адамзат жашоосу үчүн эң мыкты үлгү катары Алла Элчисинин тарбиясында жетишкен Асры Саадаттагы сахабалар Алла жана Пайгамбарды бир гана сыртынан эмес, чын жүрөктөн кабылдаган, өзгөчө илим-билим, мээримдүүлүк жана сылык-сыпайылык сыяктуу аруу сапаттарды багындырган коом болду. Ал доордо инсандар терең **ой-жүгүртө** алган, Жаратканды жана Пайгамбарды жакындан тааныган доор эле.

Ардактуу сахабалар ой-пикирдин жана жан дүйнөнүн борборуна (жүрөккө) **тавхидди** (жалгыз кудайга ишенүүнү) жайгаштырды. Дүйнөлүк кызыкчылыктар, напсинин эңсөөлөрү, жүрөктө орун алган ышкы-кумар жана азгырыктарды жок кыла алышты. Мал-мүлк жана жан негизги максат

эмес болгону аны каражат катары кабылдашты. Биймандын чыныгы даамын сезишти. **Мээримдүүлүк** толук бышып жетилди. Кызмат - жашоо таризине айланды. Талыкпас мээнет жана курманчылык менен чыныгы **мусулманчылыкты** көрсөтө алышты. Сахаба ушундай даражага келди дейсиң, кулагы менен уккан ар бир хадисти бышыктоо иретинде бир айлык алыскы сапарга чыгып, көптөгөн кыйынчылыктарга чыдаса да бош жем баштык менен алдап атын чакырып жаткан равини (хадис риваят кылган киши) көрүп, мындай көрүнүштү мүнөзүндөгү чабалдык катары эсептегендиги үчүн андан хадис алган эмес.

Табииндин улуу имамдарынан **Абуль-Алийа** дагы, мына ушул Исламдын өзгөчөлүгүн бир мисал менен төмөнкүчө баяндайт:

“Биз андан (хадис) алуу үчүн бир кишинин жанына барганыбызда, анын намаз окушун карайт элек. Эгерде намазын жакшы окуса, “ал, башка иштерин да ушундай жакшы жасайт” деп жанына отурат элек. Намазын туура эмес окуса, “ал, башка иштерин да туура эмес жасайт” - деп жанынан туруп кетет элек.”¹⁷

17. Даримий, Мукаддима, 38/429.

Сахабалар Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) эмнелерди үйрөндү?

1. Иникас (Чагылуу, таасир, Алла Элчисинин адеп-ахлагына окшошуп жашоо, дайыма андан үлгү алуу жана анын берекесинин агымы),

2. Акрабияттын тахсили. Башкача айтканда Аллахка жакындоонун, Аны жүрөгү менен таанып-билүүнүн таалим-тарбиясы.

Кутман сахабаларда Алла Таала, аалам жана напси аркылуу жаңы түшүнүк пайда болгон эле. Күндүн кичинекей күзгүгө чагылып турган сыяктуу күчүнүн жетишинче Алланын Элчисине окшошуп жашоо алардын негизги максаты болгон. Натыйжада алардын жашоолорунда жакшылык жана акыйкат өзгөчөлүгү менен, ал эми жамандык жана жаңылыш ишенимдер болсо жагымсыздыгы менен ачыкка чыкты. Ар бир кыймыл-аракет жана ар бир демде Алла ыраазычылыгын көздөө жашоо эрежесине айланган.

Алар жоомарт, боорукер, мээнеткеч, өз жанын аябаган, өзгөлөрдү өзүнөн артык көргөн, өзү муктаж болуп турса да башкаларды ойлогон жүрөктөрү Жаратканга кулчулук кылуу арзуусуна толуп турган эле...

Ардактуу сахабалар Меккеде ыймандын сыноосун баштан өткөрүштү. Ыйманына тоскоол боло турган бардык тоскоолдуктарды жеңишти. Ислам динин жайылтуу мезгили келип жеткенде дароо мал-мүлкүн, керек болсо жанын берген. Меккеде болгон ыймандык кубанычы Мединадагы теңдешсиз маданияттын өсүп-өнүгүүсү менен руханий пайдубалы түптөлдү. Натыйжада, Алла тааланын бардык жаратылгандарга тынчтык тартуулай турчу мусулман коому орноду. Чагымчылдык күч алган араб жарым аралынын чөлдөрү бейкуттукка бөлөндү, бак-дарактар да бүчүр байлап жапжашыл болуп тынчтыкка жеткенин айгинелеп турду. Өсүп турган бактын бутагын жөнү жок кыйуугу тыюу салынды. Ислам дини орноткон акыйкат жана акы-укуктун натыйжасында адамзат менен бирге өсүмдүктөр жана жан-жаныбарлар дагы зулумдуктан кутулуп бейкуттукка жетишти.

Ислам дини өтө тездик менен жайылды

Мединада түптөлгөн болжол менен төрт жүз түтүндөн турган чакан Ислам өлкөсүнүн чек аралары он жылдын ичинде Ирак жана Палестинага чейин кеңейди. Алланын Элчиси кайтыш болоор маалда Ислам кошуундары Византия жана Иран менен согушуп жаткан

эле. Ошондой болсо да, сахабалардын он жыл мурунку ал-абалы, көз карашы, жашоо таризи, материалдык деңгээли жана турак-жайларынын көрүнүшүндө эч кандай өзгөрүү болгон жок. Ашыкча керектөө, опкоктук, ашкере шаан-шөкөт, мунун баары сахабаларга жат көрүнүш эле. Алар ар дайым **“Эртең баарыбыздын барар жерибиз бир ууч топурак.”** – деген аруу сезимди бек тутушкан. Ушул себептен, бул дүйнөнүн сансыз нээмааттарын напсилерине ыраа көрүүдөн жана чен-өлчөмүнөн ашыкча колдонуудан дайыма алыс болушкан. Ыймандын даамы жана берекети менен бул нээмааттарды адамзаттын туура жолго түшүүсү жана бактылууулугу үчүн каражат катары колдонушкан. Алардын жашоо таризи Алланын ыраазычылыгын табууга ылайыкташкан.

Арийне, Ислам дининин жапа чеккен, кор болгон жана эзүүгө дуушар болгон элдердин арасында өтө тездик менен жайылышынын эң негизги себептеринен бири сахабалар кай жерге барбасын Ислам динин эң мыкты жашап көрсөтө алышы болгон. Себеби, Алла Элчисинин үлгүлүү окуучулары болгон сахабалар Алла Тааланын пенделерине Жараткандын ырайым жана мээрим назары менен караган, өзгөлөрдү ойлойбилген, чынчыл, адилеттүү, жан дүйнөсү бай, динди жайылтуунун кубанычына толгон өзгөчө момундар эле.

Алар чыныгы дос катары Аллахты жана Пайгамбарды бек тутушкан. Натыйжада, окуганды да жазганды да билбеген бир коом маданияттын туу чокусуна жетти. Анткени, алардын жан дүйнөлөрү ар дайым *“Аллах бизден ыраазыбы, Расулуллах (саллаллааху алейхи ва саллам) биздин кандай болушубузду каалайт?”* - деген ой менен өмүр кечиришкен.

Туйгу-сезимдер терең өздөштүрүлдү

Алар акыл-эс, көңүлдөр жана напсинин жете турган акыркы чегине чейин жетишти. Нафс-и аммаранын жамандыгынан кутулуп, нафс-и камилага жетишти. Өзүн-өзү суракка тарта турган абалга келишти. Напсинин курулай энсөөлөрүн тизгиндеп, инсандын табиятындагы бийик сапаттарды күчтөндүрүү аркылуу **“Жараткандын сүйүүсүнө жетүү”** деген жолду басып өтүштү. Жырткыч, жапайы адамдар жана периштелер суктана турган деңгээлге жетишти.

Түркөйлүк жана заалымдык жагынан мындайча айтканда Инди океандын түбүндөгү адамдар, Аллах Элчисинин таалим-тарбиясынын натыйжасында мээримдүүлүк, боорукерлик жана жаратылгандарга Жараткандын назары менен кароо боюнча туу чокуга жетишти.

Өзүнүн боор этинен жаралган кызын апасынын колунан жулуп алып тирүүлөй жерге көмгөн мыкаачы жана таш боор инсандар, Ислам динин кабыл алгандан кийин көз жашын көлдөтүп ыйлаган периштедей жароокер жанга айланышты. Алардын жан дүйнөлөрү алсыраган жүрөктөрдүн тынчтык жана көңүлү жай таба турган жайга айланды. Жүрөктөр – жесир, жетим жана эч кимиси жоктор үчүн баш паанек болду.

Исламдан мурунку тош боор Умар, Ислам динин кабыл алгандан кийин боорукер **Азирети Умарга** айланды. *“Ефрат дарыясынын жээгинде оттоп жүргөн бир козу дайынсыз жоголуп кете турган болсо, бул үчүн Алла Тааланын мени суракка тартуусунан коркомун.”*¹⁸ – дей турганчалык бийик ой-жүгүртүү жана аруу сезимдерди багындырды.

Түнкүсүн далысына бир кап ун артып алып ачкадан кыйналып жаткан үйлөрдүн тегерегинде кыдырып жүрө турган болду. Үммөттүн бактылуулукуга жетүүсү үчүн жоопкерчиликти өзүндө сезип, бул анын эң чоң көйгөйүнө айланды.

Дал ушундай үлгүлүү инсандардын бири **Азирети Абдуллах бин Масуд** болуп саналат.

18. Ибни Аби Шайба, Мусаннаф, VIII, 153.

Бадр согушунда жерге жыгылып түшкөн Абу Жахилдин үстүнө чыгып көкүрөгүнө отурган кезде жаны чыгып бара жаткан жаалдуу мушрик:

– Өтө бийик жана тик чокуга чыгыпсың, эй билимсиз байкуш чабан!¹⁹- деп ага акаарат айткан.

Башкача айтканда, бир кезде адамдар тарабынан жек көрүлгөн “билимсиз чабан” эле. Туура жолго түшүп Пайгамбардын берекелүү тарбиясын алгандан кийин жан дүйнөсү деңиздей чалкый турган абалга келди. Назик жана сылык-сыпайыгерчиликти терең өздөштүрдү жана жан дүйнөлөрү Жараткандын ырайымын чагылдыра турган күзгүгө айланды.

Арийне, белгилүү укук мектебинин бири болгон Куфа Медресеси мына ушул ардактуу сахабанын эмгеги болуп саналат. Фикх илимин алгачкылардан болуп негиздеген аалым катары таанымал.²⁰ Имам Аъзам Абу Ханифа жана бир канча мужтахид, ушул медреседе билим алган. Бул медреседе дал ушундай кадырлуу акылман көсөмдөр жетишкен. Атап айтсак, дүйнөлүк атактуу укукчу катары таанылган Солон жана Хаммурапи, Абу Ханифанын шакирти да боло алышпайт.

19. Ибни Хишам, II, 277.

20. Али Хайдар Эфенди, *Дурауль-Хуккам Шарху Мажаллатиль-ахкам*, Стамбул 1330, 11-бет.

Учурда Исламдын кайсы илимий тармагына карабайлы, эң башында кутуу сахабанын, тактап айтканда, Абдуллах ибни Масуддун (Алла ага ыраазы болсун) ысымын кездештирүүгө болот.

Алар ыйык Курандын жандуу мужизалары сыяктуу эле. Алар парасаттуулук, даанышмандык жана инсандык баалуулуктарды көрсөтүү менен адамзаттын тарыхында бийик адеп-ахлактын туу чокусуна жетишкен.

Акыл-эси менен жан дүйнөсү эриш-аркак болгон

Ошол доордо момунду бийик адеп-ахлакка жеткирген акыл-эси менен жан дүйнөнүн чабыттары укмуштуудай шайкештикте болуп, биргелешип колдонулду. Момундагы ыймандын күчү жана сүйүү сезимдери бек сакталып, ой-жүгүртүү терең өздөштүрүлдү.

Адамдар бул дүйнөнү сыноо жашоосу катары андап түшүнө турган деңгээлде жашап өтүштү. Алардын жүрөктөрү Жараткандын улуулугу жана кудуретин толук түрдө таанып билишти. Жакшылыкка чакыруу жана жамандыктан кайтаруу үчүн **Кытайга, Самаркандга** сапар тартуудан чарчап чаалыккан да тажаган да жок. **“Өзүнөрдү өз колуңар менен отко**

таштабагыла!”²¹ – деген аяттын таасири менен амри бил-маруфтан (жакшылыкка чакыруу) алыстабаш үчүн Абу Аййуб аль-Ансарий (Алла ага ыраазы болсун) сексен жаштарында Стамбулга сапар тартты. Анын жансыз денеси Стамбулга өлбөс-өчпөс из калтырды. Артынан келген ушул өңдүү улуу инсандар Андулуска чейин Ислам динин жайылтышты.

Табиинден **Укба бин Нафий**, Амавийлер доорунда Африкага жөнөтүлдү. Укба (рахматуллаахи алейхи) Кайраван аймагын каратып алат. Зухайр бин Кайсты ал жерге башчы кылып дайындайт. Ага кайрылып:

–Мен напсимди Алла Таалага саттым. Аллахтан жүз үйрүгөндөр менен жихад кылууну акырына чейин уланта берем! – деп өзүнөн кийин аткарыла турган нерселерди осуят кылды.

Укба Хазреттери эңсөө жана өз жанын аябастык менен жеңиштерди багындырып бара жатканда алдынан океан чыгат. Минип турган атын алдыга бастырып:

يَا رَبِّ لَوْلَا هَذَا الْبَحْرُ لَمَضَيْتُ
فِي الْبِلَادِ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِكَ

21. Бакара сүрөсү, 195-аят.

“–Оо Раббим! Бул океан болбогондо Сенин жолуңда жихад кылып, алдымдагы аймактарга барып диниңди жеткирер элем!”²² – дейт. Алардан бир топ кылымдардан кийин келген жана 400 атчан менен пайдубалы түптөлгөн Осмон дөөлөтүнүн алгачкы үч кылымы болсо кадимки

22. Ибнуль-Асир, аль-Камиль фит-Тарих, Бейрут 1385, IV, 105-106.

Укба бин Нафийдин тилеген ар бир дубасы кабыл болот эле. Ал Африканы каратып олтуруп, бүгүнкү Кайраван шаары жайгашкан жерге келип токтогон. Бул аймакта чытырман токой бар эле. Ар тарабы таш, жылан, чаян жана жырткыч жаныбарларга толуп турган. Укба дуба кылып, андан соң үнүн чыгарып үч жолу:

–Эй бул өрөөндү байырлагандар! Кудай кааласа, биз бул жерге келип отурукташабыз. Бул жерден чыгып кеткиле! – дейт.

Бардык таштар жана дарактардын астынан жылан жана башка жырткыч жаныбарлар балдарын көтөрүп алып, ушул жерден чыгып кеткенине баары күбө болушат. Укба жанындагылар менен бирге бул өрөөнгө түшүп келет да аларга кайрылып:

“–Алланын аты менен бул жерге жайгашкыла!” - дейт.

Бул окуяны байкаган жергиликтүү элдин (Барбарийлердин) көпчүлүгү мусулман болушат. (Караңыз, Захабий, Тарихуль-Ислам, I, 601; Ибни Абдильбер, Истиаб, I, 331; Ибни Касир, аль-Бидайа, VIII, 45)

Ошондой эле, Укба (рахматуллаахи алейх) жеңиштерди багындырып олтуруп, бир жерге түнөмөкчү болот. Ал жерде бир кашык да суу болгон эмес. Адамдар ушунчалык катуу чаңкагандыктан өлүп кала жаздашат. Укба эки ирекет намаз окуп, Жаратканга дуба кылат. Укбанын аты алдыңкы буту менен жерди казып баштайт. Бир маалда бутунун алдынан суу оргуштап чыгат. Укба адамдарды чакырат. Ал жерди колдору менен казып кеңейтишет да суу булагына айландырышат. Андан соң ал суудан ичип, чаңкоосун кандырышат. Бул сууга “Мауль-фарас: Ат суусу” деген ысым ыйгарылган. (Ибнуль-Асир, аль-Камиль фит-Тарих, IV, 106)

сахабалардын доору мезгил мезгили менен кайталанып тургандай эле.

Тафаккур (ой-жүгүртүү) тереңдеген

Адегенде ашкере караңгылыкта жашаган Жахилия коому, Пайгамбарыбыздын таалим-тарбиясы менен **“чындыкты таанып-билүүчүлөргө”** айланышты. Түн күндүзгө, кыш жазга айланды. Ой-жүгүртүү курчуду, инсан өзүн бир тамчы суудан, куш жөнөкөй эле жумурткадан, дарак жана мөмө жемиштердин кичинекей данекчеден пайда болушу жана ушулардын үстүндө терең ой-жүгүртүүлөр башталган эле. Жаңоо бир гана Алланын ыраазычылыгына ылайыкташты. Мээрим, боорукер жана акыйкатты жеткирүүдөгү дилгирлиги туу чокуга жетти.

Динди жайылтуу алардын өмүрүндөгү эн ырахаттуу милдет эле

Кадырлуу сахабалар үлгүлүү мусулмандын адеп-ахлагын жана мүнөзүн таасын көрсөтө алышты. Эч нерсесин аябастан турмуштун ар кандай учурунда жана ар бир көз ирмеминде Алла Тааланын ыраазычылыгын көздөштү. Ушундай кереметтүү жан дүйнөсүндө жакшылыкты жана чындыкты насаат кылып, жамандыктан,

жагымсыз көрүнүштөрдөн, адепсиздиктен оолак болушту. Алар үчүн жашоонун эң ырахаттуу жана маанилүү күндөрү адамдарга тавхидди (бир Аллага ишенүүнү) жеткирген учурлар болду.

Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) Исламды жайылтуу боюнча аялдар менен кездешүүсү эркектер менен жолукканчалык көп эмес эле. Ушуга байланыштуу Мекке доорунда мусулман болгон **Гузаййа** аттуу аял сахаба Ислам дининин жайылуусу үчүн өтө маанилүү кызматтарды аткарат эле. Курайш уруусунун аялдарынын жанына тымызын кирип барып, аларды Исламга чакыраар эле.

Гузаййанын (Алла ага ыраазы болсун) динди жайылтуудагы мына ушул талыкпас мээнетин Меккеликтер билгенге чейин уланта берди. Мындай абалды байкаган Курайш уруусу, аны дароо колго түшүрүштү. Дал ошол маалда күйөөсүнүн уруусу Давска таандык кээ бир кишилер Меккеден чыгып кетейин деп калышкан эле. Курайш уруусу Азирети Гузаййаны аларга өткөрүп берип, сүргүнгө айдашат. Давс уруусундагылар Гузаййаны (Алла ага ыраазы болсун) жайдак төөгө мингизип, ачка калтыруу менен ага ар кандай азап-кыйноолорду көрсөтүшкөн. Эс учун жоготконго чейин аны кыйнай беришкен. Гузаййанын (Алла ага ыраазы болсун) сабырын, ыкластуулугун, ыйманынын

бекемдигин көргөн Давс уруусуун адамдары анын мындай абалынан таасирленип Исламды кабыл алышкан.²³

Алланын Элчиси (саллаллаалааху алейхи ва саллам) Мединага хижрат (ыйык көч) кылган кезде Гузаййа (Алла ага ыраазы болсун) да хижрат кылган эле. Кээ бир риваттарга караганда, анын Абдукайс уулдарынын атынан элчи катары Пайгамбарыбызга келгендиги баяндалат.²⁴

Бир сапарда кетип бара жатып, уруусуна суу алып бара жаткан аял Алланын Элчиси (саллаллаалааху алейхи ва саллам) менен кездешип, Анын мужизасына күбө болгон. Алланын Элчиси ага сый-урматын көрсөткөн. Коомуна кайтып барганда башынан өткөндөрүн айтып берген аял алардын жапа тырмак Исламды кабыл алышына себепчи болот.²⁵

Исламга кирген күң аялдар да эркин аялдардан кем калбай Ислам динин жеткирүүдө албан эмгектерди жасашты. Атап айтсак, Салман Фарисийден мурун мусулман болгон Исфакандык

23. Ибни Саад, VIII, 155-157; Ибни Хабиб, аль-Мухаббар, 81-82, 92-бет; Абу Нуайм, Хиля, II, 66-67; Ибни Хажар, аль-Исаба, IV, 447.

24. Абу Хатиб, *Асмаус-Сахаба*, 142а, Стамбул Университетинин китепканасы А, 1101.

25. Бухарий, Таямму, 6.

күң аялы Пайгамбарыбыздын жанына баруусу үчүн ага кеңеш берип турган.²⁶

Мушриктер тарабынан дарга асылып өлтүрүүлөөрдөн алдын, ага үч мүнөттүк убакыт берилгенде, сахаба ошол бактысыз акмактарга ыраазычылык билдирген соң:

“–Демек силерге динди жеткирүү үчүн үч мүнөттүк убактым бар экен да.”- деген эле.

Абу Хурайра (Алла ага ыраазы болсун) динди жайылтуунун маанилүүлүгүн түшүндүрүү максатында төмөнкүлөрдү айткан:

“(Кадырлуу сахабалардын арасынан ушул чындыкты) тындайт элек: Кыямат күнү бир кишинин жакасына бейтааныш бирөө келип жабышат. Ал киши таң калып:

–Менден эмнени талап кылып жатасың? Мен сени такыр тааныбайм го! - дейт. Жакасына жабышкан киши:

–Жалган дүйнөдө жашап жүргөндө мени жагымсыз жана жаман иштердин үстүндө көрүп туруп эскертпейт элең. Мени ошол жамандыктардан куткарбайт элең! - деп, ага доомат кылат.²⁷

26. Абу Нуайм аль-Исфаканий, Тариху Исфакан, I, 43; Ибнүль-Асир, Усдуль-Габа, VII, 25; Ибни-Хажар, аль-Исаба, IV, 233.

27. Музирий, ат-Таргиб ва-т-Тархиб, Бейрут 1417, III, 164/3506; Руданий, Жамуль-Фаваид, trc. Naim Erdoğan, İstanbul ts., V, 384.

Куранга бекем байланышкан

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) аларга эң оор шарттарда дагы Куранды үйрөтөт эле. **Абу Талха** (Алла ага ыраазы болсун) бир күнү Алла Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) өйдө туруп Асхабы-Суффага Куран үйрөтүп жатканын көрөт. Ал Пайгамбарлардын Султаны, ачкалыктан эки бүктөлгөн белин түздөө үчүн курсагына таш байлап алган эле.²⁸

Мына ушул сахабалардын эң маанилүү иши Алла Тааланын сөзү болгон Куранды түшүнүү, үйрөнүү жана ыраазычылыгына жетүү жана тийиштүү деңгээлде амал кылып жашоо болгон. Жашоонун ырахатын Куранды кайра кайра окуу, угуу жана ага амал кылуудан алышкан.

Жыйынтыктап айтканда, кадырлуу сахабалар Куран менен эриш-аркак жашап, бүт өмүрүн Куранга арнашкан. Алар тарыхта болуп көрбөгөндөй аракет жана талыкпас мээнетин көрсөтө алышты. Кыйноолорго, азап-тозокторго туш болушту, бирок, ишенген бекем ыйманынан эч качан тайыган жок. Алла Таала жиберген аяттарга карап жашоо үчүн мал-мүлкүн, жашаган жерин таштап хижрат кылышты. Мына ушул кутуу жолдо эч нерсесин аяган жок. Ар бир аятты

28. Абу Нуайм, Хиля, I, 342.

талаптагыдай үйрөнгөн соң, ага амал кылып жашашкан. Алар эң коркунучтуу учурларда да Курандан алыстап кетишкен эмес.

Ошондой эле, Пайгамбарыбыз кайсы бир жортуулда жүргөндө нөөмөтчү катары калтырган Аббад (Алла ага ыраазы болсун) намазга турган эле. Душман ок ата баштайт. Аббад (Алла ага ыраазы болсун) болгону өзүнө эки-үч ок гана тийгенден кийин руку жана саждага барып, намазын бүтүрөт. Андан соң нөөмөттөгү досу Азирети Аммарга кабар берет. Аммар (Алла ага ыраазы болсун):

–Алгач ок жегеңизде эмнеге кабар берген жоксунуз?- дегенде:

–Бир сүрө окуп жаткам, аны бүтүрбөй туруп намазымды бузгум келген жок. Бирок ок удаа удаа келген сайын окуганымды кыскартып рукуга бардым. Аллахка ант ичип айтамын, Пайгамбарым сактап жүр деген тозотту жоготуп алуу коркунуч болбогондо окуп жаткан сүрөмдү орто жолдо калтырып, намазды кыскарткандан көрө өлгөнүм артык эле.” – деген жоопту берет.²⁹

Кадырлуу сахабалар **Курандын мазмунуна ылайык** өмүр сүрүшкөн. Диндин ар бир буйругу

29. Абу Давуд, Тахарат, 78/198; Ахмад, III344; Байхакий, Далаиль, III, 459; Ибни Хишам, III, 219; Вакыдий, I, 397

алар үчүн көз тойбой турган ырахат эле. Ар бир түшкөн аят алар үчүн кудум асмандан түшкөн сый-тамак сымал эле. Алардын жан дили менен болгон аракети Куранды толук кандуу түшүнүп, аны менен амал кылып жашоо жана анын натыйжасында жакшы үлгү көрсөтө алуу үчүн болгон. Нике кыйылып жаткан учурда бир аял сахабанын **махр** катары күйөсүнүн ага Курандан билгендерин үйрөтүүсүн жетиштүү деп эсептегени, алардын ыйманындагы даражасынын бийиктигин көрсөткөн кандай сонун көрүнүш.³⁰

Ардактуу сахабалар Алланын Элчисин үлгү катары алышып, натыйжада Медина шаары хафыз (Куранды жатка билген адам) жана аалымдарга толуп кеткен.

Сахабаны Куранга багыттаган факторлор эмнелер?

а. Алар сабатсыз болгондуктан эч бир бөтөн маданияттын таасирине кабылган эмес. Кийинчерээк бардык акыл-ой жана жан дүйнөсүндөгү күч кубатын Курани Каримге арнаган. Натыйжада, даңазалуу маданият келди. Бул маданият зулум жана адилетсиздикти алдын

30. Караңыз. Бухарий, Никах, 6, 32, 35; Фадаилуль-куран, 21, 22; Муслим, Никах, 76.

алып, бардык жандууларга бакубат жашоо укугун тартуулады.

Инсан Исламды кынтыксыз түрдө бек карманып, руханий жашоодо өмүр сүрүүсү зарыл. Себеби, күчтүү руханият менен гана жакшы искусство жана маданиятты жаратуу мүмкүн. Ошону менен бирге ой-жүгүртүү да өнүгөт. Натыйжада, идеалдуу инсанды жана ошол эле атактуу Мавляна, Синан, Фузулилер сыяктуу улуу инсандарды жетиштирүү мүмкүн боло баштайт.

б. Куран аяттарынын аз-аздан түшүүсү, оңой жатталуусун, иш жүзүнө ашыруусун жана руханий жактан калыптануусун жеңилдеткен. Мындай көрүнүш сахабаларга ар бир маселени баскычтуу түрдө үйрөнүп алуу мүмкүнчүлүгүн тартуулаган.

в. Намазда Куран окуунун милдетүү болушу, аларга Куран туруктуу жана негизги насаат болду. Натыйжада алардын Куран менен болгон жакындыгы артты. Айрыкча, ар бир ирекетте кайталанып туруучу Фатиха сүрөсүнүн туруктуу насатына бекем байланып жашашты...

г. Алардын берген ар бир өкүмү орундуу жана жасаган амалдарынын кабыл болуусу үчүн Курандагы кыссалардан (окуя) сабак алышкан.

Жаамы адамзат аларга айраң-тан болушту

Мынакей, Куран аз убакыттын ичинде Асры-Саадатты (Бактылуу Доор) ушундайча жарата алды. Бүткүл дүйнө жүзү ошол доордун тандалган коомун суктануу менен карап турушту. Бүгүнкү күндө дагы суктануусун ачык билдирип келишет.

21-кылымда дүйнөдөгү бардык психолог, социолог, педогог, социалдык-антрополог, коомдук инженер, философ жана башкалар чогулуп, Асры-Саадат ээлеринин деңгээлине жете турганчалык асыл сапаттар менен шөкөттөлгөн коомго бир канча адам тарбия бере алат болду бекен?

Асры-Саадатты пайда кылган Курани Карим менен Алланын Элчисинин сүннөтү, бүгүнкү күндө дагы ошол аруулугун, маанилүүлүгүн жана таасирдүүлүгүн улантып келе жатат. Исламга бекем байланган коомдор, ар дайым өсүп-өнүгүүгө бет алган. Ал эми ага кайыр кош мамиле жасаган жана андан баш тарткандар болсо алсырагандан алсырай берүүдө. Атап айтсак, Исламдын адилеттүүлүгүн жана эркиндик принциптерин изилдеген Ла Файеттанын (ө. 1834), Пайгамбарыбызга тийиштирип айткан сөзү:

“Оо кадырлуу араб! Сен канчалык макталсаң дагы аздык кылат. Себеби, Сен

адилеттуулуктун дал өзүн тапкансың!” – деп, суктануусун билдирген.³¹

Ислам дининде адеп-ахлак теориялык эмес практикалык мааниге ээ

Ислам динин максаты адеп-ахлак боюнча маселелерге тиешелүү жөндөн жөн эле бир теорияны танулоо, акыл-ойго кызыккандарды канааттандыруу үчүн натыйжасыз талаш-тартыштарга кирүү жана чыныгы жашоого байланышпаган адеп-ахлактык ойго батып кетүү дегенди билдирбейт. Исламдын максаты -адамдардын адеп-ахлакка байланышкан муктаждыктарын ишке ашуучу ыкмалар менен жооп берүү, убакыттын өтүшү менен аларды бул жааттагы жеке каталарын сездирүү жана ошол кемчиликтерин жойууга мүмкүнчүлүк берүү болуп саналат. Ислам дини белгиленген адеп-ахлакка тиешелүү принциптерди эң сонун жана ишенимдүү түрдө ишке ашуусун каалайт. Ал «билүү» үчүн гана эмес, ошону менен катар «иш жүзүндө колдонулуусун» көздөйт.

Пайгамбарыбызга “оку” деген алгачкы аяттар түшкөндөн кийин эле адамдарды жамандыктан

31. Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, IX, 289

кайтарууга чакырган аяттардын түшүшүнүн өзү эле өтө чоң мааниге ээ.³²

Ушуга байланыштуу, акылы вахий (аян) менен тарбияланбаган философтордун коомдук бейпилдик, тынчтык жана адеп-ахлакка байланыштуу айткан ой-пикирлери болсо көбүн эсе китепканалардын чаң баскан текчелеринде гана калып кеткен, ал эми иш жүзүнө ашырылгандарыныкы болсо көпкө жашаган эмес. Ансыз деле аталган философтор өздөрү айткандарын жеке жашоосунда колдонушкан эмес. Ошондой эле бул философтор ой-пикирлерин ээрчиген адамдарга дагы үлгү боло алышкан эмес. Алардын пикири жөн гана теория бойдон кала берген.

Маселен, **Аристотель** моралдык философиянын кээ бир мыйзам жана эрежелеринин пайдубалын түзгөнүнө карабастан, Алладан келген вахийден (аян) алыс болгон. Андыктан анын философиясына ишенип, жашоосунда иш жүзүнө ашырып бактылуулуку жеткен бир дагы адам болгон эмес. Ошол эле, **аль-Фарабинин** элестетүүсү боюнча “кереметтүү шаар жана идеалдуу коомго” байланыштуу пикирлерин камтыган эң маанилүү эмгеги болгон “*аль-Мадинатуль-Фадыла: Кереметтер шаары*”

32. Алак сүрөсү, 1-5-аят, Мудассир сүрөсү, 1-7-аяттар.

деле эч бир колдонуу мүмкүнчүлүгүн таба алган эмес. Андагы камтылган пикирлер, китептин беттеринде гана калып, кагаздарын кемирип жеген күбөлөрдүн жемине айланган. Анткени, иш жүзүнө ашырылып айтылган жана Жараткандын каалоосуна ылайык келген Теңирдик булакка таянган нерселер эмес. Философтор; “менин оюм боюнча ушундай” - дешет. Ал эми Пайгамбарлар болсо; “Алла Тааланын буйругу ушундай.” – деп айтышат.

Натыйжада, Алла Таала өзүнүн кудуретиндагы бир ирет көрсөтүп, сабатсыз тагыраак айтканда, окуганды-жазганды билбеген Пайгамбарга жаамы адамзатты акыйкатка жана жакшылыкты үйрөтө турган эң жакшы адеп-ахлакты тартуулаган. Аталган адеп-ахлак Пайгамбарыбыздын теңдешсиз үлгүлүү инсандык сапатын көрсөтүү аркылуу биз эңсеген жетик инсандын үлгүсү кандай болорун иш жүзүндө адамзатка көрсөтүп кеткен.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ
مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ

“Адамдардын арасында Алланын ыраазычылыгына жетүү үчүн өз жанын аябай тургандар да бар. Алла пенделерине (абдан) Ырайымдуу.”
(Бакара сүрөсү, 207-аят)

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРДОГУ
САХАБАЛАРДЫН
КҮЧТҮҮ ЫЙМАНЫ**

Бактылуулук Доордогу Сахабалардын Күчтүү Ыйманы

Кадырлуу сахабалар өмүрүн ыйманга болгон аруу сүйүү жана жан дилден берилүү менен өткөргөнгө аракет кылышат эле. Мына ушул аруу ыймандын түпкү өзөгүндө Алланын Элчисинен үйрөнгөн бекем руханият жана таасирленүү бар эле.

Чындыгында, бир кездерде Жахилия доорун баштан кечирген сахабалардын ыймандан, акыйкаттан жана адеп-ахлактык баалуулуктардан кур калган жан дүйнөлөрү Алла Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) ыйман сабактарынан руханий күч менен кутуу тарбиясын алышкан. Алланын Элчисинин жан дүйнөсүнөн үммөтүнүн жан дүйнөсүнө өтүп келген берекелүүлүк, аруу махабат жана руханият аркылуу кыяматка чейин адамдарга жол көрсөтө турган мыкты инсандарды жетиштирди. Жахилия доорунда жашаган мээримсиз, абийирсиз жана

кичинекей кыздарын тирүүлөй жерге көмө турганчалык таш боор, акы-укукты көзгө илбеген жапайы адам көзү жашка толгон, сезимтал, өзгөлөрдү ойлой билген, боорукер, жароокер, сылык-сыпайы жана баам-парасаттуу момундарга айланды.

Исламга бекем байлануу үчүн жан талашты

Асры-Саадат коому кичине чоң дебестен жапа тырмак Исламды кабылдашкан. **Абдуллах бин Зубайр** (Алла ага ыраазы болсун) хижраттан кийин төрөлгөн алгачкы уулдардан эле. Аны дароо Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) алып келишет. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) бир хурманы оозуна салып чайнагандан кийин баланын оозуна салып, башын сылап дуба кылат жана анын атын Абдуллах деп койот.

Абдуллах (Алла ага ыраазы болсун) жети же болбосо сегиз жашка чыкканда атасы аны Пайгамбарыбызга биат кылганы жөнөтөт. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) Абдуллахты көрөр замат жылмайып, ага кайрылып андан биат алат.³³

33. Муслим, Адаб, 25.

Абдуллах бин Хишам (Алла ага ыраазы болсун) али алты жаштагы бала эле. Апасы Зейнеп бинти Хумайд аны Мекке каратылган күнү Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) алып келип:

–Оо Алланын Элчиси! Уулумдан Исламды кабыл алганына байланыштуу биат ал! – дейт. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Ал азырынча кичинекей да! – деп буйурат да башынан сылап Абдуллаха дуба кылат.

Абдуллах бин Хишам (Алла ага ыраазы болсун) чоңойгон кездеринде базарга барып, азык-түлүк алып келет эле. Ибни Умар менен Ибни Зубайр (Алла аларга ыраазы болсун) аны базарда жүргөнүн көрөрү менен дароо жанына барып:

–Бизди да мүлкүңө орток кылчы! Бул байлыгыңа бизди да орток кабыл алчы! Себеби, Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) сага атайын байлыгыңда дайыма береке болсун деп батасын берген да – деп айтар эле. Абдуллах да аларды өзүнө орток кылат эле. Кээде ушундай бир төөнүн жүгүнчөлүк киреше таап, аны үйүнө жиберген учурлар да болор эле³⁴

34. Бухарий, Ширкет, 13.

Абу Курсафа (Алла ага ыраазы болсун) дагы ыйманга мээнет кылгандардан. Мына ушундай учурларда башынан өткөн эскерүүсүн төмөнкүчө баяндайт:

Мен, апам жана тайэжем, Алланын Элчисине (саллаллааху алейхи ва саллам) биат кылып чыгып бара жатсак апам менен тайэжем мага кайрылып:

– Балам, мындай кишини эч көргөн эмес элек! Сүйкүмдүү жүзү, кийими да таптаза жана жумшак сүйлөгөн андан башка эч кимди тааныбайбыз. Кадимкидей куттуу оозунан нур чачырап тургандай эле - дешти.³⁵

Ыйман үчүн жанын берүүдөн да артка кайткан эмес

Ыйманын сактап калуу үчүн өз жанын курман кылган Азирети Сумайя айым жана анын күйөөсү Азирети Ясирдин (Алла аларга ыраазы болсун) көрсөткөн эрдиктери жалпыга маалым. Ошентсе да жан чыдагыс кыйноолорго карабастан ыйманын коргогон уулдары Аммар бин Ясир, Билал-и Хабаший, Хаббаб бин Арат, Сухайб бин Синан, Зиннира Айым, Амир бин Фухайра, Абу Фукайха, Микдад бин Амр, Умму Убайс,

35. Хайсамий, VIII, 279-280

Лубайна айым, Нахдия айым жана кызы сыяктуу Пайгамбарыбыздын кадырман сахабаларынын өзгөчө инсандык сапаты жана баатырдыгы ооздон түшпөй айтылып келет. Кадырлуу сахабалар (Алла аларга ыраазы болсун) адам чыдагыс зулумдукка дуушар болсо дагы ыйманын сактап калышкан. Мындай Теңирдик нээматтын бизге чейин жетүүсү үчүн мал-мүлкүн жана өз жанын аябастан бар күчүн жумшашты.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) халифалыгы учурунда Исламды алгачкылардан болуп кабыл алган Хаббаб бин Аратка (Алла ага ыраазы болсун) кайрылып:

–Алланын жолунда тарткан азаптарыңды бизге бир аз айтып бересиңби? – дейт. Анда Азирети Хаббаб:

–Эй момундардын башчысы, далымды карачы! – дейт. Анын далысын көргөн Азирети Умар:

–Өмүрүмдө мынчалык кыйноого дуушар болгон бир да адамдын далысын көргөн эмесмин, - деп өтө таң калуусун билдирет. Хаббаб (Алла ага ыраазы болсун) сөзүн төмөнкүчө улайт:

–Каапырлар от жагышып, анан мени эч бир кийимсиз эле анын үстүнө жаткырышат эле.

Күйүп жаткан от бир гана далымдан ээрип түшкөн майлар менен өчөр эле.

Мушриктер отко кактап ысыткан таштарды Азирети Хаббабдын далысына жабыштырганда мындай жан чыдагыс кыйноодон улам кутман сахабанын денесиндеги эттери сыйрылып түшөт эле. Ошого карабастан ал каапырлардын айттырган сөзүн айтпайт эле.³⁶ (Мушриктер туткун кылып алган Зайд бин Дасина менен Хубайб (Алла аларга ыраазы болсун) жан чыдагыс азаптан улам шейит кеткен. Жаны чыгаардан мурун экөөнө тең:

–Аман калышың үчүн сенин ордуна Пайгамбардын болушун каалайт белең? – деп суроо узатышат. Экөөсү тең мындай ырайымсыз суроону берген мушрикке боору ачып карап турушту да:

–Мен бала-чакамдын жанында болуп, Пайгамбарымдын бул жерде болушун кааламак түгүл, мына ушул жерден анын бутуна тикенек кирип кетүүсүнө да эч качан жүрөгүм чыдабайт! – деген жоопту беришти.

Мына ушундай Пайгамбарга болгон теңдешсиз мээр-махабаттын ачык далилине таң калуудан селдейип калган Абу Суфйан:

36. Ибни Асир, Усдуль-Габа, II, 114-115.

–Абдан таң калыштуу! Мен дүйнөдө Мухаммеддин сахабаларындай жол башчысын сүйгөн бир дагы башка коомду көргөн жокмун! – дейт.³⁷

Ухуд согушу аяктаганда **Азирети Сафийя** (Алла ага ыраазы болсун) денеси бырчаланып жаткан бир тууганы Азирети Хамзаны (Алла ага ыраазы болсун) көргүсү келди. Ушул ниетте шейиттер турган тарапты көздөй бет алды. Ал жүрөк сыздаткан аянычтуу көрүнүшкө чыдары өтө кыйын эле. Уулу Зубайр аны тосуп чыгып:

–Апаке Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) кайра кайтуумду буйуруп жатат! деди. Ал болсо:

–Эмне үчүн? Бир тууганымды көрбөймүн депби? Мен анын мыкаачылык менен кескиленип майдаланганын билемин. Ал Алла үчүн оор азапка дуушар болду. Ансыз деле бизди мындан башка эч нерсе жооткото албайт эле. Кудай буюрса, сабыр кылып сообун Алладан үмүт кылам. – деди.

Зубайр Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) барып апасынын айткандарын айтып берет. Пайгамбарыбыз:

37. Вақыдий, I, 360-362.; Ибни Саад, II, 56.

–Андай болсо жөн койгула көрсүн! – деп буйурат. Сафийя (Алла ага ыраазы болсун) болсо шейиттердин эң мартабалуу даражасына жеткен бир тууганынын жанына келип муңканып дуба кылды.³⁸

Жахилия доорунда жашаган аялдар кыпындай эле азапка дуушар болгондо чачы-башын жулуп, кийим-кечегин жырткыланып көп күнгө чейин өзүн-өзү ургулайт эле. Бирок, алар Аллага болгон күчтүү ыйманы аркылуу Алланын сүйүктүү кулдарына айланган.

Буга Саад бин Муаздын апасы эң сонун мисал боло алат:

Ухудда оор жарадар болгон Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Мединага кайтаарда ат үстүндө бара жаткан, аттын тизгинин болсо Саад бин Муаз кармап бараткан эле. Сааддын апасы Кабша бинти Убайд Пайгамбарыбызга келет. Саад:

–Оо Алланын Элчиси! Бул менин апам. – дейт. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Менден салам айт апана! – деп буйурду. Ал аял Алланын Элчисинин жанына барып куттуу жүзүнө карагандан кийин:

38. Ибни Хишам, III, 48; Ибни Хажар, аль-Исаба, IV, 349

–Ата-энем сага курман болсун оо, Алланын Элчиси! Сени тирүүмдө көргөндүгүм үчүн бардык кыйынчылыктарым унутулат!” – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ага уулу Амр бин Муаздын шейт кеткендигине байланыштуу көңүл айткан соң:

–Эй Сааддын апасы! Сага сүйүнчүм бар! Бардык үй-бүлө мүчөлөрүнө дагы сүйүнчү болсун! Силердин урууңардын ичинен шейит болгондордун баары бейиште чогулушту. (Он эки шейити бар эле) Үй-бүлө мүчөлөрүнүн шапаат кылууларына дагы уруксат берилди, – деп буйурду. Аял:

–Биз ыраазыбыз оо, Алланын Элчиси! Мындан соң эми алар үчүн ким кайгырат! – дегенден кийин:

–Оо Алланын Элчиси! Шейиттердин артында калгандарга дагы дуба кылып койуузчу! – дейт. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

“Аллахым! Алардын жүрөгүндөгү капалыкты, кайгырууну кетирип, баштарына келген кыйынчылыктарынын соопторун бере көр! Аман-эсен калгандарга эң сонун коргоочу бол!” – деп дуба кылгандан кийин жолго чыкты. Кадырман сахабалар дагы артынан ээрчип баратты. Пайгамбарыбызга болгон сүйүүсүнөн улам Анын аркасынан басышкандыктан өз үйлөрүнө

кайтышкан жок. Ошол кезде Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Азирети Саадга кайрылып:

–Сенин урууңдун арасында көптөгөн жарадарлар бар жана алардын жарааты өтө оор. Кыямат күнү алардын баары жараларынан кан аккан абалда келишет. Канынын өңү кан түстүү, бирок жыты мисктин (жыпар жыттанган) жыты сыяктуу болот. Аларга айткын, үйлөрүнө барып жараларын дарылашсын! Ушул тапта биз менен бирге эч ким келбесин! Аларга муну кескин буйрук катары билдир! – деп буйурду. Саад (Алла ага ыраазы болсун):

–Алланын Элчисинин кескин буйругу, Бани Ашхал уруусунан эч бир жарадар бизди ээрчибейт! – деп айгай салды. Бардык жарадарлар айласыздан артка кайтышты. Түнү бою от жагып жараларын дарылоо менен алек болушту. Бул уруудан отуз жарадар бар эле.³⁹

Аллахка болгон күчтүү ыйманынын натыйжасында андан күтүлбөй турганчалык даражада эбегейсиз кайраттуулукту көрсөтө алган аял сахабалардын бири Азирети Сумайра (радыяллааху анха) болгон.

39. Вакидый, I, 315-316; Диярбакрий, I, 444.

Ухуд күнү Медина шаары бир кабар менен солк дей түштү. “Мухаммед (саллаллааху алейхи ва саллам) өлтүрүлдү!” – деген кезде шаарда кыйкырык-өкүрүктүн жаңырыгы Алланын Аршына чейин жетти. Жалпы эл жолду карап, келе жаткандар адамдардан кандайдыр бир кабар алууга жан үрөп жатты. Ансарлардын ичинен Сумайра айымга эки уулу, атасы, күйөөсү жана бир тууганынын шейит болгондугу жөнүндө кабар жетсе дагы байкуш аял буларды эч билдирбестен өтө тынчсыздануу менен аны негизги капага салган маселени сураштырып жаткан болчу:

–Алланын Элчисине эч нерсе болгон жокбу?
– деп сурай берчү.

Куттуу сахабалар жооп иретинде:

–Аллахка чексиз мактоолор болсун, абалы абдан жакшы. Сен ойлогондой эле Ал тирүү! – дешти.

Сумайра айым:

–Аны көрмөйүнчө жан дүйнөм жай таппайт, мага Алланын Элчисин көрсөткүлө! – дейт.

Көрсөткөндөн кийин дароо анын жанына барып кийиминин учунан кармайт да:

–Ата-энем сага курман болсун оо Алланын Элчиси! Сен тирүү болгон соң башка эч нерсенин кереги жок! – дейт.⁴⁰

Ыйманын сактап калуу үчүн хижрат (ыйык көч) жана жихад кылышты

Кадырман сахабалар динин сактап калуу жана Меккенин мушриктеринин зулумдугунан кутулуу үчүн ата-мекенин, бала-чакасын жана мал-мүлкүн таштап алыскы аймактарга хижрат кылышты. Алла Таала Курани Каримде алардын күчтүү ыйманын тастыктап төмөнкүчө буйурат:

“Ыйман келтирип, жер которушкандар, Аллах жолунда мал-жанын аябай күрөшкөндөр менен аларга үй-жай берип жардам кылгандар – булар нагыз момундар. Алар үчүн кечирим жана кең ырыскы бар.”⁴¹

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз тарабынан милдеттендирилген алгачкы хижрат кербенинин башчысы **Жафари Таййардын** Нажашинин алдына баргандагы сүйлөгөн төмөнкү сөзү Жахилия доорун баштан өткөргөн адамдардын кандайча Асры Саадатка (Бактылуулук Доору) айлангандыгын жана андан кийин бекем ыймандан тайбагандыгын көрсөткөн сонун мисал:

40. Ибни Хишам, III, 51; Вақыдий, I, 292; Хайсамий, VI, 115.

41. Анфал 8/74.

–Эй өкүмдар! Биз Жахилия доорун жашаган элбиз. Таштан жана жыгачтан жасалган буттарга сыйынат элек. Өлгөн малдын этин жеп, ар кандай бузукулуктарды жасайт элек. Туугандык акы-укуктарды көзгө илбей, ортобуздагы мамилелерди үзөт элек. Колу-коңшуларыбыздын укугун тебелеп-тепсеп, аларга карата ар кандай жамандыктарды көрсөтөт элек. Күчтүүлөрүбүз алсыздарды эзет элек.

Биз ушул абалга түшкөн кезде Алла Таала бизге өзүбүздүн арабыздан ата-теги белгилүү, өтө чынчыл, ишенимдүү жана ар-намыстуу кишини пайгамбар кылып жиберди. Ал бизди Алланын жалгыздыгына жана бирлигине чакырды. Ага гана кулчулук кылууга, биз жана ата-бабаларыбыз мурдатан бери сыйынып келген таш жана буттардан баш тартууга үндөдү. Бизге туура сөздү айтканды, аманатка бек турууну, тууган-уруктарыбыз менен байланышыбызды бекемдеп, алардын акы-укуктарын орундатууну, кошуналарыбыз менен жакшы жашоону, арамдардан жана кан төгүүдөн алыс болууну буйурду. Бизди бузукулуктан, жаман жана жалган сөздөн, жетимдин мал-мүлкүн жегенден жана күнөөүз аялдарга жалаа жабуудан тыйды.

Бизди Аллага гана кулчулук кылып, Ага эч нерсени шерик кошпоого чакырды. Биз да аны

тастыктадык, Ага ыйман келтирдик, бизди эмнеге буйурса ошого ээрчидик. Бир гана Аллага кулчулук кылдык, Ага эч нерсени шерик кошподук, бизге арам кылган бардык нерсени арам деп кабылдап, адал кылгандарын болсо адал деп билдик.

Ушундайча элибиз бизге кеңеш берди. Алла Таалага кулчулуктан буттарга кулчулук кылууга кайтканыбыз жана мурдатан бери жасап келген инсандык кадыр-баркка доо кетирген жамал амалдарга кайра кайтуубуз үчүн бизге азап-кыйынчылыкты көргөзүштү. Динибизди бурмалап, ортобузга чагымчылдык салууга аракет кылышты. Бизди жеңип зөөкүрлүктөрүн күчөткөндө, кылгандарына чыдабай жана да эң маанилүүсү *динибизди толук кандуу жашай албай калганыбызда сенин мекениңе келдик*. Өкүмдарлардын арасынан сени тандадык, сенин жаныңда болгонду туура көрдүк. Сенин жаныңда болсок зулумдука учурабайбыз деп үмүттөндүк эй Өкүмдар!..⁴²

Хабашстанга (Эфиопияга) хижрат кылган мухажирлердин эң акыркы кербени Хайбар каратып алынган кезде деңиз аркылуу Сүйүктүү Пайгамбарыбыздын жанына барган элек. Араларында **Асма бинти Умайс** (Алла ага

42. Ахмад, I, 202-203, V, 290-291; Хайсамий, VI, 25-27; Ибни Хишам, I, 358-359.

ыраазы болсун) дагы бар эле. Ал бир күнү Пайгамбарыбыздын жубайы Азирети Хавсаны зыярат кылуу үчүн жанына барып калат. Бироздан соң Азирети Умар да кызы Хавсанын жанына кирип келет. Умар (Алла ага ыраазы болсун) Асманы көргөн кезде:

–Бул ким? – деп сурайт. Ал болсо:

–Асма бинти Умайс! – дейт. Азирети Умар тамаша иретинде:

–Жанагы Хабашстандыкбы? Ушул деңиз сапарына катышкан аялбы? – деп сурайт. Асма:

–Ооба! – деп жооп берет. Анда Умар (Алла ага ыраазы болсун):

–Хижрат кылуу боюнча биз сизден ашып кеттик. Ушул себептен улам Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) жакын болууга сизге караганда биз укуктуубуз, – дейт.

Азирети Асма (Алла ага ыраазы болсун) бул сөздөн капа болот да:

–Жок, кудай акы, туура эмес ойлоп калыпсың оо, Умар! Сиз Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) менен бирге элениз. Ал сиздин араңарда ач калганды тойгузуп, жахилдеринерге илим үйрөтөт эле. Биз болсо Хабашстанда алыс жакта, чоочун жана каапырлардын арасында

куулганган абалда күн кечирип жатканбыз. Албетте, бул Алла жана Элчиси үчүн эле.

Аллага ант ичип айтам, сенин айткандарыңды Алланын Элчисине кабар бермейинче тамак да жебейм, суу да ичпейм. Биз ал жерде кыйынчылыктарга туш болуп коркутуу-үркүүлөрдү баштан өткөрдүк. Муну Пайгамбарыбызга айтып, бул маселенинакыйкатын сураймын. Кудай акы, жалган да айтпайм, туура эмес жолго да тайбайм жана айткандарыңа эч нерсе кошпоймун. Окуя кандай болгон болсо дал өзүндөй кылып жеткиремин, – дейт.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) келгенде Асма (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Умар ушинтип айтты. – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–*Сен ага эмне дедиң?* – деп буйурду. Ал болсо:

–Ушуларды айттым. – деп айткандарын айтып берди.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Ал менин алдымда сизден көбүрөөк укукка ээ эмес. Анын жана жоро-жолдошторунун бир хижраты, эй кеме жолоочулары, силердин болсо эки хижратыңар бар! – деп буйурат.

Азирети Асма (радыяллааху анха) мындай дейт:

Хабашстандан биз менен кемеде келген Абу Муса аль-Ашарий жана башка сахабалар (Алла аларга ыраазы болсун) агылып келип, мага ушул окуяны айттырат эле. Бул дүйнөдө аларды Пайгамбарыбыздын бул сөзүнөн дагы аябай кубанткан эч нерсе жана жүрөктөрүндө мындан да чоң (үмүттүн шамы) жок эле. Өзгөчө Абу Муса (Алла ага ыраазы болсун) бул окуяны мага кайра-кайра айттырып, Пайгамбарыбыздын алар жөнүндөгү дал ушул сүйүнүчтүү сөздү кайра-кайра уккандан чексиз ырахат алар эле.⁴³

43. Бухарий, Магазий, 36; Муслим, Фадаилус-сахаба, 169.

БАКТЫЛУУ ДООРДО
ИБАДАТТЫ СҮЙҮП
АТКАРГАН

Бактылуулук Доордо Ибадатты Сүйүп Аткарган

Кадырлуу сахабалар үчүн ибадат - Алла Таала менен сүйлөшүү жана эң жакын болгон учурлар эле. Ошондуктан, өтө маанилүү, баа жеткис мүмкүнчүлүк жана бейкуттук тапкан учур эле. Алар бардык ибадаттарын Алла Тааланын буйругу катары кубануу менен аткарып, кандайдыр бир ибадатты орундатууну өтө чоң нээмат катары көрүшкөн.

Ар дайым даарат менен жүрүүгө умтулушкан

Бактылуулук доордо жашаган сахабалар ар дайым даараттуу болууга жана ар бир намаз үчүн жаңылап даарат алууга өтө кылдат мамиле жасашкан. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) бир күнү таңга маал Азирети Билалды жанына чакырып:

–Билал! Кайсы амалың менен менден мурун бейишке кирдиң? Качан (түшүмдө) бейишке кирсем, бут кийимиңдин тыкылдаган үнү алдыман угулат. Кечээ түнү да бейишке киргенимде кайрадан сенин бут кийимиңдин тыкылдаган үнү менин алдыман угулуп турду... – деп буйурат.

Билал (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Ар биразан окуганымда сөзсүз эки ирекет намаз окуйм. Даарат бузулганда да дароо даарат алам жана менде Алланын эки ирекет намазга акысы бар деп ойлоймун. – деп жооп берди.

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Мына ушул экөө аркылуу! – деп буйурат.⁴⁴

Абу Гутайф аль-Хузалий төмөнкүлөрдү айткан:

Абдуллах бин Умарды мечитте өз ордунда отуруп айтып жаткандарын угуп отурган элем. Бешим намазынын убагы киргенде өйдө туруп, даарат алып келип намаз окуду. Кийин кайра өз ордуна барды. Аср намазынын убагы киргенде (даараты болсо да) кайрадан өйдө туруп, дааратын жаңылап келип намаз окуду. Андан кийин өз

44. Тирмизий, Манақыб, 17/3689; Ахмад, V, 354.

ордуна барып отурду. Шам намазы болгондо кайрадан даарат жаңылап намаз окуду. Анан кайра өз ордуна барып отурду. Ага кайрылып:

–Алла сени салих (аруу, таза) кулдарынан кылсын, ар бир намаз үчүн даарат жаңылоо парзбы же сүннөтпү? – деп сурадым.

Ал болсо менден:

–Сен мени жана менин ушул кылганымды байкап турдуң беле? – деп сурайт.

–Ооба. – дедим. Анда ал мындайча жооп берди:

–Жок, парз эмес. Мен багымдат намазына даарат алганда дааратымды бузмайынча бардык намаздарымды окуй берем. Бирок, Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө буйурганын уккам:

«Кимде ким даараттын үстүнө даарат алса ага он хасана (сооп) берилет.»

Мен мына ушул соопторду алгым келди. – деди.⁴⁵

Кадырман сахабалар дааратты эң сонун жана өз тартибине ылайык түрдө алат эле. Табиинден Абу Хазим, **Азирети Абу Хурайранын** даарат

45. Ибн Мааж, Тахарат, 73.

алып жатканда колдорун колтугунун алдына чейин жууп жатканын көрөт.

–Эй Абу Хурайра, бул эмне деген даарат? – деп сурайт. Ал болсо:

–Эй Бани Фаррух! Сиз бул жерде белеңиз? Бул жерде экениңизди билгенимде мындай даарат албайт элем. Мен Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө айтканын уккам:

«Кыямат күнү момундун нуру алган дааратынын суусу жеткен жерге чейин жетет.»⁴⁶

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) күндөрдүн биринде мүрзөгө келип:

“Эй момундар аймагынын тургундары Алланын тынчтыгы силерге болсун! Кудай кааласа, бир күнү биз дагы силердин араңарга кошулабыз. Бир туугандарымды көргөндү аябай эңсейт элем!” – деп буйурган.

Кадырман сахабалар (Алла аларга ыраазы болсун) дароо:

–Биз сенин бир туугандарың эмеспизби оо Алланын Элчиси? – деп сурашты.

46. Муслим, Тахарат, 40.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Силер менин жоро-жолдошторумсуңар, бир туугандарым болсо бул дүйнөгө келе элек. – деп буйурду.

Анда кутман сахабалар:

–Үммөтүңүздөн али келе элек болгондорду кантип тааныйсыз оо Алланын Элчиси? – деп сурашты.

Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) болсо аларга кайрылып.

–Бир кишинин ак кашка жана туяктары ак болгон жылкысы бар деп элестеткиле. Ал киши жылкысын бүт баары капкара болгон үйүр жылкылардын ичинен тааный албайбы? – деп сурады.

Кутман сахабалар (Алла аларга ыраазы болсун):

–Албетте, тааныйт оо, Алланын Элчиси! – деген жоопту беришет.

Ошондо Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө буйурат:

–Мына ошол бир туугандарым да алган дааратынан улам жүздөрү нурдуу, колу жана

буттары аппак болуп келишет. Мен алдын ала көлмөмдүн жанына барып аларды тосуп алуу үчүн күтүп турамын. Көңүл бургула! Айрым кишилер, чоочун төөнү өзүнүн үйүрүнө кошпой куугандай эле менин көлмөмдөн (периштелер тарабынан) куулат. Мен аларга «бул жакка келгиле!» деп жар саламын. (атайын жооптуу периштелер) мага:

–Алар сенден кийин жүрүм-турумдарын өзгөртүштү. (Сенин сүннөттүңдү карманбай башка жолго түшүп кетишти.) - деп айтылынат. Ошол кезде мен да:

–Менден алыс болушсун, алыс болушсун. – деп айтамын.⁴⁷

Намаз көздөрүнүн нуру эле

Бактылуулулук доордо жашаган момундар намаз окуганда “**Алла Таала менен жолугушуу**” кубанычына жетет эле. Намаздарын бул дүйнө менен коштошуу үчүн болгон кишинин акыркы намазы сыяктуу өтө берилип, хушуу (коркуу) сезими менен окуйт эле.⁴⁸

47. Муслим, Тахарат,39; Фадаиль, 26; Насаи, Тахарат, 110/150; Ибн Мааж, Зухд, 36; Муватта, Тахарат, 28; Ахмад, II, 300, 408.

48. Ибн Мааж, Зухд, 15; Ахмад, V, 412.

Саад бин Аби Ваккас (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө риваят кылат:

“Эки бир тууган болот. Алардын бири кырк күн мурун кайтыш болот. Пайгамбарыбыздын жанында буга чейин кайтыш болгон бир тууганынын жакшы сапаттары жөнүндө сөз болот. Ошондо Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Берки бир тууганы мусулман эмес беле? - деп сурайт.

–Ооба, оо Алланын Элчиси ал да мусулман болчу. - дешет. Анда Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) кийинчерээк кайтыш болгон бир тууган үчүн:

–Окуган намазы аркылуу кайсы даражаларга жеткенин силер кайдан билесиңер? Намаз, силердин араңардан кимдир бирөөнүн эшигинин алдында суу акса жана ага күн сайын беш жолу жуунуп турган, суусу көп жана таттуу дарыяга окшош. Кандай дейсиңер, мындай абалда анын денесинде кир калабы? Намаз аны кандай даражага жеткиргенин силер биле албайсыңар! - деп буйурду.”⁴⁹

49. Муватта, Касрус-салаат, 91.

Абу Талха (Алла ага ыраазы болсун) өзүнүн бакчасында бак-дарактардын алдында намаз окуп жаткан эле. Дубси (бактекке окшогон куш) деп аталган бир куш бакчанын сыртына чыккысы келип учат, бирок чыга турган жер табуу үчүн ары-бери учуп жүрдү. Бул көрүнүш Абу Талхага жагат да телмирип тиктеп калат. Кийин намазына кайтып, бирок канча ирекет окуганын билбей калат. Ошол кезде, “Ушул мал-мүлкүм фитнага себеп болуп, намазымдагы хушууну бузду! – деп ойлонот да Алланын Элчисине келип бакчада башына келген окуяны айтып берет:

–Оо, Алланын Элчиси! Мына ушул мал-мүлкүмдү Аллах үчүн садака кылам, каалаганыңыздай колдонуп, каалаган жерге берсеңиз болот. - дейт.⁵⁰

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) аймактык башчыларга төмөнкүчө кат жазып жиберет:

“Мен үчүн эң маанилүү ишиңер бул намаз. Кимде ким аны өкүм-жоболоруна ылайык жакшылап даарат алып, убагында окуй турган болсо динин сактаган болот. Кимде ким намазга кайдыгер болуп андан алыстаса диндин башка

50. Муватта, Салат, 69.

буйруктарына да көбүрөөк кайдыгер болуп калат.”⁵¹

Мисвар бин Махрама (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө риваят кылат:

“(Канжар менен сайылган кезде) Умар бин Хаттабдын жанына бардым. Үстүн жаап койушкан экен. Эс-учун жоготкон абалда жаткан эле.

Жанында турган кишилерге:

–Абалы кандай? - деп сурадым.

–Өзүң көрүп тургандай... - дешти.

–Намазга чакыргыла! Аны намаздан башка эч нерсе менен коркутуп ойгото албайсыңар!- дедим. Анда:

–Оо момундардын башчысы, намазга! - дешти. Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) дароо:

–Ооба, кудай акы намазды таштагандын Исламда орду жок! - деп өйдө туруп, намаз окуду.⁵²

Азирети Али (Алла ага ыраазы болсун) кызматчыларынын бирөөнө:

51. Мувагга, Вукутус-салат, 6.

52. Хайсамий, I, 295; Мувагга. Тахарат, 51; Ибн Саад, III, 35.

“Ар бир нерсе сен окуган намазга байланыштуу болот.” – деп буйурган.⁵³

Альаа бин Абдурахман төмөндөгүдөй бир окуяга токтолот:

Күндөрдүн бир күнү түштөн кийин **Анас бин Маликтин** жанына барган элем. Анас (Алла ага ыраазы болсун) биз барганда дароо ордунан туруп асыр намазын окуду. Ага намазды убагынан эрте окуп койгондугун айттык. Ал болсо эмне себептен мындай кылгандыгын төмөнкүчө түшүндүрдү:

“Пайгамбарыбыздын мындай дегенин уктум:

*«Ал мунафыктардын (тактап айтканда, эки жүздүү кишилер) намазы! Ал мунафыктардын намазы! Ал мунафыктардын намазы! Алардын арасынан кээ бири отура берет да качан гана күн толук саргарып батайын деп калганда жана шайтандын эки мүйүзүнөнүн ортосуна киргенде турат да куш жем чокуган сыяктуу өтө тездик менен төрт жолу окуп бүтүрөт, намазда да Аллахты өтө аз эстешет.»*⁵⁴

Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) эскертүүсү боюнча кадырман сахабалар намаздын рукун жана шарттарына ылайык толук түрдө аткарат эле. Бир күнү Хузайфа (Алла ага

53. Abdülaziz Çavuş, *Anglikan Kilisesine Cevap*, s. 96.

54. Муватта, Курани Карим, 46; Муслим, Масажид, 195.

ыраазы болсун) мечтке киргенде бир кишинин намаз окуп жатканын көрөт. Бирок, руку жана саждаларды толук кылбаганын байкайт. Намаздан кийин ага кайрылып:

–Канча жылдан бери ушундай намаз окуйсүң?
– деп сурайт.

Ал киши:

–Кырк жылдан бери. – деп жооп берет.

Хузайфа (Алла ага ыраазы болсун):

–Сен кырк жылдан бери намаз окубай эле жүрүпсүң. Ушул таризде намаз окуп жүрүп өлүп кала турган болсоң, Азирети Мухаммаддин (саллаллааху алейхи ва саллам) жаратылганынан башка бир жаратылыш менен өлөсүң (же болбосо Мухаммеддин жаратылышы боюнча өлбөйсүң). – дейт да ага намазды кантип окуу керек экендигин үйрөтөт. Андан соң:

–Киши намазын жеңил окуса болот, бирок руку жана саждаларды (ыраат-тартибине ылайык) толук аткаруу шарты менен!” – деди.⁵⁵

55. Ахмад, V, 384; Бухарий, Азан, 119; 132, Салат, 26.

Жамаат менен окуйт эле

Бактылуулулук доорунда жашагандардын эң маанилүү өзгөчөлүгү туугандык жана уруучулук деген түшүнүктү жойуп, анын ордуна дин боордоштугу орнотулуп, бүтүндөй бир коом суктанарлык өңүттө биримдик жана ынтымакта жашагандыгын айтууга болот. Мына ушул ынтымактын күнүмдүк жашоодогу эң анык белгиси болсо жамаат менен окулган намаз болуп саналат.

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) өзү имам катары жамаатын абдан жакшы таанып-билгендиктен намазга келе албай калган сахабаларынын өксүктүгүн дароо байкаган. Мисалы: “*Баланча намазга келдиби?*”, “*Баланча досуңар каякта?*”, “*Кожойун, кызматчың каякта?*” – деп издейт эле. Ооруп жаткан болсо сахабаларын кошо ээрчитип алып, анын ал-жайын сураганы барчу эле. Кандайдыр бир көйгөйү болсо кылдат көңүл буруп же болбосо жанына чакыртып маселесин чечип берген.

Ошондой эле Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) үммөтүн жамаат менен окууга үндөп, төмөнкүлөрдү айткан:

“Кимдир бирөөнүн мечитке барганды адатка айландырганын көрсөңөр, анын момун

*(ыйманы бекем) экендигине күбөлүк келтиргиле!
Анткени, Алла Таала Тавба сүрөсүнүн 18-аятында
төмөнкүчө буйурган:*

**«Аллахтын мечиттерин бир гана Аллахка
ишенгендер курат...»⁵⁶**

Ошондуктан, жамаатка үзбөй баруу дагы
мечиттерди куруу болгондуктан ыймандын
белгилеринен болуп саналат.

Кадырлуу сахабалардан **Абдуллах бин Масуд**
(Аллах ага ыраазы болсун) төмөнкүчө буйурат:

“Кудай акы мен, эки жүздүүлүгү белгилүү
болгон мунафыктан башка (жамаат менен) намаз
окууга барбай койгондорубуз бар экендигин
көрбөптүрмүн. Аллахка ант ичип айтамын,
(оорулуу) адам эки кишинин ортосунда термелип
турган абалда болсо дагы намазга алып келинет да
алардын эки тараптуу арка жөлөк болуусу менен
сапка тургузулат.”⁵⁷

Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва
саллам) заманында эки мусулман киши бар эле.
Алардын бирөө **соодагер**, экинчиси болсо кылыч
чапкан **темир уста** болгон. Соодагер сахаба
азанды угар замат колунда тараза болсо дароо аны
бир четке койуп, эгер жерде болсо ошол бойдон

56. Ибн Мааж, Масажид, 19.

57. Муслим, Масажид, 256-257.

таштап түз эле Масжиди Набавиге (Пайгамбар мечити) барат эле.

Кылыч жасаган уста балкасы дөшүнүн үстүндө болсо ошол бойдон таштай салат. Эгерде кылычты чабуу үчүн көтөргөн болсо анда аны дароо артына ыргытат да Масжиди Набавини көздөй жөнөйт эле. Ушул жана ушуга окшогон кишилерди мактоо үчүн Алла Таала төмөнкү аятты түшүргөн:

“(Ал үйлөрдө) Аллахты эстөөдөн, намазды окуудан, зекет берүүдөн аларды соода-сатык да тосо албай турган адамдар бар. Алар жүрөктөр менен көздөр калтырай турган Күндөн (Кыяматтан) коркушат.”⁵⁸

Ибни Масуд (Аллах ага ыраазы болсун) бир күнү базарда азанды угар замат дароо соода сатыгын таштап намазга чуркаган адамдарды көрүп калат. Бул көрүнүшкө күбө болгон соң төмөнкүлөрдү айткан:

–Булар Алла Тааланын (жогоруда аталган) Нур сүрөсүнүн 37-аятында макталган пенделери.”⁵⁹

58. Нур 24/37. Куртубий, XII, 184.

59. Хайсамий, VII, 83.

Зекетти жан дүйнөсүнөн чыгарып беришкен

Бактылуулук доорунда сахабалар зекетке олуттуу түрдө маани беришкен. Себеби, Аллах Таала Курани Каримдин өтө көп жеринде намаз менен бирге зекетти да катуу буйурган. Алар зекет жана садакаларын Аллах Тааланын колуна берип жатабыз деген аруу сезимде аталган ибадатты өтө кубануу менен орундатат эле.

Пайгамбарыбыздын абасы Аббас жакшылыкта шашылуу максатында бир жылга толбостон эле зекетти берип-бербөө жөнүндө суроо берген болчу. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) болсо ага бул маселеде уруксат берген.⁶⁰

Алланын Элчисинин жакындарынан болгон бир аял кичинекей кызын ээрчитип Пайгамбарыбызга келет. Кызынын колунда эки даана калыңыраак алтын билерик бар эле. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) аялга:

–*Мунун зекетин бердиңби?*” – деп сурайт.

–Жок. - дейт. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

60. Абу Давуд, Зекет, 22/1624; Тирмизий, Зекет, 37/678; Ибн Мааж, Зекет, 7; Ахмад, I, 104; Даримий, Зекет, 12.

–Аллах Таала кыямат күнү алардын ордуна сага оттон эки билерик тагуусун каалайсыңбы? – деп буйурду.⁶¹

Алаялаларды дароо колунан чыгарып Алланын жолунда сарптоосу үчүн Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) узатат да:

–Булар Алланын Элчисине таандык. (каалаганыңыздай сарптаңыз)! – дейт.⁶²

Бани Тужиб уруусунан он үч кишиден турган бир топ Пайгамбарыбыздын жанына келет жана да зекет катары бериле турган мал-мүлктөрүн да чогу ала келишкен эле. Алардын зекетке болгон олуттуу мамилелери Пайгамбарыбызды сүйүндүрөт. Аларга:

–*Кош келипсиңер!* – деп буйурат. Билал-и Хабашиге аларды жакшылап конок кылуусун буйурат.

Бани Тужиб уруусунун өкүлдөрү:

–Оо Алланын Элчиси! Мал-мүлкүбүздүн ичинен Аллах Тааланын акысын сага алып келдик. - дешти.

61. Кооздук буйумдардын зекети боюнча аалымдардын ортосунда талаш-тартыштар бар. Этияттуулук үчүн анын да зекетин берүү ыңгайлуу болуп саналат.

62. Абу Давуд, Зекет, 4/1563.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Аларды кайра алып кеткиле да жасакырларыңарга таратып бергиле! – деп буйурат.

Өкүлдөр:

–Оо Алланын Элчиси! Биз болгону жакырларыбыздан ашып калганын сага алып келдик. – дешти.

Азирети Абу Бакр (Аллах ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Арап урууларынын ичинен чындыгында ушул Тужиб уруусунун өкүлдөрү сыяктуу эч ким жок. – дейт.

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Хидаят (туура жол) Кудуреттүү Алланын колунда. Аллатуура жолду өзү каалаган пендесинин жүрөгүнө ыйман салат! – деп буйурат.

Тужиб өкүлдөрү Пайгамбарыбыздан Куран жана сүннөттөгү бир канча маселелерди сурап, түшүндүрүп берүүсүн талап кылышат. Сураган нерселеринин жооптору жазуу түрүндө аларга берилди. Мына ушул аракетинин себебинен Пайгамбарыбыз аларга көбүрөөк көңүл бурат.

Бани Тужиб өкүлдөрү бир канча күн калгандан кийин кайтуу үчүн уруксат сурашат. Аларга:

–Эмне үчүн шашып жатасыңар? – деп суроо узатылды.

–Артыбызда калган элибиздин жанына барып, Алланын Элчисинен (саллаллааху алейхи ва саллам) көргөндөрүбүздү, андан сурап үйрөнгөндөрүбүздү аларга айтып беребиз. – дешти.

Пайгамбарыбыздын жанына келип коштошушту. Пайгамбарыбыз аларга Билали Хабабини жөнөтөт. Белек-бечкектеринин таратылып берилишин буйуруп, башка өкүлдөргө берилгенден көбүрөөк берилишин айткан.⁶³

Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө байандайт:

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) айт күнү намаз окула турган ачык жерге чыгып, болгону эки ирекет намаз окутат. Мындан мурун же болбосо кийин да башка эч бир намаз окуган эмес. Эркектерге кутпа окуган соң үнү угулбай калбашы үчүн аялдар турган тарапка жакындады. Жанында Билал (Алла ага ыраазы болсун) да бар эле. Аларга да вааз (насаат)

63. Ибн Са'д, I, 323; Ибн Каййым, III, 650-651.

айтып, садака берүүгө үндөдү. Ошондо аялдар билериктерин, алтын жана күмүш шакектери менен сөйкөлөрүн Азирети Билалдын кийиминин этегине таштап кете башташты.⁶⁴

Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун) мал-мүлк аркылуу аткарыла турчу ибадаттарга кайдыгер мамиле жасоонун өтө чоң зыян жана өкүнүчкө себеп боло тургандыгына көңүл буруп, адамдарды төмөнкүчө эскерткен:

“Кимде кимдин ажылыкка барууга же зекет берүүгө парз боло турганчалык мал-мүлккү болуп туруп, парздарды орундатпаса өлүм маалында бул дүйнөгө кайра кайтууну талап кылат.” – деп, төмөнкү аяттарды окуган:

“Эй ыйман келтиргендер! Силердин мал-мүлкүңөр жана балдарыңар Аллахты эскерүүдөн силерди алаксытып койбосун. (Ал эми) ким ошондой кылса, ал зыянга учурайт. Биз силерге берген ырыссылардан силердин (ар) бириңерге өлүм келгенге чейин сарптап калгыла! Ошондо ал: “Эгем, эегер менин өмүрүмдү бир аз узартсаң мен кайрымдуулук иштерди көп кылып, жакшылардан болоор элем”, - дейт. Бирок, Аллах тирүү жанга өлүм маалы жеткен кезде эч качан аны кечиктирбейт.

64. Бухарий, Зекет, 21, 33.

Аллах силердин эмне кылганыңардын баарысын билип турат.”⁶⁵

Бактылуулук доордо жашаган адамдар, зекет катары бериле турчу мал-мүлктөрдү жоопкерчилик менен сактоо жана тиешелүү тараптарга таратып берүүгө өтө кылдат мамиле жасашкан. Бир күнү Ахнаф бин Кайс (Алла ага ыраазы болсун) Ирак аймагынан келген өкүлдөр менен бирге **Азирети Умардын** жанына келет. Өтө аптаптуу күн эле. Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) алжапкыч тагынып келип, зекетке берилүүчү төөлөрдүн бирин майлап аны жакшылап текшерип жаткан эле. Алардарды көрөр замат:

–Ахнаф, үстүнкү кийиминди чеч да мага жардам бер! Анткени, ал зекет катары бериле турган төө. Ал төөдө жетим-жесирлердин жана жакырлардын акысы бар. – дейт.

Араларынан бирөө:

–Алла сага кечиримдүүлүгү менен мамиле кылсын эй момундардын башчысы! Кулдардын бирөөнө буйрук берсең эле бул ишти аткарат эле го?! – дейт.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүдөй кереметтүү жоопту берет:

65. Мунафикун, 63/9-11. Тирмизий, Тафсир, 63/3316

–Эй баланча, ким Умардан жана Ахнафтан да жакшыраак пенде болушу мүмкүн? Ал мусулмандардын иштерин өз мойнуна ала турган болгон соң демек мусулмандардын кулу. Кул кандай өзүнүн кожоюунуна карата ак ниеттүү жана аманатты толук түрдө аткарышы зарыл болсо анын да мусулмандарга карата дал ушундай мамиле кылуусу керек.⁶⁶

Азирети Умардын зекетке берилүүчү төөнүн качып баратканын көрүп артынан чуркап, аны кармоо үчүн өтө катуу тердеп чыкканы жана бул ишти кызматчыларына жасатууну насаат кылган адамдарга ушуга окшогон жоопту бергендиги жөнүндө риваяттар да кездешет.

Зекетке маани берген Бактылуулук доорунда жашаган коом ушундай абалга келген эле Халифа **Умар бин Абдулазиз** зекет кызматкерин Африка өлкөлөрүнө жөнөткөн кезде, кызматчы, мал-мүлктөрдү таратпастан эле кайра алып келген. Анткени, зекет ала турган киши тапкан эмес. Ушундан улам, ал ушул акчалар менен бир канча кулду сатып алып азаттыкка чыгарган.⁶⁷

66. Али аль-Муттакий, V, 761/14307.

67. Саид Рамазан аль-Бутий, *Фыххус-сира*, 434-бет, Бейрут 1980.

Кайрымдуулук жана садака жашоонун өзөгү болгон

Бактылуулук доорунда жашаган адамдар Алла жолунда кайрымдуулук кылып, садака берүүнүн адамды көптөгөн коркунуч жана балээлерден сактай тургандыгын, буга кошумча садака берген адамды мухаббатуллахка жеткире тургандыгын абдан сонун аңдап билишкен. Себеби, Алла Таала төмөнкүчө буйурган:

“Аллах жолунда (мал-мүлкүнөрдү) сарптагыла. Өзүнөрдү өз колунар менен отко таштабагыла. Чындыгында, Аллаx – жакшылык (берешендик, колу ачыктык, кең пейилдик) кылуучуларды жакшы көрөт.”⁶⁸

Аял сахабалардан **Умму Бужайд** (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбызга келип:

–Оо Алланын Элчиси, Алланын саламы сизге болсун! Кээде бир жакыр келип, эшигимдин алдына турат да ага бергенге эч нерсе таба албай калам... – деген эле.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ага:

–Ага бергенге бир койдун күйүп кеткен туягынан башка эч нерсе таба албасаң дагы

68. Бакара 2/195.

*(башкача айтканда, жаныңда баркы жок нерсе болсо дагы) аны кедейдин колуна бер! (Аны колу бош жөнөттө!) – деп буйурган эле.*⁶⁹

Себеби бир момун мусулман эч нерсеси болбосо дагы андан сурап келген муктажга эч болбоду дегенде көңүлүн көтөтрө турган бир канча жагымдуу сөз айтып койгону абзел болот. Атап айтсак, Алла Таала дагы мындай учурда; “فَوَلَا مَيْسُورًا: жан дүйнөгө кубаныч жана тынчтык бере турган жакшы, таттуу жана жумшак сөз” айтууга буйуруп жатат.

Абу Масуд аль-Ансарий (Алла ага ыраазы болсун) Алла жолунда сарптоонун берекетин түшүндүргөн бир сөзүндө төмөнкүчө айтылат:

“Алланын Элчиси, бизге садака берүүнү буйурганда арабыздан бирөө базарга барып, артына жүк артынып бир муд⁷⁰ (пайда) таап келип, андан Аллах жолуна сарптайт эле. Бүгүн алардын ичинен айрымдарынын жүз миң (динары) бар.”⁷¹

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

69. Абу Давуд, Зекет, 33/1667; Тирмизий, Зекет, 29/665; Насаи, Зекет, 70/2566; Ахмад, VI, 383.

70. Муд, болжол менен 687 грамм салмагындагы өлчөм бирдиги.

71. Бухарий, Зекет, 10.

“Адамдарга өкүм берилгенге чейин алар садакасынын көлөкөсүндө (колдоосунда) болушат.” – деп буйурган.

Бул куттуу хадисти бизге баяндаган равилерден **Абуль-Хайр, күн сайын** сөзсүз түрдө бир садака бергенге аракет кылган. Бул бир кесим кекс, бир пияз жана ушуга окшогон нерселер болсо дагы...⁷²

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө баяндайт:

“Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) бизди Аллах жолунда кайрымдуулук кылууга буйурган. Ал күндөрдө мал-мүлкүм да бар эле. Өзүмчө «Абу Бакрдан аша турган болсом бир гана бүгүн аша алам» дедим жана мал-мүлкүмдүн жарымын алып келип Пайгамбарыбызга тапшырдым. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Үй-бүлөң үчүн эмне калтырдың? – деп буйурду.

–Мына ушул алып келгенимдин жарымын алар үчүн калтырдым. - дедим.

72. Ахмад, IV, 147-8; Хайсамий, III, 110.

Азирети Абу Бакр дагы колунда болгон мал-мүлктүн бардыгын алып келет. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–*Абу Бакр, бала-чакаң үчүн эмне калтырдың?*
- деп сурайт.

–Алла жана Элчисин калтырдым! - деп жооп берет.

Мына ошондо өзүмөн өзүм; “Кудай акы, мен эч бир маселеде андан чындап эле ашып кете албайм! - дедим.⁷³

Абдурахман бин Абу Амранын баяндаганы боюнча апасы бир кулду азаттыкка чыгаргысы келет жана бул ишти эртең мененкиге калтырат. Бирок, таңга жетпестен эле кайтыш болуп калат. Абдурахман, Касым бин Мухаммедге барып:

–Мен апамдын атынан бир кулду азаттыкка чыгарсам, ага пайдасы болобу? деп сурайт. Касым төмөнкү жоопту берет:

–**Са’д бин Убада** (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) келип:

–Апам кайтыш болду, мен анын атынан кул азаттыкка чыгарсам апама пайдасы болобу? - деп

73. Тирмизий, Манақыб, 16/3675.

сурайт. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–*Ооба!* - деп буйурат.⁷⁴

Азирети Айша энебиздин билдиргенине караганда бир киши Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) келип:

–Апам күтүүсүздөн көз жумду. Эгер ал сүйлөй ала турган болгондо сөзсүз садака бермек деп ойлойм. Мен анын атынан садака берсем болобу? – деп сурады.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–*Ооба, анын ордуна садака бер!* – деп буйурду.⁷⁵

Кадырлуу сахабалардан **Хариса бин Нуман** (Алла ага ыраазы болсун) эки көзүнөн ажырап калган эле. Ал намазканасынан баштап бөлмөсүнүн эшигине чейин бир жип тартып койот, жанына болсо ичинде курма жана башка нерселер салынган баштыкты да койот. Кандайдыр бир кедей жанынан өтүп бара жатып салам берсе, баштыктан бир нерсе алып, жипти карманып

74. Муватта, Итк, 13.

75. Бухарий, Васая, 19; Абу Давуд, Васая, 15/2881.

бөлмөсүнүн эшигине келип кедейге жеке өз колу менен садака берет эле. Үй-бүлөсү:

–Биз сенин атыңан беребиз! – дегенде аларга төмөнкүлөрдү айтат эле:

–Пайгамбарыбыздын төмөнкүчө айтканын уктум: *“Жакырга өз колу менен садака берүү, кишини жаман өлүмдөн сактайт.”*⁷⁶

Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө баяндайт:

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам), жубайларына:

–Силердин араңардан мени менен эң тез жана эң эрте кездеше турганыңар, колу эң узун болгонуңар. – деп буйурат.

Алар болсо кимисинин колу узун экен деп колдорун өлчөп баштайт. Көрсө колу эң узуну **Азирети Зейнеб** (Алла ага ыраазы болсун) экен. Анткени, ал колу менен жумуш жасап, садака берет эле.⁷⁷

Башкача айтканда, Бактылуулук доордо жашаган инсандар кайрымдуулук иштерге кедей-бай, оорулуу жана дени сагы дебестен бардыгы

76. Ибн Са’д, III, 488; Табараний, *Кабир*, III, 229, 231; Хайсамий, III, 112.

77. Муслим, Фадаилус-сахаба, 101.

жапа тырмак киришишкен. Күндөрдүн биринде жакыр киши **Азирети Осмонго** (Алла ага ыраазы болсун) келип:

–Эй колунда бар байлар! Жакшылыктын баарын алып кеттиңер, мал-мүлкүңөрдөн садака бересинер, кулду азаттыкка чыгарасыңар, ажылык милдетиңерди өтөйсүңөр жана Алла берген ырыскыдан Алла жолунда сарптайсыңар! – дейт.

Азирети Осмон (Алла ага ыраазы болсун):

–Сиз чындыгында бизге суктанып жатасызбы?
– деп сурады.

Ал киши:

–Ооба, кудай акы, сизге суктанып жатабыз!
– деди. Ошондо Азирети Осмон төмөнкүчө түшүндүрдү:

–Аллага ант ичип айтам, кимдир бирөөнүн кыйналып турган учурда берген (садака катары) бир дирхамы, көп мал-мүлктүн бир бөлүгүнөн берилген (садака катары) он миң дирхамдан жакшыраак.⁷⁸

78. Байхакий, *Шуаб*, III, 251; Али аль-Муттакий, VI, 612/17098.

Орозонун теңдешсиз ибадат экендигин терең андап билишкен

Абру Умама (Алла ага ыраазы болсун)
Пайгамбарыбызга келип:

–Алла Таала мени ажыр-сооп менен сыйлай турган бир жакшы амалды насаат кылчы. – деген талабын билдирет.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–*Сага орозону насаат кылам, себеби ага тең келген эч нерсе жок!* – деп буйурду.⁷⁹

Умму Айман (Алла ага ыраазы болсун)
Аллага жана Элчисине хижрат кылуу үчүн орозолуу маалда жолго чыккан. Жанында тамак-аш да, унаа да суу идиши да жок болгон. Тихана чөлүнүн аптаптуу ысык күндөрүндө жол жүрүп бараткан. Ачкалыктан жана чаңкоодон өлүп калчудай эле. Ооз ачаар маал киргенде башынын үстүнөн шыбыраган үн угулду. Башын өйдө көтөрүп караса ак жипке асылып турган чаканы көрөт.

Өзү төмөнкүчө баяндайт:

79. Насаи, Сьям, 43.

– Чаканы алып, чаңкоом кангыча ичтим. Ошондон кийин такыр суусаган жокмун.

Умму Айман (Алла ага ыраазы болсун) балким суусаганды сеземби деп мээ кайнаткан күндүн ысыгында орозо кармап, Каабаны тооп кылчу, бирок баары бир суусаганды сезбейт эле. Мындай көрүнүш өмүрүнүн акырына чейин уланган.⁸⁰

Азирети Хамза (Алла ага ыраазы болсун) Ухуд согушуна бара жатып орозо кармоого ниет кылат. Анткени, шейит кетсем Раббимдин алдына орозолуу болуп барайын деп ойлонгон.

Анас бин Малик (Алла ага ыраазы болсун) мындай дейт:

Өгөй атам **Абу Талха** (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) учурунда душмандар менен жеңилірээк согушуу үчүн көп деле напил орозо кармабайт эле. Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) көзү өткөндөн кийин да мен Абу Талханы орозосуз жүргөнүн такыр көрбөдүм. Бир гана орозо айт күнү жана курман айт күндөрү орозо кармаган эмес.⁸¹

80. Абдурраззак, *Мусаннаф*, IV, 309; Абу Нуайм, *Хиля*, II, 67; Ибн Хажар, *Исаба*, VIII, 170; Ибн Сад, VIII, 224

81. Бухарий, *Жихад*, 29.

Абу Талха (Алла ага ыраазы болсун) согуш майданында эр жүрөктүү баатырлардын бири болгон. Душманга каршы күч-кубаттуу болуу үчүн напил орозого белсенбей, жихадды орозодон артык көргөн. Бирок, кийинчерээк жихадга чыгуусу азайа баштаганда орозого ниет кылып, көпчүлүк убактысын орозо менен өткөрдү. Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) кийин ушундай ыкма менен туура 24 жыл жашагандыгы риваят кылынат.

Азирети Анастын билдиргенине караганда **Абу Талха** (Алла ага ыраазы болсун) өмүрүнүн акыркы күндөрүндө:

“Эй, момундар! Күчтүү болсоңор да, күчсүз болсоңор да) Жеңил, же оор болгонуна карабастан согушка чыккыла да, Аллах жолунда мал-мүлкүңөр жана жаныңар менен согушка! Эгер билсенер, силер үчүн жакшысы ушул.”⁸² - деген аятты окуду. Андан соң:

–Алла Таала бизге жаш-кары дебестен баарыбызга жапа тырмак бар күчүбүздү жумшоого буйуруп жатат. Менин согуштук курал-жарактарымды даярдагыла!- деди.

Балдары:

82. Тавба 9/41.

–Атаке, биз сенин ордуна жихад кылабыз!
– деген болсо дагы ал айтканынан кайткан жок. Керектүү буюм-тайымдарын даярдап берген соң Абу Талха (Алла ага ыраазы болсун) деңиз жортуулуна чыгып кетти. Ушул жортуул учурунда жан таслим болду. Сөөгүн жети күндөн кийин гана жерге беришти. Бирок ушул убакыттын ичинде куттуу денесинде эч бир өзгөрүү жана эч кандай жагымсыз жыт пайда болгон эмес.⁸³

Абу Бурда (Алла ага ыраазы болсун) менен Язид бин Аби Кабша бир жортуулда жүрүп дос болуп калышат. (Орозого абдан маани берген) Язид бул жортуулда дагы орозолуу эле. Абу Бурда (Алла ага ыраазы болсун) ага кайрылып төмөнкүлөрдү айтат:

“Мен (атам) Абу Мусанын төмөнкүчө айтканын көп жолу уктым:

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) мындай дейт:

Пенде ооруп калса же сапарга чыкса муким (өзү жашаган жеринде) жана ден соолугу жсайында болуп турган кезде кылган (натиле) ибадаттардын сообу дал ошондойчо ага жазылат.”⁸⁴

83. Ибн Хажар, Фатхуль-барий, [Жихад, 29].

84. Бухарий, Жихад, 134.

Бактылуулук доордо куттуу Рамазан айларында өтө чоң кубаныч жана шандуулук өкүм сүрүп, момундар мындай руханий эргүүнү бала-чакасы менен тең бөлүшөт эле. Атап айтсак, Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) халифа болуп турган учурда Рамазан айында мас абалда жүргөн кишиге:

–Каргыш тийгир сага! Биздин балдарыбыз да орозо кармап жатышат го! – деп айткан.⁸⁵

Абу Дарда (Алла ага ыраазы болсун) орозого канчалык деңгээлде маани бергендиги жөнүндө төмөнкүлөргө токтолот:

“Үч сапат болбогондо бул дүйнөгө калгым келбейт эле, чекемди жерге койуп күн-түн Жаратуучума сажда кылуу жана ушундайча түбөлүктүү жашоомо даярдык көрүү, күндүн эң ысык учурларында (орозо кармап) суусуздукка чыдоо, мөмөнүн эң жакшысын тандагандай эле сөздөрдүн жакшысын тандап сүйлөгөн кишилер менен отуруу.”⁸⁶

85. Бухарий, Савм, 47.

86. Мунавий, *Файзуль-кадир*, II, 11/1193.

Ажылык жана умра үчүн жан үрөшөт эле

Кадырлуу сахабалар ажылык жана умрага өтө маани беришип, Каабаны тооп кылуу үчүн жан үрөгөн жана аталган улуу ибадаттарды эч качан калтырган эмес. Ошол куттуу шаарлардын руханий абасынан кеңири дем алып, Харамейнге түшкөн руханий азык менен жан дүйнөлөрүн тойгузушкан. Азирети Адамдан бери бардык Пайгамбарлардын жана олуя инсандардын калтырып кеткен рухий издерин ээрчип, алардын ибараттуу окуяларынан таасир алат эле. Раббиздин куттуу жайлардагы символдорго таазим жана урмат-сый көрсөтүп, ал жердеги ыйык жайларда жүргөндө мүмкүн болушунча Жаратканды аруулап зикир кылат эле.

Алгачкы Акаба антташуусуна катышкан он эки өкүлдүн бири болгон **Бара бин Марур** (Алла ага ыраазы болсун) келерки жылдын ажылык мезгилинде Пайгамбарыбызды жана Каабаны зыярат кылуу үчүн Меккеге келе тургандыгы боюнча убада берген. Бирок, сөз берген убактысы келерден алдын өлүм төшөгүндө жатып калат. Мындай абалда үй-бүлөсүнө:

–Алланын Элчисине берген убадамдан улам мени Каабага каратып койгула! Анткени, мен Ага келе турганымды айткан элем. – дейт да ошентип

тирүү кезинде да өлгөндөн кийин да Каабага каратылгандардын алгачкысы болуп калат.

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) Мединага келген кезинде сахабалары менен бирге Азирети Бара койулган мүрзөнүн жанына барып, бир сапка тизип жана намазын окуган соң:

“Аллахым аны кечириге көр! Ага ырайым кыл жана ага ыраазы боло көр!” – деп дуба кылды.⁸⁷

Азирети Айша энебиз мындай дейт:

“Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Оо Алланын Элчиси! Биз дагы сиз менен бирге казатка чыгып жихад кылсак болбойбу? – деп сурадым. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Силер үчүн эң жакшы жихад жана эң сонун ажылык бул – мабрур (кабыл болгон) ажылыгы.” – деп буйурду. **Бул сөздү Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) укканымдан бери ажылыкты такыр калтырган жокмун!**⁸⁸

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) бир күнү умра ажылыгын өтөө үчүн уруксат сураган

87. Ибн Абдилбар, I, 153; Ибн Сад, III, 619-620.

88. Бухарий, Жазаус-сайд, 26.

кезде Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Сүйүктүү боордошум, бизди да дуба кылганыңда унутпа! – деп буйурган.

Ушундай урмат-сыйга арзыган **Азирети Умар** (Алла андан ыраазы болсун):

–Азирети Пайгамбардын бул айткан сөзү мен үчүн дүйнөдөн артык. Бул дүйнөнү колума берсе дагы мынчалык сүйүнбөйт элем! – деп Алланын Элчисинин алкышына ээ болуунун сахаба үчүн канчалык чоң мааниге ээ экендигин көрсөткөн.⁸⁹

Алар ажылык жана умра үчүн эч нерсесин аябастан бул үчүн кыйынчылыктан кайра тартпайт эле. Ооруусунан улам умра кыла албаган **Азирети Айша** (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Адамдар ажылык жана умра ибадаттарынын экөөсүн тең аткарып келип жатышат, мен болсо болгону ажылык ибадатымды гана аткарып келдим. – деген эле.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ага кайрылып:

–Күтө тур, тазаланганыңда (бир тууганың Абдурахман менен бирге) Танимге чейин чыгып

89. Абу Давуд, Витир, 23/1498; Тирмизий, Даават, 109/3562; Ибн Мааж, Манасык, 5.

баргыла, ал жерден умра ниетинде ихрамга кирип талбияйткыла! (Умраңарды аткарып бүткөндөн кийин) баланча жерге биздин жаныбызга келгиле! Бирок, ушуну билип койгула, аткара турган умранын сообубул үчүн сарптаган каражатыңар же болбосо сабыр кылган кыйынчылыктарга жараша болот."⁹⁰ – деп буйурду.

Кадырлуу сахабалар ажылык маалында өтө жумшак жана сылык-сыпайы мамиледе болушат эле. Себеби, Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) бир күнү **Азирети Умарга** тооп кылып жатканда сылык болуусун насаат кылып төмөнкүлөрдү айткан:

*–Эй Умар! Сен күч-кубаттуу адамсың. Хажаруль-асвадга (кара ташка) жетүү үчүн адамдарды жөөлөп, алсыздарды эзбе! Өзүңдүн да тынчың кетпесин башка бирөөнүн да тынчын алба! Жалгыз болуп калсаң Хажаруль-асвадды өөп колуңду сүр, эч болбосо алыстан колуңду сүрүп өпкөн сыяктуу ышаарат кыл, тавхид келимесин окуп такбир айтып өт!*⁹¹

Аялдар тооп кылуу учурунда эркектер менен аралашып кетпейт эле. **Азирети Айша** (Алла ага ыраазы болсун) эркектер болгон жерден

90. Бухарий, Умра 8.

91. Ахмад, I, 28; Хайсамий, III, 241.

алысыраак жерде тооп кылып, алардын арасына кирип кетпейт эле. Аны менен бирге тооп кылган бир аял:

–Эй момундардын энеси! Кана эмесе Хажаруль-асвадга баралы да аны өөп, колубуз менен сылайлы!- деген кезде Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) муну кабыл кылган эмес.

Ал түгүл, Азирети Айша жана курбулаштары түндөсү жакшылап жамынчысын жамынышып таанылбай тургандай болуп чыгышат да анан тооп кылышат эле. Каабанын ичине кирип ибадат кыла турган болушса алар чыгып кеткенге чейин эркектер Каабадан чыгарылат эле.⁹²

Бир жолу Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Меккеден чыкканы жатты эле. Бирок, жубайы **Умму Салама** (Алла ага ыраазы болсун) ооруп калгандыктан улам али тооп кыла элек болчу. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ага:

–Багымдат намазына коомат айтылып, адамдар намаз окуп жаткан кезде сен төөнүн үстүндө (арка тараптан) тооп кыл!”⁹³ – деп буйурду.

92. Бухарий, Хаж, 64.

93. Бухарий, Хаж, 71.

Умму Салама (Алла ага ыраазы болсун) мындай дейт:

–Мен (ажылык маалында) Алланын Элчисине өзүмдү ыңгайсыз сезип жатканымды айттым. Ал мага:

–*Төөгө минип адамдардын артынан тооп кыл!*
- деп буйурду. Мен да ушундайча тооп кылдым. Ошол маалда Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Каабанын жанында багымдат намазына имам болуп «وَالطُّورِ. وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ» - деп башталган сүрөнү окуп жаткан эле.”⁹⁴

Бул риваяттардан аялдардын эркектер менен бирге тооп кыла тургандыгын, бирок мүмкүн болушунча эркектердин артында тооп кылуулары жакшыраак болору маалым болгон. Себеби тооп кылуу намаз сыяктуу ибадат эмес. Намазда аялдар кандай эркектердин артында туруп окушса, тоопто да ошондой болушу керек.

Куран жана хадис үйрөнүүгө өзгөчө көңүл бурушкан

Алла Таала ыйык Куранда төмөнкүчө буйурат:

94. Бухарий, Хаж, 64.

“Сага түшүрүлгөн – анын сөздөрүнүн үстүндө ой жүгүртүү жана эскерүүлөрү үчүн акыл ээлерине жөнөтүлгөн кутуу Китеп.”⁹⁵

“Чындыгында, Аллахтын китебин окуп, намазды толук аткаргандар жана өздөрүнө (Биз) берген ырыскылардан көрүнөө, жашыруун түрдө тиешелүү жерлерге сарптагандар эч качан зыянга учурабай турган сооданы (соопту) үмүт кыла алышат.”⁹⁶

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Алла Тааладан аруу жан дүйнөсүнө ыйык аяттар түшөөрү менен алгач эркек анан аял сахабаларга окуп берет эле.⁹⁷ Мусулмандар дагы жаңы келген вахийди жатка жатташса айрымдары аны баракка жазып алып жоготпой сакташат эле.

Куран жазуу сахабалар арасында кеңири тараган эле. Алардын баары бул ишке башоту менен киришет эле. Жазганды билбегендер көбүнчө колдорунда жазуу куралдары менен мечитке келип жаңы түшкөн Куран аяттарын ыктыярдуу катчыларга жаздырат эле.⁹⁸

Натыйжада, Курани-Карим Исламдын алгачкы доорлорунан тартып ал тургай мусулмандар

95. Сод 38/29.

96. Фаатир 35/29.

97. Ибни Исхак, *Сирет*, 128-бет.

98. Караңыз. Байхакий, *ас-Сунануль-Кубра*, VI, 6

Курайштын кыйноосунда жан чыдагыс азаптарга туш болуп жатса дагы кагаз бетине түшүрүлүп жашоодо колдонулган. Атап айтсак, Исламдын алгачкы жылдары **Азирети Умар** (Алла ага ыраазы болсун) бир баракчага жазылган Куран аяттарын окуп ыйман келтирген эле.⁹⁹

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ошол күнгө чейин вахий аркылуу келген бардык аят жана сүрөлөрдөн түзүлгөн Курандын текстерин Акаба антташуусунда **Рафий бин Маликке** тапшырып берген. Рафий (Алла ага ыраазы болсун) Мединага барганда өзү жашаган жерге салдырган жана Ислам ааламында алгачкы мечит катары таанылган мечитке чогулган мусулмандарга ушул аят жана сүрөлөрдү тилават кылат (мукамдуу үнү менен окуйт) эле.¹⁰⁰

Абдуллах бин Масуд (Алла ага ыраазы болсун) мындай деген:

“Сахабалардан бирөө үйүнө киргенинде аялы андан дароо төмөнкү эки суроону сурайт эле:

1) Бүгүн Курандан канча аят түштү?

99. Ибни Хишам, I, 369-371.

100. Караңыз. Ибни Хажар, *Исаба*, II, 189, 190; Ибни Касир, *аль-Бидая*, III, 152; Ибнунль Асир, *Усдуль-габа*, II, 157; Каттаний, *Таратиб*, Бейрут, ts., I, 44; **Проф. Док. М. М. Аль-Азми**, *Куран Тарихи*, 106-бет; **Prof. Dr. M. Hamidullah**, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 44

2) Алланын Элчисинин хадистеринен эмнелерди жаттадың?”¹⁰¹

Абдуллах бин Масуддун төмөнкү сөзү дагы сахабалардын Куран менен канчалык күчтүү байланышы бар экендигин билдирет.

“Андан башка сыйынууга татыктуу зат болбогон Аллага ант ичип айтамын, Алланын Китебинен кай жерде түшкөнүн мен билбей турган эч бир сүрө түшүрүлгөн эмес. Ошондой эле Алланын Китебинен ким жөнүндө түшкөнүн мен билбей турган эч бир сүрө түшүрүлгөн эмес. Кимдир бирөөнүн Алланын Китебин менден жакшыраак билгенин уксам жана төө менен ага баруу да мүмкүн болсо эч токтобостон дароо жолго түшөт элем.”¹⁰²

Ошондой эле **Абдуллах бин Масуд** (Алла андан ыраазы болсун) шакирттерине бир аятты окутуп аны үйрөтөт да:

–Бул аят үстүнө күн тийип турган нерседен же жер жүзүндөгү бардык нерседен жакшыраак! – дейт эле. Бул сөздү Курандын ар бир аяты үчүн айтат эле.¹⁰³

101. Абдулхамид Кашк, *Фил-рихабит-тафсир*, I, 26

102. Бухарий, *Фадаилуль-Куран*, 8.

103. Хайсамий, VII, 166.

Анын төмөндөгү сөзү дагы сахабалардын Курандагы илимдер менен канчалык деңгээлде алек болгондугун көрсөткөн жагынан өтө маанилүү болуп саналат:

“Кимде ким илим талап кылса Курандын маанилери жөнүндө ой-жүгүртсүн, тафсири жана кыраатын терең өздөштүрсүн! Себеби, анда мурунку жана кийинки (коомдордун) илими камтылган.”¹⁰⁴

Кадырлуу сахабалар бир жерге чогулуп Куран жана хадис боюнча илимин тереңдетет эле.¹⁰⁵ Өзгөчө, **Асхабы-Суффа** дайыма Пайгамбар мечитинде Куран окуп турушкан, ал эми түнкүсүн аны өз араларында талкуулашып үйрөнүп алышат эле.¹⁰⁶

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) Куранды түшүнүү үчүн анын үстүндө терең ой жүгүртүүгө басым жасаган. Алланын аяттары жөнүндө терең ой жүгүртүп, аларды жашоодо иш жүзүнө ашырып окушкан. Анын:

“Бакара сүрөсүн он эки жылда бүтүрдүм (тактап айтканда иш жүзүндө амал кылып жашаганга жетиштим) жана шүгүрчүлүк

104. Хайсамий, VII, 165; Байхакий, Шуаб, II, 331.

105. Хатиб аль-Багдадий, *аль-Факих валь-мутафакких*, II, 126.

106. Бухарий, Жихад, 9; Муслим, Имара, 147.

катары бир төөнү курмандыкка чалдым!”

– деген сөзү мунун бирден бир күбөсү болуп саналат.¹⁰⁷

Имам Маликтин айтуусу боюнча **Абдуллах бин Умар** (Алла ага ыраазы болсун) да Бакара сүрөсүн үйрөнүп, аны иш жүзүндө колдоно билүү үчүн толук сегиз жыл бою ар бир аяттын үстүндө эмгектенген. Себеби, ал Курани Каримди, парздарын, өкүм-жоболорун жана буларга тиешеси болгон нерселерди толук үйрөнүп анан иш жүзүндө колдонуу менен окуйт эле.¹⁰⁸

Арийне, **Азирети Абу Бакр** (Алла ага ыраазы болсун) мындай деген:

“Курандын бир аятын чечмелөө, мен үчүн аны жөн гана жаттап койуудан жакшыраак.”¹⁰⁹

Атап айтсак, бир киши **Зайд бин Сабиттин** жанына барып, Курани Каримди бир жумада толук окуп чыгуу боюнча кандай пикирдеге экендигин сураган эле. Ал болсо:

– Абдан жакшы болот. – деп айткандан кийин сөзүн төмөнкүчө улайт:

107. Куртубий, I, 40.

108. *Муваатта*, Куран, 11; Каттаний, *Таратиб*, II, 191.

109. Ибнүль-анбарий, *Китабу изахиль-вакф*, I, 23.

–Бирок мен он беш же жыйырма¹¹⁰ күндө бир хатим кылууну аябай жакшы көрөм. Себебин сурай турган болсоң, ушунун негизинде Куранга карата терең ой жүгүртүп, анын маани-маңызын дагы да тереңирээк өздөштүрө алам.”¹¹¹

Азирети Осмон (Алла ага ыраазы болсун) Мусхафтын жам кылынышын, башкача айтканда китеп абалына келтирүү иши аяктаган кезде адамдарды жекече колдонуулары үчүн Курандын нускаларынын жазылышына үндөдү.¹¹² Себеби, андан мурун адамдар Куранды толук жаза алган эмес, болгону кээ бир сүрө жана аяттарды жазып калышы мүмкүн эле. Вахийдин (аян) түшүүсү аяктап, бардык аят жана сүрөлөр атайын күчтүү топ тарабынан китеп абалына келгенден жана миндеген хафиз (Куранды жатка билген) сахабалардын тастыктоосун алгандан кийин мындан ары адамдар ээн-эркин Курани Каримди бир бүтүн абалында өздөрү үчүн жазып алууга болот эле.

Убайдуллах бин Абдуллах Азирети Осмондун (Алла ага ыраазы болсун) убагында көбөйтүлгөн нускалардан Медина Мусхафынын Пайгамбар Мечитинде сакталгандыгын жана

110. Ибни Абдилбарр, *Истизкар*, II, 477.

111. Муватта, Куран, 4.

112. Ибни Шабба, *Тарихуль-Мадина*, 1002-бет.

күн сайын таң эрте жамаатка окулуп тургандыгы жөнүндө кабар берген.¹¹³

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) жана халифалары Ислам дүйнөсүнүн ар кайсы борборлоруна көптөгөн аалым сахабаларды Курани Каримди жана сүннөттөрдү үйрөтүү үчүн жөнөткөн эле.¹¹⁴ Маселен, **Мусаб бин Умайр** (Алла ага ыраазы болсун) Мединага мугалим катары жөнөтүлгөндө адамдарга Исламды түшүндүрүү менен бирге ар дайым Куран окуп берип турган.¹¹⁵

Шамга жөнөтүлгөн **Абуд-Дарда** (Алла ага ыраазы болсун) ал жерде узак өмүр сүрдү жана өтө таанымал илим чөйрөсүн негиздеди. Шакирттеринин саны 1600дөн ашты. Аларды он топко бөлүп ар бирине өзү жетиштирген устаздардан бирөөнү дайындап, жетишкендиктерин кезектешип текшерип турат эле. Аталган негизги этепты басып өткөндөр түздөн-түз ушул сахабадан илим алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон. Ушул өңүттөн алганда, алдыңкы даражадагы окуучулар Абуд-Дарда менен да иштешип калуу жана начар окуган окуучуларга агай болуу артыкчылыгына

113. Ибни Шабба, *Тарихуль-Медине*, 7-бет; Ибни Кутайба, *Тавилу Мушкилиль-Куран*, 51-бет.

114. Даримий, *Сунан*, I, 135 (thk. Дахман); Ибни Сад, VI, 3.

115. Ибни Хишам, II, 43-46; Абу Нуайм, *Далаилун-Нубувва*, I, 307; Хайсамий, VI, 41; Заханий, *Сийер*, I, 182.

ээ болгон эле.¹¹⁶ Ушул ыкма башка сахабалар тарабынан башка жерлерде да практикалык түрдө колдонулган.¹¹⁷

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) Язид бин Абдулахты борбордон алыс жашаган бедуиндерге Куран үйрөтүүчүчүн жөнөтүп, ошол эле маалда бедуин урууларга барып билим деңгээлин аныктоо үчүн **Абу Суфьянды** текшерүүчү кылып дайындайт. Айрыкча Мединадагы балдарга Куран үйрөтүү үчүн үч сахабаны милдеттендирип ар бирине эмгек акы катары ай сайын 15 дирхам бөлүп берген жана чоңдорду да кошкондо ар бирине жеңилерээк беш аяттан үйрөтүлсүн деп буйрук берген.¹¹⁸

Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун) Куран илимин мыкты деңгээлде үйрөткөндөрдүн бири болуп саналат. Кай жерге барбасын адамдар анын айланасында тегеректеп калат. Басра шаарына барган кезинде дагы өйдө туруп адамдарга

116. Захабий, *Сийеру Аъламин-Нубала*, II, 344-346.

117. Балазури, *Ансаб*, I, 110; Хаким, I, 220.

118. Проф. Док. М. М. Аль-Азами, *Куран Тарихи*, 127-бет. Бул маселе боюнча кененирээк маалымат алуу үчүн төмөнкү эмгектерден караса болот: **Проф. Док. М. М. аль-Азами**, *The History of the Qur'anic Text from Revelation to Compilation: A Comparative Study with the Old and New Testaments*, Leicester: UK Islamic Academy, 2003 (*Kur'an Tarihi: Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı bir Araştırma, İstanbul 2006*); **Prof. Dr. M. Hamidullah**, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, İstanbul 2000 (*Le Saint Coran'ın giriş kısmı*).

кайрылып, аларга Бакара сүрөсүн окуп берген жана анын ичинде камтылган маселелерди чечмелеп түшүндүрүп берген эле.¹¹⁹

Бир жолу **Азирети Али** (Алла ага ыраазы болсун) Куфа мечитинен бийик чыккан үндөрдү угар замат эмне болуп жатканын сурайт. Ага:

–Бир канча киши Куран окуп жана аны үйрөнүп жатышат. – деп жооп беришти.

Азирети Али (Алла ага ыраазы болсун):

*–Булар кандай гана бактылуу! Булар Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) алдында адамдардын арасынан эң сүйүктүүлөрү! – деди.*¹²⁰

Мужахид **Ибни Аби Лейланын** (хижрий 20-103-ж өлгөн) бир гана Курани Карим окуу үчүн чогула турган атайын китепкана салгандыгы жөнүндө риваяттар бар.¹²¹

Абу Абдуррахман ас-Суламей Азирети Осмондун халифалыгы доорунда кыраат боюнча устаздыкка кадам таштап, аталган милдетти узак жылдар бою аркалаган. Куфа шаарында

119. Хаким, II, 300/3083.

120. Хайсамий, VII, 162.

121. Ибн Саад, IV, 253; Ибн Аби Давуд, *Масахиф*, 151-бет.

имамчылык жана Куран үйрөткөн мечитине ышарат кылып төмөнкүлөрдү айткан:

–Ушул милдетти аркалаганымдын бирден-бир себеби Пайгамбарыбыздын (саллааллааху алейхи ва саллам):

“Силердин эң жакшыңар, Куранды үйрөнгөн жана үйрөткөндөр.» - деген куттуу хадистеги сүйүнүчтүү кабарга татыктуу болууну эңсөө болгон.”¹²²

Бактылуу Доордо жашаган коом Курани Карим менен бирге куттуу хадистерди дагы үйрөнүү үчүн өтө чоң аракет жумшаган. Буга бир гана мисал берели:

Урва бин Зубайр (Алла ага ыраазы болсун) мындай дейт:

“Бир күнү тайэжем **Азирети Айша** (Алла ага ыраазы болсун) майга кайрылып:

–Эй бир тууганымдын уулу! **Абдулла бин Амр** (Алла ага ыраазы болсун) ажылыкка барарда биздикине келет экен деп уктум. Аны менен жолугуп, андан (зарыл нерселерди) сурап кал! Себеби ал Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) көп илим үйрөнгөн. - деди.

122. Бухарий, Фадаилуль-Куран, 21; Тирмизий, Фадаилуль-Куран, 15/2907.

Ушундан улам мен Абдуллах (Алла ага ыраазы болсун) менен кездешип Алланын Элчисинен (саллаллааху алейхи ва саллам) риваят кылынган нерселерге байланыштуу өтө көп нерселерди сурадым...”¹²³

Абдуллах бин Амр (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) учурунда дагы анын куттуу хадистерин жазып алып турчу. Ошондуктан бир канча убакыттан кийин ардактуу хадис булагына ээ болгон.¹²⁴

Кыскача айтканда, кутман сахабалардын бир гана жаштары эле эмес чоңдору да жаш курактары өйдө болгонуна карабастан илим үйрөнүү үчүн эбегейсиз аракет жумшаган.¹²⁵

Курани Каримдин берекети менен шыпаа табышкан

Курани Карим кутман сахабалардын жеке жашоосуна ушундай бекем орногондуктан алар ар дайым Алланын сөзүнө кайрыла турган болуп калышты. Оорудан айыгуу үчүн шыпаа сураган кезде муну Куран менен аткарат эле.

123. Муслим, Илим, 14.

124. Бухарий, Илим, 39.

125. Бухарий, Илим, 15.

Абу Саид (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө баяндайт:

“Биз Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) жөнөткөн аскердик жортуулда болчубуз. Бир жерге келип түнөп калдык. Жаныбызга бир кызматчы келип:

–Биздин уруу башчыбызды жылан чагып кетти. Аны менен алектене турган эркектер да азыр жаныбызда эмес. Силерде рукия кылган (дарылоо максатында Куран окуп дем салган) бирөө жарым барбы? - дейт.

Ошол кезде бизден рукия (дем салуу) жаатында жөндөмү бар экени бизге маалым болбогон бирөө өйдө туруп аны менен бирге барып оорулууга дем салды. Ал адам дароо айыкты. Дем салган досубузга отуз кой беришти. Ал бизге алардын сүтүнөн ичирди. Андан:

–Сен рукия кылганды (Куран окуп дем салганды) билет белең? - деп сурадык.

– Жок, мен болгону **Фатиха сүрөсүн** окуп дем салдым. - дейт. Биз ага:

–Алланын Элчисинен сурабай туруп бул койдорго тийбегин! - дедик.

Мединага келгенде аталган окуя боюнча Пайгамбарыбызга айтып бердик. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

*–Фатиханын рукья экендигин сага ким айтты? Алар берген койлордон бөлүшкүлө, мага да бир үлүшүн бергиле! – деп буйурган.*¹²⁶

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам): *“Мага да бир үлүшүн бергиле!”* – деген сөзүн сахабаларынын көңүлүн көтөрүү жана дарылоонун акысы катары алынган нерсенин адал экендигин ачык эле баяндоодо, башкача айтканда алардын иш-аракеттерин тастыктоо максатында айткан.¹²⁷

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) дагы бир куттуу хадисинде:

“Фатиха сүрөсүндө ар бир ооруга шыпаа бар!” – деп буйурган.¹²⁸

Илака бин Сахар (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) жанына келип мусулман болгон эле. Кийин Пайгамбарыбыздын жанынан кетип, кайтып бара жатып бир коомго туш болот. Ошол коомдон

126. Муслим, Салам, 66, 65; Бухарий, Фадаилуль-Куран, 9; Ижара, 16; Тып, 33, 39.

127. Айний, *Умдатуль-Карий*, XXI, 271-272.

128. Даримий, Фадаилуль-Куран, 12.

бирөөсү психикалык ооруга чалдыккандыктан аны катуу темир менен бекем байлап койушкан экен. Ооруган адамдын үй-бүлөсү ушул ардактуу сахабага келип:

–Бизге жеткен маалыматтарга караганда сенин ушул досун (Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Алла Тааладан көптөгөн) жакшылыктарды алып келиптир. Сеин жаныңда бул оорулууну даарылай турган кандайдыр бир шыпаа барбы? – деп сурашат.

Илака (Алла ага ыраазы болсун) сөздөрүн улай төмөнкүлөрдү айтып берди:

Ошентип мен да акылы кемтик адамга **Фатиха сүрөсүн** окудум. Ал адам дароо сакайып кетти. Окуп дем салгандыгым үчүн жүз кой беришти. Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) барып болгон окуяны айтып бердим (жана койлордун мага адал болуп болбой тургандыгын сурадым).

–(Курандан) башка дагы бир нерсе окудуңбу?
– деп сурады.

–Жок. – дедим. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Аларды алгын! Өмүрүмө ан ичип айтамын, жалган ойдон чыгарылган нерсени окуп дем салгандыгы үчүн акы талап кылып жеп-ичкен

киши (мунун кунөсүн тартат). Сен болсо акыйкат болгон даарылоо үчүн алган акыңды алып жатасың! – деп буйурду.¹²⁹

Таңкы маалда истигфар кылышат эле

Алла Таала ыйык Куранда:

“Алар түндө аз убакыт гана укташкан. Таң эрте менен (Аллахтан) кечирим сурашкан.”¹³⁰

Бактылуулулук доордо сахабалар түнү туруп намаз окуганды, таң заарда зикир-дубаларды орундатууну жана Куран окуганды таттуу уйкудан артык көрөт эле. Мына ошол бактылуу коомдо таңзаар жана таң сүрө баштаган учурлар **“Истигфар жана дуба кылуу маалы”** деп билингендиктен ошого жараша кылдат мамиле жасалат эле.¹³¹ Ал турсун түндүн бир оокумунда үйлөрүнүн жанынан өтүп бараткандар аары ызылдаган сыяктуу зикир жана мукамдуу үн менен окулган Куран аяттары угулуп турганын сезишет эле.

Кадий Байдавий (Алланын ырайымы ага болсун) бул абалды төмөнкүчө баяндайт:

129. Абу Давуд, Тып, 19/3896; Бүйү, 37/3420; Ахмад, V, 211.

130. Заарийат 51/17-18.

131. Хайсамий, VII, 47; Мубаракфурий, *Тухватуль-ахвазий*, II, 473-474; Ибни Хажар, *Талхисуль-хабир*, IV, 206

“Үммөт үчүн беш маал намаз парз болуп түнкү намаз сүннөт болгон кезде Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) сахабаларынын абалын байкоо максатында түнкүсүн өзүнүн бөлмөсүнөн эшикке чыгып сахабаларынын үйлөрүн кыдырып жүрүп алардын үйлөрүн Куран, зикир жана таспихтин үндөрү менен бал челектеги аарылар сыяктуу уулдап турган абалда көрөт эле.”¹³²

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө буйурган:

*“Мен жумшак мүнөздүү Ашарий уруусунун түндө (үйлөрүнө) кирип бара жатып Куранды мукамдуу окуган үнүн жакишы тааныймын. (Таң заарда) күндүз кай жерде түнөгөнүн билбесем дагы түнү алар окуп жаткан Курандын үнүнөн кайда экенин дароо билемин...”*¹³³

Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) мындай дейт:

Азирети Пайгамбар (саллаллааху алейхи ва саллам) биз жашаган бөлмөдө тахажжуд намазына турду. Ошол замат мечитте намаз окуп жаткан **Аббад бин Абдуллахтын** үнүн угуп калат:

132. Анваруль-ганзиль, IV, 111.

133. Бухарий, Магазий, 38.

–Эй Айша, бул Аббаддын үнүбү? – деп сурады.

Мен:

–Ооба! – дедим. Анда ал:

–Аллахым Аббдга мээримдүүлүк кыл! – деп дуба кылды.¹³⁴

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) сегиз же тогуз түн куптан намазын түндүн үчтөн бир бөлүгүнө чейин кечиктирип окуган. Ушундан улам Азирети **Абу Бакр** (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Куптанды бираз эртерээк окутсаңыз түнкү ибадатка турганыбыз жеңилирээк болот! – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ошондон кийин куптанды эрте окутуп калды.¹³⁵

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) түнү тахажжуд намазына турганда төмөнкүчө дуба кылат эле:

“Оо, Раббим, турган жеримди көрүп турасың, муктаждыгымды билесиң! Аллахым мени өз дарагөйүндөн муктаждыгы чечилген, ар кандай коркуу жана коркунучтардан кутулган, Сенин

134. Бухарий, Шахадат, 11.

135. Ахмад, V, 47.

буйруктарыңа дароо мойун сунган, дубасы кабыл болгон, күнөөлөрү кечирилген жана ырайым кылынган бир кулуң катары кайтара көр!.”

Намаз бүткөндө:

“Аллахым дүйнөдө түбөлүктүү кала турган эч нерсени көрбөй жатам. Ал жерде туура жол деген абал да жок. Аллахым мени бул дүйнөдө илим менен сүйлөгөн, даанышмандык менен унчукпаган пенделериңден кыла көр! Аллахым мага адашып кете тургандай ашыкча дүйнө бербе, ибадат жана милдеттеримди унутуп калбоом үчүн мал-мүлкүмдү өтө эле азайтып оор абалда калтырба. Чындыгында, аз болуп турса да жетиштүү болгон байлык, көп болуп туруп (ибадат, зикир жана жоопкерчиликтерден) бейкапар калтырган байлыктан да жакшыраак.”¹³⁶

Азирети Айша энебизден:

–Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) адамдардын ичинен эң көп кимди жакшы көрөт? – деп сурашты.

–Фатиманы! деди.

–Эркектерденчи? – деп сурашты.

136. Ибни Аби Шайба, *Мусаннаф*, VII, 82.

–Анын күйөөсүн! - деди да кийин өтө маанилүү маселеге көңүл буруп төмөнкүчө сөзүн улады:

–Билишимче, ал көп орозо кармаган жана дайыма түнкү намазын окуп жүргөн киши.¹³⁷

Өмүр бою тахажжуд намазына абдан маани берген **Амир бин Рабиа** түнкү намазын окуп жаткан кезде кайтыш болот. Адамдар өтө катаал туңгуюкка (фитна) дуушар болгон кезде Амирге түшүндө:

–Тур, Алла Тааладан салих пенделерин сактап калган фитнадан (бүлүк) сени да сактап калуусун сурангын!” – деп айтылат.

Ал дароо туруп намаз окуйт. Намаз окугандан кийин эле ооруп калат жана өзү сыртка чыкпастан эле үйүнөн жаназасы чыккан.¹³⁸

Табиинден **Амир бин Абдикайс** өлүмү жакындаган кезде ыйлап баштайт.

–Эмнеге ыйлап жатасың? – деп сурашты. Ал төмөнкүчө жооп берди:

–Өлүмдөн корккондуктан же болбосо дүйнөгө болгон ашыкча сүйүүдөн улам ыйлаганым жок.

137. Тирмизий, Манакыб, 60/38/74.

138. Хайсамий, IX, 301; Ибни Аби Шайба, *Мусаннаф*, VI, 362/32044.

Бирок, аптаптуу күндөрдө орозо кармоодон жана түндөсү намаз үчүн туруудан (тахажжуддан) кур каламын деп ыйлап жатам.¹³⁹

Жан дүйнөсү ыйман менен сугарылган инсандардын, ибадаттар өтө сооптуу болгон, истигфар жана дубалар кабыл боло турган, күнөөлөр кечирилген жана дене рахатка бөлөнө турган таң сүрөөрдөн алдыңкы убакыттар жөнүндө айткан төмөнкүдөй сөздөрү бар:

“Түндү пайдалуу өткөрүү үчүн Алла Тааланын:

«Айткын: “Оо, Өкүмдарлык Ээси болгон Аллах! Сен өзүң каалаган адамга бийлик берип, каалаган адамдан тартып аласың.”¹⁴⁰ - деген аятта белгиленип жаткан нерсе чыныгы бийлик-мансап (мүлк) болуп саналат.¹⁴¹

Ибадаттарга өтө кылдат көңүл бурушат эле

Бактылуулук Доордо сахабалар ибадаттарды өтө берилүү менен аткарышкан, бирок бул маселеде эч качан өздөрүн жетиштүү деп эсептешкен эмес.

139. Захабий, Сиер, IV, 19.

140. Аалу Имран 3/26.

141. Хадимий, *Мажмуатур-расиль (рисалатиль-васыййа ва насиха)*, 194-бет.

Алар дайыма “بَيْنَ الْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ: Коркуу менен үмүттүн ортосунда” өмүр кечирип келишкен. Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) мындай дейт:

“Алар берилүүгө тийишин (садака, зекет) беришет. Эгесине кайтып баруудан жүрөктөрү калтырайт. Алар жакшылыктарга умтулууда башкалардан озуп кетүүнү каалашат.”¹⁴² - деген аят түшкөндө Алланын Элчисинен (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Аятта айтылгандар, зына, уурулук жана ички сыяктуу арам болгон нерселерди кылгандарбы? – деп сурадым. Ал болсо:

–Жок эй Сыддыктын кызы! Аятта айтыла турган нерсе намаз окуп, орозо кармап жана садака берип жүрсө дагы аталган ибадаттарынын кабыл болбой калышынан корккон кишилер. Мынакей жакшылыкта жарышкан жана алдыда жүргөндөр ушулар. – деп буйурду.¹⁴³

Мусулмандар үчүн бардык ибадаттарды өтө кылдаттуулук менен аткарып, ошол эле учурда бул жаатта Алланын ырайымына баш калкалоодон башка жол жок. Анткени, дубаларыбыз сыяктуу эле

142. Муминуун. 60-61-аят.

143. Тирмизий, Тафсир, 23/3175; Ибни Мааж, Зухд, 20.

жасаган амалдарыбыз да Жараткандын алдында кабыл болушуна муктаж.

Риваяттарга караганда **Азирети Али** (Алла ага ыраазы болсун) намаз убактысы киргенде калтырап-титиреп, өңү кубарып кетет эле.

– Мынчалык өзгөрүп кеткидей сага эмне болду, эй Момундардын башчысы?! – деп сурагандарга:

– Алланын бизге тартуулаган аманатын аткаруунун маалы келди. Ал аманат асман-жерге жана тоолорго сунуш кылынганда алар коркуп өз мойнуна алуудан качышты. Адам баласы бул аманатты өз мойнуна алды.¹⁴⁴ Өз мойнума алган бул аманатты аткарып-аткара албасымды биле албай жатам! – дейт эле.¹⁴⁵

Жакшылык жана сооптуу иштерде жарышат эле

Бактылуу доордо жашаган сахабалар жакшылык жана салих амалдарды аткарууда кадимкидей эле бири-бири менен жарышышкан. Абдуррахман бин Абу Бакр (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө баяндайт:

144. Ахзаб 33/72.

145. Сарраж, Лума, 139-бет.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) багымдат намазын окугандан кийин сахабаларына кайрылып:

–Араңарда бүгүн орозо кармаган барбы? – деп буйурду.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Кечээ түнү орозого ниеттенген эмесмин, ошондуктан бүгүн орозо кармаган жокмун. – дейт. **Азирети Абу Бакр** (Алла ага ыраазы болсун):

–Кечээ түнү орозого ниеттенгем жана күнүмдү орозо кармоо менен баштадым. – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Араңарда бүгүн бир ооруулууну зыярат кылган барбы?– деп буйурат.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Багымдат намазын окудук жана ордубуздан эч жакка жылган жокбуз, кантип ооруулууну зыярат кылмак элек? – дейт.

Азирети Абу Бакр (Алла ага ыраазы болсун):

–Боордошум Абдурахман бин Авфтын ооруп жатканын уктым. Мечитке келе жатып аны зыярат

кылып, тез сакайып кетүүсү үчүн дуба кылдым. Андан соң ал жерден мечитке келдим. – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Араңарда бүгүн бир жакырды тойгузган барбы? – деп буйурат.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун):

–Оо Алланын Элчиси! Намаз окудук жана ордубуздан эч жакка жылган жокбуз?! – дейт.

Азирети Абу Бакр (Алла ага ыраазы болсун):

–Мечитке киргенимде даарат ушатып жаткан бирөөнү көрүп калдым. Уулум Абдурахмандын колунда бир кесим арпадан жасалган нан бар эле. Дароо колундагы нанды алып жакырга бердим. – дейт.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) болсо:

–Сага бейшишти сүйүнчүлөйм! – деп буйурду.

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) мункана:

–Эх бейиш! – деп үшкүрүнүп алат.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Азирети Умарды кубандыра турган айрым сөздөрдү айткандан кийин:

–Алла, Умарга ырайым кылсын! Качан ал жакшылык жасагысы келсе Абу Бакр сөзсүз андан озуп кетет. – деп буйурат.¹⁴⁶

Бул окуя бизге ар бир убактыбызды Жараткандын ыраазычылыгы үчүн туура пайдалануубуз керек экендигин жана ниетибиз кандай болсо анын жыйынтыгы да ошого ылайык жүзөөгө ашарын эскертүүдө.

Бийик аятта төмөнкүчө буйрулат:

“Эгерде (намаздан) бошосоң, (дубага) кириш. Жараткан Эгене жалбар!”¹⁴⁷

Пайгамбарыбыздын сүннөтүн кадам сайын ээрчийт эле

Фудайл бин Ыйаз (рахматуллаахи алейх) мындай дейт:

“Эгерде кайсы бир амал чын ыкыластан аткарылып, бирок шарттары туура жана так аткарылбаса анда кабыл болбойт. Туура болот, бирок ыкыластуулук болбосо баары бир кабыл болбойт. Ыкыластуулук дагы тышкы шарттары дагы толук аткарылганга чейин кабыл болбойт.

146. Хайсамий, III, 163-164. Өзгөчө караңыз. Абу Давуд, Зекет, 36/1670; Хаким, I, 571/1501.

147. Аш-Шарх 94/7-8.

Ыкылас – анын бир гана Алла Таала үчүн аткарылышы, ал эми **туура болуусу** да сүннөткө ылайык жасалуусу болуп саналат.”¹⁴⁸

Себеби Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) баш ийүү, Аллага баш ийүү болуп саналат. Куранда төмөнкүчө буйрулат:

“Ким пайгамбарга баш ийсе, албетте ал Аллахка баш ийгени...”¹⁴⁹

Бул чындыкты толук түшүнгөн Бактылуу доордо жашаган сахабалар бардык жүрүм-турум, кыймыл-аракети жана амалдарын сүннөткө ылайык аткарууда өтө кылдаттуулук менен мамиле кылат эле.

Атап айтсак, **Жабир** (Алла ага ыраазы болсун) өзүнөн илим үйрөнгөнү келген жаштарга төмөнкүчө айткан:

*“Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) биздин арабызда эле. Ага Куран аяттары түшүп турган жана ал алардын маанисин абдан жакшы билчү. Ал Куран менен кандай амал кылган болсо биз дагы аны туурап дал ошондой амал кылат элек.”*¹⁵⁰

148. Ибн-и Каййым аль-Жавзийя, Аъламуль-муваккын, Бейрут, 1996, II, 159.

149. Ниса 4/80.

150. Муслим, Хажж, 147.

Умайя бин Абдуллах, Азирети **Абдуллах бин Умардан:**

–Коопсуз жана кооптуу учурларда намаздын кандай окулушун Курандан кездештирүүгө болот, бирок сапар намазын таба албай койдук? – деп сураган эле.

Абдуллах бин Умар (Алла ага ыраазы болсун) ага кайрылып:

–Биз эч нерсе билбеген кезде эле Алла Таала бизге Мухаммедди (саллаллааху алейхи ва саллам) жиберди. *Биз Мухаммеддин (саллаллааху алейхи ва саллам) эмне кылып жатканын көргөн болсок дал ошондой кылат элек!* – деди.¹⁵¹

Себеби ыйык аятта төмөнкүчө баяндалат:

“Эй ыймандуулар! Аллахтан жана Анын элчисинен алдыга умтулуп кетпегиле! Аллахтан корккула! Чындыгында Аллах – Угуучу, Билүүчү.”¹⁵²

Табииндин эң чоң аалымдарынан болгон **Саид бин Мусаййаб** дигерден (аср) кийин эки ирекет ашыкча намаз окуп жаткан бирөөнү көрүп калат. (Макүрөө убактысында напиле (кошумча)

151. Ибн Маажжа, Икама, 73; Ахмад, II, 65, 94, IV, 78.

152. Хужурат 49/1.

намаз окуган бул кишинин кылганын жактырган жок.) Намаз окуган киши ага:

–Оо Абу Мухаммед! Алла Таала намаз окугандыгым үчүн мени азаптайбы?! – деп өзүнүн кылганын жактагысы келди. Азирети Саид бин Мусаййаб болсо:

–Жок! Жараткан сени намаз окугандыгың үчүн эмес, тескерисинче Пайгамбардын сүннөтүнө каршы чыккандыгың үчүн азаптайт! – деп буйурду.¹⁵³

Азирети Али (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын сүннөтүн бек кармануу боюнча эң алдыда турат эле. Бир күнү андан:

–Киши ажыга барганда курманчылык кылуу үчүн алып барган төөсүн минсе болобу? – деп сурашат. Ал төмөнкүчө жооп берген:

–Мунун эч кандай зыяны жок. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) жолдо жөө бараткан кишилер менен кездешкенде жанындагы курманчылыкка арналган төөлөрүн жана ар ким өзүнүн төөлөрүн минип алуусун буйурган. **Силер Сүйүктүү Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) сүннөтүнөн сооптуураак жана жакшыраак бир да нерсеге баш ийип,**

153. Даримий, Мукаддима, 39/442.

андан жакшыраак бир нерсенин артынан ээрчип кете албайсыңар!¹⁵⁴

Анын төмөнкү сөздөрү да кандай гана таасирдүү:

*“Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) өйдө турганын көрдүк, биз да турдук; отурганын көрдүк, биз да отурдук.”*¹⁵⁵

*“Азирети Пайгамбардын иизинен кетүүдөн башка, баардык жолдор жабык.”*¹⁵⁶

Азирети Али (Алла ага ыраазы болсун) бир күнү даарат алып маасыларынын үстүнөн масх тарткандан кийин мындай деген:

–Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) мындай кылганын көрбөгөнүмдө маасылардын астына масх тартуунун дагы да туура болот деп ойлойт элем.¹⁵⁷

Абдуллах бин Аби Авфа (Алла ага ыраазы болсун) кызынын жаназа намазын окуп жатканда төрт жолу такбир айтат. Төртүнчү такбирден кийин эки такбирдин ортосунда турганчалык токтоп, кызынын кечирилүүсүн тилеп ага дуба кылган.

154. Ахмад, I, 121.

155. Ахмад, I, 83.

156. Бурсавий, Рухуль-баян, [Ниса, 28-аят].

157. Ахмад, I, 148, 95, 124.

Жамааттагылар анын бешинчи жолу такбир ала тургандыгын ойлоп калышкан эле. Анан ал оңго жана солго салам берди. Намаздан кийин:

–Бул кылганың кандай? – деп таң кала сурашты. Ал болсо:

–Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) көргөн нерсеге кандайдыр бир кошумча нерсе киргизген жокмун. Ал ушундай кылчу. – деп жооп берди.¹⁵⁸

Бир жолу **Абу Муса аль-Ашарий** (Алла ага ыраазы болсун) ооруп калат жана башы аялынын кучагында турган кезде эс-учун жоготот. Аялы үнүн катуу чыгарып өкүрүп-бакырып ыйлай баштайт. Бирок, Абу Муса (Алла ага ыраазы болсун) аялынын мындай жоругун тыя турган абалда эмес эле. Эсине келгенде:

–Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) жактырбаган жана алыс болгон нерсени мен да жактырбайм, андан алыс боломун. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) чаңырып-өкүрүп, чачын жулуп, кийим-кечегин жыртып ыйлаган аялдардан алыс болот эле. – деп аялына эскертти.¹⁵⁹

158. Караңыз. Хаким, I, 360; Ибн Мааж, Жанаиз, 24.

159. Бухарий, Жанаиз, 37, 38; Муслим, Иман, 167; Насаи, Жанаиз, 17.

Өлүм менен беттешип жатса дагы Алланын Элчисинин буйруктарына бекем баш ийүүгө аракеттенүүнүн өзү эле канчалык ыймандын күчтүүлүгүнүн далили.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) кайсы бир сапардан кайтып келе жатып алгач мечитке кирет эле. Мечитте эки ирекет намаз окуп, андан соң үйнө барат эле. Өмүрү өткөнчө **Ибни Умар** (Алла ага ыраазы болсун) дагы дал ушундай кылып өттү.¹⁶⁰

Ибни Умар (Алла ага ыраазы болсун) ажылык жана умрасын аткарып бүткөндө Зульхулайфадагы Батхага келгенде төөсүн токтотуп эс алат эле. Анткени, ал жерде Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) да ушундай кылган болчу.¹⁶¹

Ибни Умар (Алла ага ыраазы болсун) бешим, дигер, шам жана куптан намаздарынын ар бирин өз убагында окутуп, анан бираз уктайт эле. Андан кийин болсо Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) ушундай кылгандыгын айтат эле.¹⁶²

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) курманчылыкка сойчу малын (Мекке

160. Абу Давуд, Жихад 166/2781, 2782.

161. Бухарий, Хаж, 38, 29, 148, 149; Муслим, Хаж, 226; *Муватта*, Хаж, 6.

162. Бухарий, Хаж, 149; Муслим, Хаж, 337; *Муватта*, Хаж, 207.

менен Мединанын ортосундагы бир жер) Кудайдан сатып алган эле. Ибни Умар (Алла ага ыраазы болсун) да дал ушундай кылды.¹⁶³

Жыйынтыктап айтканда ага жасаган кыймыл-аракетинин себебинен: “Эмне үчүн мындай кылып жатасың?” – деп суралганда жообу ар дайым бирдей эле:

*“Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) ушундай кылып жатканын көрдүм.”*¹⁶⁴

Абу Рафий төмөнкүчө баяндайт:

“Абу Хурайра (Алла ага ыраазы болсун) менен куптан намазын окудум. «Изас-самаау-ншаккат» сүрөсүн окуду жана сажда кылды. Мен ага:

–Эй Абу Хурайра, бул эмне болгон сажда? – дегенде:

*–Мен Пайгамбарыбыздын артында бул сүрөдө сажда кылдым. Мен бул сажданы өлгөнгө чейин улантам. – деди.*¹⁶⁵

163. Тирмизий, Хаж, 68/907.

164. Бухарий, Вудью 30, Хаж 16, 38, 149; Муслим, Хаж 25, 245, 521, Альфаз 21; Тирмизий, Хаж 39/864; Абу Давуд, Хатем 5/4227, 4228; Насаи, Хаж 174; Ибни Мажа, Хаж 43; *Муватта*, Хаж 31.

165. Муслим, Масажид, 110; Ахмад, II, 229.

Абу Харун аль-Абди (Алла ага ыраазы болсун) төмөнкүчө айткан:

Биз жаштар **Абу Саиддан** айрым нерселерди үйрөнүп калуу үчүн анын жанына барат элек. Ал бизди көрөр замат мындай дечү:

–Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) бизге осуят жана аманат кылган кишилер, саламатсыңарбы, кош келипсиздер! Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө буйурду:

«Адамдар силерди ээрчишет. Дүйнөнүн булуң-бурчунан силерге адамдар келип динди жакшылап үйрөнүп, аны терең өздөштүргүсү келишет. Силерге келишкенде аларга камкор болгула жана бул илим талап кылуучуларга жакшылык, сый-урмат менен татуу мамиледе болгула!»¹⁶⁶

Гыфарлык бир айым Алланын Элчисине (саллаллааху алейхи ва саллам) кийиминдеги канды кантип тазайлай тургандыгын сурап келет. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) ага:

–Бир идишке суу куйуп, ичине туз сал, андан кийин кийимге тийген канды аны менен жууп сал!»
- деген кеңешин берген. Ошол аял сахаба өмүр

166. Тирмизий, Илим, 4/2650; Ибн Мааж, Мукаддима, 17, 22; Даримий, Мукаддима, 26; Хаким, I, 164/298.

бою өтө берилүү менен ушул кеңешти колдонуп өтөт. Суусуна туз кошпостон кийимдерин жууган эмес. Өлгөндө жаназасы жуула турган сууга да туз кошулуусун керээз кылып кеткен.”¹⁶⁷

Мына ушул Бактылуулук Доордо жашаган инсан Пайгамбарыбыздын ар бир кыймыл-аракетин, жүрүм-турумун жана кеп-кеңешин ушунчалык берилүү, тактык жана кылдаттуулук менен ишке ашырганды өздөрүнө эң чоң ырахат, жыргал жана кубаныч катары кабылдашкан.

167. Абу Давуд, Тахарат, 122./313.

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРУНДА
АДЕП-АХЛАКТЫН
ТОЛУК БЫШЫП
ЖЕТИЛИШИ**

Бактылуулук Доорунда Адеп-Ахлактын Толук Бышып Жетилиши

Адамзат тарыхында адамгерчилик, адилеттүүлүк, өзгөлөрдү ойлоо жана жакшы адеп-ахлак жагынан эң эле өзгөчө доор, шек-күмөнсүз Асры - Саадат (Бактылуу Доор) болуп саналат. Анткени, дал ошол куттуу доордо бүткүл ааламдардын жаратылыш себеби болгон Азирети Мухаммед Мустафа (саллаллааху алейхивасаллам) жашап өткөн. Арийне, бул доор анын жүрүм-турум, кыймыл-аракети жана руханияты менен калыптанган. Ошондой эле терең ой-жүгүртүүнүн сересинде Алла жана Элчисин чын дилден сүйүп, жакындан таанып-билген доор эле.

Өтө бийик тоону элестетип көрөлүчү. Аны алыстан карасаң, болгону билинер-билипбес силуэт болуп көрүнөт. Бирок, жанына жакындаган сайын ичиндеги бак-дарактар, мөмө-жемиштер, канаттуу куштар, дарыялар көрүнө баштайт. Адам ушундай ажайып кооздукту канчалык жакындан

көрө турган болсо, ошончолук суктануусу да күчөйт.

Мынадалушул сыяктуу эле Пайгамбарыбызды (саллаллааху алейхи ва саллам) да чыныгы мааниде таанып-билүү үчүн жөн гана китеп барактарынан окуп койуу мүмкүн эмес. Аны жүрөктөгү махабаттын негизинде гана таанып-билип, түшүнүүгө болот жана ошол махабат аркылуу Ага жакындай алабыз. Ошондуктан, Ага чын-дилден сүйүү менен жакындаган кадырман сахабалар Ал эң кчинекей эле нерсе сураганда да ар дайым:

“Ата-энем, жаным, мал-мүлкүм, баардыгы Сага садага болсун оо Алланын Элчиси!” – деген сөздөрдү колдонушкан.

Биз дагы Ага болгон сүйүүбүздүн эң сонун белгиси Пайгамбарыбыздын куттуу хадисинде; *“Силерге эки аманат калтырдым...”* – деп *“Куран жана Сүннөттү”*¹⁶⁸ бек карманып жашашыбызды айткан. Куран менен Сүннөттү жашообуздун бардык тарабына кеңири жайылтып, алардын бизге көрсөтүп кеткен нурдуу жолунда Жараткандын ыраазычылыгын табуу жана Пайгамбарыбыздын сүйүүсүнө ээ болууга аракет кылышыбыз керек.

168. Ибн Хишам, IV, 276; *Муватта'*, Кадар, 3.

Жөнөкөйлүктө үлгү болушкан

Кадырман сахабалар Ислам ахлагы менен бийиктеген сайын жөнөкөйлүктө да баа жеткис туу чокуга жетишкен. Төмөнкү окуя мунун мүнөздүү мисалы:

Салман Фариси (Алла ага ыраазы болсун) Мадаин башчысы болуп турган кезде Шамдан Тайма уулдарынын уруусунан бир киши келет. Жандарында бир жүк анжир ала келишет. Салмандын (Алла ага ыраазы болсун) үстүндө бир кийим жана чапаны бар эле. Шамдык Азирети Салманды тааныбайт эле. Аны бул абалда көрөр замат:

–Кел муну көтөрүшүп койчу! - дейт.

Азирети Салман (Алла ага ыраазы болсун) барып жүктү жонуна артып келет. Калайык калк аны көрөр замат дароо тааныйт. Шамдык адамга:

–Жүктү көтөрүп бара жаткан бул киши вали (аймак башчысы)! - дешет.

Шамдык адам дароо:

–Кечиресиң, сени тааныган жокмун! - десе дагы Салман (Алла ага ыраазы болсун):

–Эч нерсе эмес, жүктү үйгө алып барганга чейин жонуман түшүрбөймүн. - деген жоопту берет.¹⁶⁹

Салман Фарисинин мына ушул жакшы жүрүм-туруму ыйык аятта төмөнкүчө макталган:

“Мээримдүүнүн пенделери жер үстүндө тынч абалда жүрүшөт...”¹⁷⁰

Мээримдүүлүктө учу-кыйрысыз деңиз сымал эле

Мээримдүүлүк Бактылуу Доордо жашаган адамдын эң негизги өзгөчөлүктөрүнүн бири эле. Төмөндөгү окуя алардын улуу-кичүүсү менен мээримдүүлүктө да жоомартыкта да кандай деңгээлге жеткендигин көрсөтөт:

Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун) бир күнү Мединадагы жүзүм багына барып калат. Ал жерде бир кулду көрөт. Кул колунда кармап турган нанды сындырып жеп, бир сындырымын болсо алдындагы итке берип жаткан болот. Ушундайча нанды ит менен тең бөлүшүп жеп жаткан эле.

Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун):

169. Ибн Саад, IV, 88.

170. Фуркан 25/63.

–Эй жаш жигит, сен ким болосуң? - деп сурайт.

Кул:

–Абан бин Осмондун кызматчысымын - дейт.

Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун):

–Андай болсо, бул жүзүмзар кимге тиешелүү?
– деп сураганда, кул:

–Абан бин Осмонго таандык. - деп жооп берет.

Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун):

–Бул жерден башка жакка кете көрбө, бироздан соң кайра сенин жаныңа келип калам! - деп ал жерден кетет да жүзүмзардын ээсине барат. Жүзүмзарды да кулду да сатып алат. Андан соң кулдун жанына келип:

–Жаш жигит! Сени сатып алдым. - дейт.

Кул дароо өйдө туруп:

–Жарайт! Аллахка, Элчисине жана сага итаат кылдым! - дейт.

Мына ушул чын дилден чыккан сөздөр Азирети Хасанды дагы толкундантат. Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун) ага кайрылып:

–Сен Алла үчүн эркинсиң (Эми сен эркиндикке чыктың)! Бул жүзүмзарды да сага белек кылам! - дейт.

Кул болсо:

–Кожоюном! Мени Алла үчүн эркиндикке чыгардың, мен да бул бакчаны Алла үчүн садака кылдым! - дейт.¹⁷¹

Жыйынтыктап айтканда тышкы көрүнүшүндө бир кул, акыйкатта болсо Аллахты чыныгы түрдө таанып-билген бул киши өзүнө көрсөтүлгөн мээримдүүлүк жана жоомарттыктан да жакшыраагы менен жооп берип, чыныгы инсандыкдык сапатын көрсөтө алды.

Атактуу табиин аалымдарынан **Абдуллах бин Мубарак** дагы (өлгөн жылы 181/797), бай жашап өткөн хадис аалымдарынын катарын толуктайт. Бир күнү ал достору менен бирге ажылык сапарына чыгат. Жол жээгиндеги алачыкта жашаган эки кичинекей кызды көрүп калат. Кароосуз калган бул балдар ачкалыктан улам алачыктын жанындагы тарп куштун этин алып жегилери келет. Бул көрүнүшкө күбө болгон Абдуллах бин Мубарак сапарды улантуудан баш тартат. Жанындагы миң динар акчасынын жыйырма динарын Марвга кайра кайтуу үчүн бөлүп койгондон кийин

171. Ибн Манзур, *Мухтасару Тарихи Димашик*, VII, 25.

акчанын калганын кичинекей кыз балдарга берет.
Досторунун:

–Эмне үчүн мындай кылдың? – деген суроосуна, ал:

–Бул кылган ишибиз быйылкы ажылыгыбыздан сооптуураак. – деп жооп берген.¹⁷²

Азирети **Рабий бин Хайсам** бир күнү намаз окуп жатса көз көрүнөө эле жыйырма миң дирхам наркындагы аты уурдалып кетет. Бирок ал, уурунун артына сая түшкөндүн ордуна хушуу менен окуп жаткан намазын улантканды артык көрөт. Анын мындай чоң нерсесин жоготконун уккан достору аны жубатканы чуркап келишет. Рабий бин Хайсам досторуна кайрылып:

–Ал адамдын атымды чечип жатканын көрдүм. Бирок мен ал учурда алда канча маанилүү жана өтө жакшы көргөн ишим менен алек элем. Ошол үчүн уурунун артынан чуркабадым. - дейт.

Анын айткандарын уккан соң достору ууруга каргыш айта башташат. Рабий бин Хайсам аларды токтотуп:

–Кабатыр болбогула, мага эч ким зыян берген жери жок! Ал адам өзүнүн напсисине зулум кылды. Байкуш адамдын өзүнө кылганы жетпей

172. M. Said Hatiboğlu, “İlk Süfîlerin Hadis/Sünnet Anlayışı Üzerine” *İslâmiyat*, cilt 2, sayı 3, Temmuz-Eylül 1999, s. 13.

тургансып анын үстүнө биз ага зулум кылбайлы!
- дейт.¹⁷³

Акын бул көрүнүштү төмөнкүчө чагылдырат:

Мээримдүүлүгүң менен момундарга жардам бергин,

Бирок адашкандарга көбүрөөк мээримдүүлүк кылгын!

Бактылуулук доорунда жашаган сахабалар айбандарга жана өсүмдүктөргө карата мээримдүүлүк көрсөтүүдө да өзөгөчө эле. Атап айтсак, Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) койдон сүт саап жаткан бир кишиге жолугат. Ага:

*–Эй баланча! Малды сааганда баласы үчүн да сүт калтырып кой! - деп буйурду.*¹⁷⁴

Сахабадан **Абуд-Дарда** (Алла ага ыраазы болсун) да төөлөрүнө өтө ашыкча жүк жүктөп алган адамдарга жолугуп калат. Төө жүктүн оордугунан өйдө тура албай жаткан болот. Абуд-Дарда (Аллах ага ыраазы болсун) дароо төөнүн үстүндөгү ашыкча жүктү алып салып, аны

173. Bkz. Babanzâde Ahmed Naîm, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 85-86.

174. Хайсамий, VIII, 196.

тургузгандан кийин кожоюндарына кайрылып мындай дейт:

–Эгерде Алла Таала айбандарга көрсөткөн кордуктарыңарды кечирсе силерге өтө чоң кечиримин көрсөткөн болот. Мен Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө айтканын уктум:

*“Алла Таала бул тили жок (сүйлөй албаган) айбандарга жакшы мамиле кылуубузду буйурат! Оттуу жерден өтүп бара жатсаңар айбандардын бир аз оттоп алышына мүмкүнчүлүк бергиле! Эч нерсе өспөгөн жерден өтүп бара жатсаңар ал жерден бат өтүп кеткиле, мындай жерлерде көпкө алаксып, айбандарга кыйынчылык жана зыян жеткирбегиле!”*¹⁷⁵

Алла үчүн кечирип жиберүүдөн ырахат алышат эле

Адам башкаларды көп-көп кечире турган болсо Алла да аны кечирет. Ошондуктан баарыбыздын мейли Алланын мейли пенделеринин алдында болсун кетирилген кечиримди күтүп турган көптөгөн катачылыктар бар.

175. Ибн Хажар, *аль-Маталибуль-алийа*. II, 226/1978.

Азирети Абу Бакр (Алла ага ыраазы болсун)
Мыстах аттуу бир кедейге үзгүлтүксүз жардам берип турат эле. Кызы Азирети Айшага багытталган “Ифк” окуясында анын да жалаа жапкандардын арасында орун алгандыгын көргөндө экинчи ирет ага жана үй-бүлөсүнө жакшылык кылбай тургандыгына байланыштуу ант ичет. Ушуга байланыштуу Алла Таала төмөнкү ыйык аятты түшүрөт.

“Силерден кеңчилик, молчулукка ээ болгондор, (өзүнүн) жакындарына, карып-мискиндерге, Аллах жолунда көчкөндөргө Аллах жолунда бербөөгө ант ичпесин. Кечиришкиле жана элдешкиле. Аллахтын силерди кечиришин каалабайсыңарбы?! Аллах – Кечиримдүү, Боорукер!”¹⁷⁶

Жогорудагы ыйык аят түшкөндөн кийин Абу Бакр (Алла ага ыраазы болсун):

–Албетте Алланын мени кечиришин каалаймын! - дейт. Андан соң анттын каффаратын берип, жасаган жакшылыгын улантты.¹⁷⁷

Азирети Али (Алла ага ыраазы болсун)
Мысырга вали кылып дайындаган Малик бин

176. Нур 24/22.

177. Бухарий, Магазий, 34; Муслим, Тавба, 56; Табарий, *Тафсир*, II, 546.

Хариске жазуу түрүндө буйрук жиберет. Ал жерде баяндалган сөздөр Бактылууулук доорунда жашаган адамдын кечирим жөнүндөгү түшүнүгүн кандай сонун чагылдырган:

*“Адамдарга жсырткычтардын үйүр малдарга караганындай караба! Аларга карата жүрөгүңдө сүйүү, мээримдүүлүк жана жакшылык кылуу сезимдерин орнот! Анткени, бүткүл адамдарга бирдей же дин боюнча бир тууганың же болбосо жаратылышта жубайың. Адамдар ката кетириши жана башына кыйынчылык келиши мүмкүн. Кыйынчылыкка кабылганга колуңду сун, өзүң үчүн Алланын кечирүүсүн кааласаң, сен да адамдарды кечир, аларга жакшы мамиле кыл жана кечир! Аллага эч качан каршы чыкпа! Кечиргендигиң үчүн эч качан өкүнбө! Берген жазакан улам да сүйүнбө!”*¹⁷⁸

Исам бин Мусталик өзүн ушунчалык катуу таң калтырган кечиримдүүлүк жана мээримдүүлүк жөнүндөгү мисалды төмөнкүчө баяндайт:

“Мединага келгем, Азирети Алинин уулу **Азирети Хасанды** көрдүм. Азирети Хасандын (Алла ага ыраазы болсун) жагымдуу көрүнүшү,

178. Muhyiddin Seydi Celebi, *Buhârî’de Yönetim Esasları*, Haz. Doç. Dr. Mehmet Erdoğan, İstanbul 2000, s. 47.

оор басырыктуулугу жана токтоолугу мени таң калтырды. Анын мындай адеп-ахлагы көңүлүмө жакты. Бирок анын мындай абалы андан мурун атасы Азирети Алиге сактап келген кегимден улам ичимдеги көр албастык күч алды. Атасынын атын атабай туруп:

–Сен Абу Талибдин уулу (небереси) болосуңбу? - деп сурадым:

–Ооба! - дегенде, аны жана атасын болушунча сөгүп сагып, ага аябай акаарат келтирдим. Хасан (Алла ага ыраазы болсун) мага боорукерлик жана мээримдүүлүк менен карап, андан соң:

–Аъузу биллаахи минаш-шайтаанирражим. Бисмиллаахир-рахмаанир-рахиим. - дегенден кийин төмөнкү аятты окуду:

“Кечиримдүүлүктү ал¹⁷⁹, аларды тууралыкка буйур! Наадандардан жүз үйүр. Эгер шайтандан келген азгырык сени азгырмакчы болсо, Аллах менен сактан¹⁸⁰. Чындыгында Ал – Угуучу, Билүүчү! Такыбаларды шайтан азгырса, алар (Аллахты) эске алып, (Туура жолду) көрүшөт.”¹⁸¹

179. Бирөөнү кечирүү, же кечирбей койуу мүмкүнчүлүгү туулса, кечиримдүү болуу жолун танда.

180. “Аъузу биллаахи минаш-шайтаанирражим” – деп.

181. Аараф 7/199-201.

Кийин Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун) мага мындай деди:

–Этият мамиле жасап жүр! Мен үчүн да өзүң үчүн да Алладан кечирим сура! Анткени, сен бизден жардам сурай турган болсоң жардам беребиз, сени конок кылып сый көрсөтүүбүздү кааласаң чын дилибизде кубанып сый көрсөтөбүз. Бизден туура жолду көрсөтүүнү сурансаң биз сени туура жакка багыттап акыйкатты көрсөтүүгө аракет кылабыз.

Азирети Хасан (Алла ага ыраазы болсун), аша чаап ээнбаштык кылганым үчүн өкүнүп жатканымды жүзүмөн байкаары менен мага кайрылып:

“(Йусуп): Бүгүн силерге жемелөө жок. Аллах силерди кечирээр. Ал, мээримдүүлөрдүн эң Мээримдүүсү!”¹⁸² - деген ыйык аятты окуду. (Азирети Алинин каршылашы болгон Муавиянын тараптары экенин түшүндү):

–Сен Шам элинен болосуңбу? - деп сурады. Мен:

–Ооба дедим. Андан соң ал мага ибараттуу ыр окуп берди. Бул ыр менен Шам элинен мурдараак

182. Йусуп 12/92.

да ушундай мамилелерге туш болгонун айтып жаткан эле.

Азирети Хасан (Аллах андан ыраазы болсун) мага жылуу мамилесин көрсөтүп:

–Кош келипсиң! Алланын саламы жана тынчтыгы сага болсун! Алла сага аманчылык берсин, күч-кубат берсин, жардам берсин. Эч качан эстен чыгарба, эмне муктаждыгың болсо бизге айт! Ойуңа эмне келсе айт. Кудай буйурса, бизди өзүң ойлогондон да жакшыраак деп табасың! - деди.

Шамдан келген бул чоочун адам ошол маалда кандай сезимдерге туш болгонун төмөнкүчө чагылдырат:

“Мында жакшы адеп-ахлакка күбө болгондо, жер жүзүнүн бүтүндөй кенендигине карабастан мага тар болуп сезилди. «Атаганат жер жарылып эле ичине кирип кетсем эмне!» деп тилек кылдым. Эми мага жер жүзүндө Азирети Али жана Азирети Хасандан да сүйкүмдүү башка эч ким жок эле.”¹⁸³

Инсан дайыма жакшылыктан утулат. Себеби аятта төмөнкүчө буйрулат:

“Жакшылык менен жамандык тең эмес. Жамандыкты жакшылык аркылуу жойгун.

183. Куртубий, *Тафсир*, [Аараф 7/201].

Ошентсең сени менен анын ортосунда душмандык болгон адам да өтө жакын достой болуп кетет.”¹⁸⁴

Мына ушул үлгүлүү окуя жакшы адеп-ахлактын берекелүү натыйжасын кандай сонун түшүндүргөн. Андыктан, кечирүү менен адамдын көңүлүн алуу жана Исламдын үлгүлүү адеп-ахлагын көрсөтүү менен адамдарга өтө чоң таасир калтырууда.

Маймун бин Михран, Табииндин ичинен ибадат жана итаатка бекем берилген аалымдардын бири эле. Бир күнү Маймундун үйүнө коноктор келет. Дастаркондо отурган кезде кызматчы чалынып кетип ысык тамак Маймундун үстүнө төгүлүп кетет. Жаны кейиген Маймун, бир заматта катуу ачууланат. Мындай кыйынчылык учурда коркуп кеткен кызматчы:

–Мырзам, сен улуу Алланын **“Ачуусун сабыр менен баскандар.”¹⁸⁵** деген буйругун аткаргын! - дейт.

Маймун:

–Аткардым. - деп ачуусун басат. Андан соң кызматчы аяттын уландысын окуп:

184. Фуссилат 41/34.

185. Аалу Имран 3/134.

–“Адамдарга кечиримдүү болгондор.” - деген буйругун аткар! - дейт.

Маймун:

–Сени кечирдим! - дейт. Бул сапар кызматчы аяттын “**Аллах жакшылык кылуучуларды сүйөт.**” - деген бөлүгүн окуйт.

Анда Маймун:

–Мен да сага жакшылык кылам. Алланын ыраазычылыгы үчүн эркинсиң! - дейт да аны азаттыкка чыгарат.¹⁸⁶

Пайгамбарыбыздын аль-Амин жана ас-Сыдык деген сыпаттарынан насип алышкан.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Мекке шаары каратып алынгандан кийин Хунайда колго түшкөн олжолордон жан дүйнөсүн Исламга жакындатууну каалаган кишилерге көбүрөөк берилген кезде **Ансардын** жаштары мындай көрүнүшкө нааразы болуп:

–Бул чындыгында өтө таң калыштуу көрүнүш! Кылычтарыбыздын мизинен алигиче

186. Куртубий, IV, 207, [Аалу Имран 3/ 134]; Башка бир риваятта ачуусуң жеңген бул кишинин Жафари Садык экендиги риваят кылынат.

(курайштын) каны тамчылап жатат, ошого карабай олжолорубуз аларга берилүүдө! - дешет. Бул сөздөр Пайгамбарыбызга жеткенде Ансарды чогултуп:

–*Силерден мага чейин кандай сөздөр жетти?*
- деп буйурду.

Ансардан болгон кутман сахабалар аябай уялганына карабастан башын ийип:

–*Ооба, дал ошол сизге жеткендей болду.*”
- дешет. ***Анткени, алар жалган айтышпайт эле.***¹⁸⁷

Азирети Анас (Алла ага ыраазы болсун) да төмөнкүлөрдү айтат:

“Кудай акы, силерге айткандарымдын бардыгын түздөн-түз Алланын Элчисинен уккан эмесмин (Биз Пайгамбарыбыздын куттуу хадистерин бири-бирибизден да үйрөнөт элек). ***Бирок, биз бири-бирибизге такыр жалган айтпайт элек.***”¹⁸⁸

Мусулмандардын ушул жакшы адеп-ахлагына душмандары дагы суктануу менен карашкан жана ишенишкен. Ухуд согушу аяктаганда душмандардын лидери болгон Абу Суфьян алыстан:

187. Муслим, Зекет, 134.

188. Хайсамий, I, 153.

–Эй Умар! Сага Алланын атын атап ант беремин, биз Мухаммедди өлтүрдүкбү? - деп кабатырлануу менен сурайт. Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун):

–Кудай акы, жок! Өлтүргөн жоксуз! Ал азыр сенин айткандарыңды угуп жатат! - деди.

Абу Суфьян:

*–Менимче сен Мухаммедди өлтүрдүм деп айткан өзүбүздүн эле кишилерден болгон Ибни Камиадан дагы туура сөздүү жана жакшырааксың! - деди.*¹⁸⁹

Мында укмуштуудай көрүнүш чагылдырылган. Бир мушрик өзүнүн катарында согушкан мушриктин эмес, бетме-бет келген бир мусулманга ишеничин көрсөткөн. Себеби, адам баласы аруу, таза кулк-мүнөздү жактыргандыктан инсандык асыл сапатка жана мүнөзгө ээ болгон адамдарга ишенет.

Йемен калкы Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) келип:

–Биз менен бирге бирөөнү жиберсең ал бизге сенин сүннөтүңдү жана Исламды үйрөтсүн! - деп өтүнүшөт. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи

189. Ибни Хишам, III, 45; Вакиды, I, 296-297; Ахмад, I, 288; Хайсамий, VI, 111

ва саллам) болсо **Абу Убайда бин Жаррахтын** колунан кармап:

–*Бул ушул үммөттүн ишенимдүү кишиси!*
- деп буйурат да Йемендиктер менен бирге аны жөнөтөт.¹⁹⁰

Мынаушулокуя дагы чынчыл жана ишенимдүү сапатка ээ болуунун адамды Пайгамбардын алкыш сөзүнө жеткирген асыл мүнөз экендигин ачык-даана көрсөтүп турат.

Жоомарттык жана өзгөлөрдү өзүнөн артык көрүүдө берекелүү мээрим желаргысы сыяктуу эле.

Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) тарбиясында өсүп чоңойгон сахабалар Анын жоомарттык жана өзгөлөрдү өзүнөн артык көрүүсүнөн жетиштүү түрдө насип алышкан эле.

Жабир (Алла ага ыраазы болсун):

“Мухажир жана Ансардан мүмкүнчүлүгү бар болуп туруп, кайрымдуулук фонду болбогон бир да адам жок деп билем.” - деген.¹⁹¹

Ибни Хазым дагы төмөнкүлөрдү айткан:

190. Муслим, Фадаилус-сахаба, 54; Ахмад, III, 146.

191. Ибну Кудам, *аль-Мугний*, V, 598

“Абдуллах бин Умар, Азирети Фатима жана башка сахабалар (Алла аларга ыраазы болсун) Мединада көптөгөн кайрымдуулук борборлорун калтырып кетишкен. Бул жагдай күн жүзүнөн дагы ачык жана белгилүү маселе, муну билбеген эч ким жок.”¹⁹²

Улуу Ислам командалыгысы Халид бин Валид (Алла ага ыраазы болсун) да соотторун, бардык согуштук курал-жарактарын да Алла жолуна (жихад үчүн) арнаган эле.¹⁹³

Убайдуллах бин Аббас (Алла ага ыраазы болсун) алыскы сапарга чыгат. Жанында азаттыкка чыгарган кызматчысы бар эле. Жолдо кетип бара жатып бир бедуиндин үйүн көрүшөт. Убайдуллах (Алла ага ыраазы болсун) кызматчысына:

–Тээтиги үйгө барсак кандай болот? Ал жерге конок болуп, түндү да ошол жерде өткөрсөк. – дейт.

Экөө ал жерге барышат. Азирети Убайдуллах өтө келишкен, асыл мүнөздүү жана оор басырыктуу киши болгон. Бедуин аны көргөндө аябай кубанып, ал жөнүндө аялына:

–Бүгүн биздин үйгө өтө кадырлуу киши конокко келди! - дейт.

192. М. Абдух Яманий, *Фатиматуз-Захра*, Бейрут 1996, 330-бет.

193. Бухарий, Зекет, 49, 33; Жихад, 89; Муслим, Зекет, 11

Бедуин аларды жылуу маанайда тосуп алган соң аялынын жанына барат жана экөөнүн ортосунда төмөнкүдөй сүйлөшүү болот:

–Конокторун үчүн кечкиге тамак барбы?

–Жок, болгону кичинекей кыз үчүн сүтүн саап берип жаткан мына ушул койубуз бар.

–Ал койду сойушубуз керек!

–Кызыңды өлтүрөсүңбү?

–Мага демектен кызыбыз өлө турган болсо дагы койду сойушубуз керек! – дейт.

Андан соң бедуин койду жана бычакты колуна алып төмөнкү сөздөрдү айтып баштады:

“Эй кошуналарым, кызымды ойготпогула! Кокус аны ойготуп алсаңар бакырып-өкүрүп ыйлайт да колуман бычакты тартып алат.”

Кийин койду сойот. Андан тамак жасап Азирети Убайдуллах менен кызматчысына сый көргөзөт. Убайдуллах (Алла ага ыраазы болсун) бадавинин жубайына айткандарын жана ал экөөнүн сүйлөшкөн сөздөрүн угуп калган. Таң аткан кезде кызматчысына:

–Жаныңда акча барбы? - деп сурайт. Ал болсо:

–Ооба, жол чыгашаларыбыздан ашып калган беш жүз динар бар – дейт.

Убайдуллах (Алла ага ыраазы болсун):

–Аны бадавиге бер! - дейт.

Кызматчы:

–Субхааналлах! Ага беш жүз динар бересиңби? Чындыгында ал сен үчүн беш дирхамдык кой сойуп берди! - дегенде төмөнкү жоопту алды:

–Сага аябай капа болдум! Кудай акы, ал бизден дагы жоомарт! Биз ага өзүбүздөгү байлыктын бир бөлүгүн бердик. Ал болсо биз үчүн байлыгынын бардыгын берешендик менен сарптады, бизди өзүнүн таттуу жанынан жана баласынан артык көрдү. Өзүндөгү нерсени өзгөлөргө ыраа көрдү.

Бул окуя Муавияга жеткенде ал төмөнкүлөрдү айтты:

–Убайдуллахка алкыш болсун! Ал кимдин уулу экенин жана кайсы үйдө чоңойуп өскөнүн көрсөттү.¹⁹⁴

Убайдуллах (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын абасы Азирети Аббастын уулу болгон.

194. Ибнунь-Асир, Усдуль-Габа, Бейрут, 1417, III, 543; Ибни Асакир, *Тариху Димашик*, XXXVII, 483-484

Төмөнкү окуя да өтө таасирдүү:

Алланын Элчисинин жубайы **Азирети Айша** (Алла ага ыраазы болсун) орозолуу күндөрүнүн биринде жакыр келип андан тамак-аш сурайт. Азирети Айшанын үйүндө тоголок нандан башка эч нерсе жок эле. Кызматчысына:

–Нанды ага бер! дейт.

Кызматчы:

–Кечинде ооз ача турган башка эч нерсениз жок! - дейт.

Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун):

–Сен нанды ага бергин! - дейт.

Кызматчы окуянын уландысын төмөнкүчө баяндайт:

Азирети Айшанын буйругу боюнча нанды ошол жакырга бердим. Кеч киргенде бирөөсү бизге кой этинен бир устукан эт жиберди. Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) мени чакырып:

–Кел же, бул сенин наныңдан даамдуураак!
- дейт.¹⁹⁵

Азирети Ибни Умардын дастарконго отурган учурда бир жетим жок тамак жебегендиги, ар

195. Муватта, Садака, 5.

бир тамакка отурган сайын сөзсүз бир жетимдин болгондугу риваят кылынат.¹⁹⁶

Сахаба жана табииндин доорунда жашаган **Азирети Хасан Басри** дагы төмөнкүчө айткан:

“Мусулмандардын ушундай доорунда жашадым, бир киши таң эрте туруп:

–Эй үй-бүлөм, жетимге, айланадагы жакырларга жана кошуналарыңарга көңүл бургула, аларды жакшы карагыла! - деп айтаар эле. Бүгүн болсо жакшыларыңар араңардан бат эле азайып кетти жана силер күн сайын токтоосудан адеп-ахлак жактан алсырап баратасыңар...”¹⁹⁷

Ысырапкорлуктан алыс болушкан

Акил бин Аби Талиб (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам):

*“Даарат үчүн бир мүдд, гусул үчүн болсо бир саа суу жетиштүү болот.”*¹⁹⁸ деген хадисин риваят кылган. Ал жерде турган бир киши:

196. Бухарий, *аль-Адабуль-муфрад*, но:136; Абу Нуайм, *Хилья*, I, 299.

197. Бухарий, *аль-Адабуль-муфрад*, но: 139.

198. Бир саа 4 мүдд, башкача айтканда 3,328 кг болот.

–Мынча суу бизге жетпейт да, - дейт. Ошол кезде Акил (Алла ага ыраазы болсун) Пайгамбарыбызга (саллалааху алейхи ва саллам) тийиштирип төмөнкүдөй жоопту берет:

–Мынча суу сенден жакшыраак жана чачы сенден көбүрөөк болгон кишиге жетет эле.¹⁹⁹

Азирети Абу Бакр азаттыкка чыгарган жана Азирети Айша энебиздин болсо эмчектеш бир тууганы болгон Касир бин Убайд төмөнкүчө баяндайт:

“Момундардын энеси Азирети Айшанын жанына бардым. Мага:

–Эшикте бир аз күтө турсаң кийимимди тигип алайын! - деди. Мен болсо:

–Эй момундардын энеси! Кокус эшке чыгып бул сенин кылганыңды адамдарга кабар бере турган болсом, сени сараң дешет. - дедим. Бул сөзүмө каршы чыгып:

–Сен өз ишиңе кара! Эскини кийбегендин жаңысы болбойт! деген жоопту берет.

199. Ибни Мааж, Тахарат, 1.

**БАКТЫЛУУЛУК ДООРУНДА
КООМДУК ЖАШОО**

Бактылуулук Доорунда Коомдук Жашоо

Исламий таалим-тарбияга басым жасашкан

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) сабаттуулукту арттыруу үчүн жан үрөп, ал үчүн ар бир мүмкүнчүлүктү туура пайдаланган. Маселен, Бадр согушунда колго түшүрүлгөн туткундардын окуганды-жазганды билгендерине бош койо берүүнүн куну катары он мусулман балага окуганды жазганды үйрөтүү талабын койгон. Бул туткундар да башка мусулман мугалимдер тарабынан да окуганды жазганды үйрөткөн ошол мектептерге **“Куттаб”** деген ат ыйгарылган эле.²⁰⁰

200. М. Hamidullah, *Islâm Peygamberi*, I, 141.

Ошол доордо балдарга окуганды-жазганды жана диний маалыматтарды үйрөтө турган көп сандаган куттаб ачылган.²⁰¹

Сахабалар өзү жашаган үйлөрүн да мектепке айландырышкан. Масжиди-Набавидеги Суффа билим берүү иш-аракеттери үчүн жетишсиз болуп калгандыктан Мединада кээ бир үйлөрдө “**Даруль-Курра**” деп аталган мектептер ачылган. Риваят боюнча **Махрама бин Навфалдын** үйүнүн бир бөлүгү же болбосо толугу менен Куран үйрөтүү үчүн бөлүнүп берилген. Абдуллах бин Умми Мактум (Алла ага ыраазы болсун) Дарруль-Куррага конок болуп келип, ал жерде сабак берип калган.²⁰²

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Хавазин туткундарынан бирөөнү Азирети Алиге (Алла ага ыраазы болсун) берип:

–Ага Курандан бир нерсе үйрөт! - деп буйурган.²⁰³

201. А. Шалабий, *Тарихут-тарбиятиль-Исламия*, Каир 1960, 38-39-бет.

202. Каттаний, *Таратиб*, I, 56; Ибни Абдилберр, *аль-Истиаб*, I, 247; Макризи, *аль-Маваиз валь Итибарг би зикриль – Хыттати валь-Асар*, II, 362, Мысыр, х.1270.

203. Ибнунль-Асир, *Усдуль-Габа*, VII, 105; Ибн Хажар, *аль-Исаба*, IV, 292.

Соода-сатыкта теңдешсиз чынчылдыкты көрсөтө алышты

Сахабадан **Жарир бин Абдуллах** (Алла ага ыраазы болсун) мал базардан бир ат сатып алгысы келет. Сатуучу ага жаккан ат үчүн беш жүз дирхам сурайт. Жарир (Алла ага ыраазы болсун) бул атка алты жүз дирхам бере тургандыгын, ал тургай сегиз жүз дирхамга чейин бааны көтөрө тургандыгын айтат. Анткени, аттын наркы жогору болгондугун сатуучу билген эмес. Ага:

–Атты беш жүз дирхамга сатып алууң мүмкүн болуп турса, эмне үчүн сегиз жүз дирхамга чейин бааны көтөрдүң? - деп суроо узатат. Ал төмөнкү укмуштуу жоопту кайтарат:

*–Биз соода-сатыкта амалкөйлүк кылбайбыз деп Алланын Элчисине сөз бердик.*²⁰⁴

Бактылуулук доордо Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) жана халифалар базар баасын кылдат көзөмөлдөп, адилетсиз түрдө киреше табуунун жолдорун буушкан. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) базарда артыкчылыгы бар кандайдып топтун негизделишине бөгөт болуу үчүн соодагерлердин базарларда туруктуу орундарда орун-очок алып, маанилүү жерлерди ээлеп алуусуна тыюу салган.

204. Ибни Хазм, *аль-Мухалла*, Египет 1389, IX, 454-бет.

Бул тыюуга баш ийбей базарда чатыр тигип алган сатуучунун чатырын буздурган.²⁰⁵

Бир туугандыкта үлгүлүү өмүр кечиришкенкан

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) дин боордошторунан бирөөнү үч күн көрбөй калса аны сурайт эле. Алыста болсо ал үчүн дуба кылып, үйүндө болсо зыярат кылат, ооруп жаткан болсо ал-жайын сурап тез арада сакайып кетүүсү үчүн батасын бергени барар эле.²⁰⁶

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) кийинчерээк Меккеден хижрат кылган Мухажирлер менен Мединалык Ансардын ортосунда **“бир туугандык келишимди”** негиздеди. Мухажирлер дин үчүн жумушун, үйүн, мал-мүлктөрүн душмандарына таштап Мединага көчүп кетишкен. Алардын көрсөткөн жан аябастыгын Ансарлар кең пейил берешендиги менен тосуп алышты. Меккеден көчүп келген (мухажир) үй-бүлөнү Мединалык бир үй-бүлө өз үйүнө кабыл алды. Мына ушундай негизде бир туугандык келишимди жүзөгө ашырган сахабалар

205. Самхудий, *Вефа*, Мысыр 1327, I, 540.

206. Хайсамий, II, 295.

баары биргеликте иштеп, тапкан кирешелерин тең бөлүшөт эле.

Ал турсун **кадырман Ансарлар**, ашыкча жерлерин Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) ыйгарып Мухажирлердин ортосунда тең бөлүштүрүп берүүсүн өтүнүшкөн. Ансар муну менен эле чектелбестен:

–Оо Алланын Элчиси! Курма бактарыбызды да Мухажир бир туугандарыбыз менен ортобузда тең бөлүштүрүп бер! - деп сунуш кылышат. Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) муну кабыл кылбай койгондо Ансарлар Мухажирлерге:

–Андай болсо бактарды багуу жана сугаруу ишин сиз өз мойнуңузга алыңыз да түшүмүн алаарда орток бололу! - дешти. Пайгамбарыбыз муну туура көрбөгөндүктөн эки тарап тең:

–Уктук жана баш ийдик! - деп бул сунушту кабыл алышты.²⁰⁷

Ансар, курмаларын жыйнаганда буларды экиге бөлүп, бир тарапка көбүрөөк бир тарапка азыраак курма койот эле. Кийинчерээк, азыраак болгон тараптын астына курманын бутактарын

207. Бухарий, Харс, 5.

койуп, ошол тарапты көп кылып көрсөтөт да Мухажирлерге:

–Кайсынысын таңдасаңар ошону алгыла! - деп айтар эле. Алар да көп көрүнгөн үймөктү Ансар бир туугандарыбыздыкы болсун деп аз көрүнгөн үймөктү алышат, ошентип курманын көбү Мухажирлерге туш келет эле. Ансар дагы ушул жол менен аз болгон бөлүктүн өздөрүндө калуусун камсыздаган болот эле...²⁰⁸

Биркүнү Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Бахрейндеги жерди сахабаларына бөлүштүрүп берүү үчүн алгач Ансарды чакырат. **Ансар** (Алла аларга ыраазы болсун) теңдешсиз жан аябастык жана өз укугунан баш тартып:

–Оо Алланын Элчиси! Мухажир бир туугандарыбызга мындан эки эсе ашыгы менен бөлүштүрүп бермейинче бизге эч нерсе бербейиз! - дешти. Ошондо Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Эй Ансар! Демек (момун бир туугандарыңарды өзүңөрдөн) да артык көрүп жатсаңар, анда Кавсар көлүндө мени менен жолукканга чейин (дүйнөнүн азгырыктарына) сабыр кылгыла! Анткени, менден кийин жакында

208. Хайсамий, X, 40.

*силерге башкалар артык көрүлүп кала турган учур келет. – деп буйурду.*²⁰⁹

Чындыгында, Ансардын көрсөткөн мындай жакшы адеп-ахлагы жоомарттыктын эң жогорку даражасы, башкача айтканда өзгөлөрдү өзүнөн артык көрүүнүн өзгөчөлүгү эле. Алар бир туугандарын өздөрүнөн артык көрүп, өздөрү муктаж болуп турса дагы башкаларды алдыңкы орунга койушат эле. Алла Таала алардын мындай өзгөчөлүгүн мактап төмөнкүчө буйурат:

“Жер которгондор келгенге чейин орун даярдашып, ыйманын бекем кармап, көчүп келгендерди сүйүшөт. Аларга берилген нерселер үчүн жүрөктөрүндө бир да кызганыч табышпайт. Өздөрүндө жетишсиздик болуп турса да, өздөрүнө караганда өзгөлөрдү жогору койушат. Ким өз напсисин сараңдыктан сактаса, алар аныгында кутулуучулар.

Алардан кийин келгендер мындай дешет: **“Эгебиз, бизди жана бизден мурун ыйманга келген туугандарыбызды кечир. Биздин жүрөгүбүзгө ыйман келтиргендерге кек салба. Эгебиз, Сен албетте Мээримдүү, Боорукерсиң”.**²¹⁰

209. Бухарий, Манақыбуль-ансар, 8.

210. Хашр 59/9-10.

Бактылуулик доордо бир гана Ансар эмес, бардык момундар өзгөчө суктанарлык адеп-ахлакка ээ болушкан. Алла Таала аларды да мактаган.²¹¹

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз алып келген мына ушул бир туугандык акы-укук деңизде болгондой эле сапарда да өтө маанилүү болуп саналат. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) сапарга чыкканда боордоштордон бирөөсүн кошуунуна кошуп алса, башка бирөөсүн болсо эки үй-бүлөнүн тең муктаждыктарын камсыздоо жана шаарды коргоо үчүн Мединага калтырат эле.²¹²

Азирети Алинин ошол доордогу бир туугандык түшүнүк жөнүндө айткан төмөнкү сөзү кандай гана ибараттуу:

“Мени кайсынысын көбүрөөк сүйүндүрөрүн билбеген экинээмат бар: **Биринчиси**, муктаждыгын чечип бере тургандыгымды үмүт кылып мага келген жана чын ыкласы менен менден жардам сураган киши. **Экинчиси болсо**, Алла Таала ошол кишинин каалоосун мен аркылуу орундатуусу, же болбосо жеңилдетип берүүсү. **Бир мусулмандын**

211. Инсан 76/8-11.

212. M. Ali Kapar, *Hız Muhammed'in Müşriklerle Münâsebeti*, İstanbul 1987, s. 145.

көйгөйүн чечип берүүнү дүйнө толо алтын жана күмүшкө ээ болгондон артык көрөм.”²¹³

Анас бин Малик (Алла ага ыраазы болсун) бир туугандык сезимди күчтөндүрүү үчүн балдарына төмөнкүчө насаат кылат эле:

*“Балдарым, бири-бириңерге жакшылык кылып белек-бечкек беришкиле. Анткени, бул ортоңордогу мээр-махабатты арттырган эң таасирдүү күч.”*²¹⁴

Абдуллах бин Аббас (Алла ага ыраазы болсун) бир күнү Пайгамбарыбыздын мечитинде итикафта отурганыбызда бир киши жанына келип салам берип отурат. Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун):

–Боордошум, сенин кайгы-капалуу экениңди байкап турам. - дейт да сөзүн төмөнкүчө улайт:

–Ооба, оо Алланын Элчисинин абасынын уулу, кайгылуумун! Баланча кишинин менин алдымда акысы бар. Бирок, ушул кабырдын ээсинин (Алланын Элчиси саллаллааху алейхи ва саллам) урматы үчүн айтамын карызымды төлөй албай жатам.

–Сен үчүн аны менен сүйлөшөйүнбү?

213. Али аль-муттакий, VI, 598/17049.

214. Бухарий, *аль-адабуль-муфрад*, no: 595.

–Кааласаң сүйлөш.

Ибни Аббас (Алла ага ыраазы болсун) бут кийимин кийип мечиттен чыкты. Адам ага кайрылып:

–Итикафта отурганыңды унуттуңбу, эмне үчүн мечиттен чыктың? – деп үн катты. Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун):

–Жок, мен ушул көрүстөндө жаткан жана арабыздан жаңы эле айрылган ардактуу инсандан уктум, (айтып жаткан кезде көздөрүнөн жаш агып жатты) төмөнкүчө буйурду:

–Кимде ким дин боордошунун муктаждыгын камсыздоо үчүн аракет кылып, ошол ишти аткарса ал үчүн он жыл итикафта отургандан да жакшыраак. Чынында кимде ким Алланын ыраазычылыгы үчүн итикафка отурса Алла Таала ал киши менен тозоктун ортосуна үч аңгек жаратат. Ар бир аңгектин аралыгы чыгыш менен батыштын арасынчалык алыс болот."²¹⁵

Ибн Умар (Алла ага ыраазы болсун) ошол кездеги бир туугандык жөнүндө сөз кылып төмөнкүлөрдү айткан:

“Биз ушундай учурларды көрдүк дейсиң, арабыздан бирөө дагы өзүн алтын жана күмүшкө

215. Байхакий, Шуаб, III, 424-425. Хайсамий, VIII, 192

мусулман бир тууганынан да ылайыктуу экенин ойлобот эле. Эми минтип алтын жана күмүш бизге мусулман боордошубуздан сүйкүмдүүрөөк болуп калган доордо жашап жатабыз. Сүйүктүү Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) төмөнкүчө айтканын уккан элем:

Кыямат күнү коңшу коңшусунун жакасына жабышып:

–Оо, Раббым! Бул коңшум менден жүз үйүрдү, жакшылык жана жардамын менден аяды. - дейт.²¹⁶

Коомдо сылыктык жана сыпайыгерчилик өкүм сүрүп турат эле

Бактылуулук доордо жашаган коом сылык-сыпайыгерчиликти бек тутушкан. Алар адамдарга эле эмес жан-жаныбарларга жана өсүмдүктөргө дагы сылык мамиле жасап, эч бир нерсеге зыян берген эмес.

Айрыкча, ажылык маалында бул боюнча атайын таалим-тарбия берилип турган. Аппак ихрамдардын ичинде периштелердин сылыктыгынан сабак алышкан. Момундар аял-эркек, тооп, сай жана вакфа кылган кезде

216. Бухарий, аль-адабуль-муфрад, но: 111; Хайсамий, X, 285.

Жараткандын буйругуна ылайык адепсиз көрүнүштөрдөн сактанган, көздөрүн арамдан сактоо максатында дайыма бутунун учуна карап басып, талашып-тартышуудан алыс болушкан.

Ошондой эле ихрамда оронуп жүргөн кезде аңчылык кылбайт, аңчыга аңчылык көрсөтүлбөйт, бир чөп, ал турсун атайылап бир кыл жулганга да болбойт эле. Натыйжада, белгилүү убакытка кээ бир адал нерселерге дагы тыюу салынышынан улам, күмөндүү жана арам нерселерден канчалык алыс болуу керек деген өзгөчө насаатты жан дүйнөсүндө бекем сакташкан. Жаратуучудан улам жаратылгандарга боорукердик, мээримдүүлүк, сылыктык, өзгөчө көңүл оорутпоо жана таарынып калбоого өтө кылдаттуулук менен мамиле жасайт эле. Ошентип, жан дүйнөсү жумшарып, сылык-сыпайыгерчиликтин үлгүсүн көрсөтө алышкан жана Исламдагы жылмайуу деген аруу сапатты көрсөтө ала турган абалга жетишкен.

Ал турсун Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) айбандарды дагы жакшы багып, алардын тазалыгына көңүл буруу боюнча да насааттарын айткан. Айрыкча, кой жана эчкилердин үстүндөгү кир жана чаң-тополордун тазалануусун талап кылат эле.²¹⁷

217. Хайсамий, IV, 66-67.

Савада бин Рабий (Алла ага ыраазы болсун) сылыктык жана мээримдүүлүк боюнча төмөнкүдөй таасирдүү мисалды риваят кылат:

“Пайгамбарыбыздын алдына барып бир канча нерсе сурадым. Мага бир канча даана (3 менен 10дун ортосунда) төө берилишин айтты. Андан соң төмөнкү насаатын айтты:

–Үйүңө барганыңда үй ээлерине айткын, мал-жандыктарды жакшы баксын, жем-чөбүн жакшылап беришсин! Ошону менен бирге аларга тырмактарын алып жүрүүсүн буйургун, айбандарды сааган кезде желиндерин оорутуп жарадар кылып алышпасын!”²¹⁸

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) **Медине-и Мунаввараны** жана анын айланасын харем аймагы (корук) катары жарыялап төмөнкүчө буйурган:

“Алланын Элчисинин коругунун ичиндеги бак-дарактарды таяк менен урганга жана аларды кыйганга болбойт. Бирок, зарылчылык учурда айбандар жееш үчүн акырын жана жумшактык менен силкилдетип жалбырактарын күбүп түшүрсө болот.”²¹⁹

218. Ахмад, III, 484; Хайсамий, V, 168, 259, VIII, 196.

219. Абу Давуд, Хаж, 95-96/2039.

Абу Душум аль-Жуханий атасынан, ал болсо чоң атасынан төмөнкүчө риваят кылат:

“Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) айбандарына жедирүү үчүн колундагы таяк менен бир дарактын бутактарын уруп, жалбырактарын түшүрүүгө аракеттенип жаткан бир бадавини көрүп калат. Жанында тургандарга кайрылып:

–Тиги бадавини мага алып келгиле бирок жумшак мамиле кылгыла, аны коркутпагыла! - деп буйурду.

Бадави жанына келгенде:

–Эй бадави! Жалбырагын жумшактык жана акырындык менен силкилдетип түшүргүн жана уруп сындырбагын! - деп буйурду.

Бадавинин башынын үстүндөгү жалбырактарды дагы эле көрүп тургандаймын.”²²⁰

Үммөтүн ар дайым жана бардык нерсеге карата сылык, сыпайы, жумшак жана мээримдүү болууга чакырган Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) **өсүмдүк** үчүн да төмөнкүлөрдү айткан:

220. Ибнуль-асир, *Усдуль-Габа*, Бейрут 1417, VI, 378

*“Жер бетинде өскөн ар бир өсүмдүк кароолчу периштенин канаттары менен корголуп турат. Мындай көрүнүш өсүмдүктүн орум-жыйымы баиталганга чейин уланат. Кимде ким бул өсүмдүктү басып тебелесе, периште ага наалат айтат.”*²²¹

Абийирдүүлүк жана уялуу деген сыпаттар бекем орногон

Бактылуулук доордо эркектер менен аялдардын ортосунда уялуу, абийирдүүлүк, адептүүлүк жана сылык-сыпайыгерчилик сыяктуу аруу сапаттар бек сакталган. Себеби Алла Таала төмөнкүчө буйурат:

“Эй Мухаммед!) Момундарга айткын: “(Ар кайсыл аялдарды карай берүүдөн) көздөрүн сакташсын жана уяттуу жерлерин (аягы суюктук кылуудан) сактасын. Бул –алардын өздөрү үчүн абадан жакшы. Чындыгында, Аллах эмне жасагандарынан Кабардар!

Момун аялдарга айт: “(Ар кайсыл эркекти кароодон) көздөрүн сакташсын жана уяттуу жерлерин (аягы суюктук кылуудан) сакташсын. Сулуулуктарын көрсөтпөсүн,

221. Али аль-Муттакий, *Канз*, III, 905/9122.

көрүнүп тургандан башкасын. Жоолуктарын көкүрөктөрүнө чейин жаба салынышсын. Сулуулугун көрсөтүшпөсүн. Бирок, өз күйөөсүнө, аталарына, кайын аталарына, өз уулдарына, (бир тууган) ага-инилерине, алардын уулдарына, эже-синдилеринин уулдарына, мусулман аялдарга, кол алдындагы күндөргө, аялга мукташдыгы (кумардануусу) болбогон кызматкерлерге, же болбосо аялдардын уяттуу билбеген наристелерге көрсөтсө болот. Анан да, көмүскө кооздуктарын башкаларга көрсөтүү үчүн буттарын жерге катуу уруп-жүрүшпөсүн. Эй момундар! Баарыңар Аллага гана тообо кылгыла! Балким, (азаптан) кутулаарсыңар.”²²²

Азирети Айшанын билдиргенине караганда жогорудагы ыйык аят түшкөн кезде аял сахабалар үйлөрүнө барганды ойлобостон эле дароо ошол жерде кийген кийимдеринин ашыкча жактарын кесип алып, башын жана жакаларын буйрукка ылайык түрдө жабышкан.²²³ Сафийя бинти Шайбанын риваят кылганы боюнча жогорудагы куттуу аяттар түшкөндө эркектер үйлөрүнө барып аялдарына, кыздарына, карындаш-эжелерине жана бардык тууган-уруктарына бул аятты окуп

222. Нур 24/30-31.

223. Бухарий, Тафсир, 24/12; Абу Давуд, Либас, 31-33/4102

беришкен. Ошондуктан бардык аялдар эң кымбат кийим-кечектерин дагы аябастан алардан жоолук жасап, башынан ылдый жактарын жакшылап жамынышты. Ошентип, Алла Тааланын түшүргөн өкүм-жоболорун дароо тастыктагандыгын жана аларга жан дили менен ишенгендиктерин көрсөтүштү. Багымдат намазында Алланын Элчисинин артында баштан-аяк жамынган абалда сапка тизилишти.²²⁴

Бактылуулук доордо жашаган коом, аял-эркек аралашып жүргөндөн сактануу маселесине да өтө кылдат жана аяр мамиле жасайт эле. Башкача айтканда, чоочун эркек жана аялдар, чектен аша турган таризде бирге жана аралаш болуп жүрбөйт эле. Коомдук жашоодо аял менен эркектин ортосундагы аралык ар дайым бек сакталып, бири-бири менен болгон мамилелери белгилүү бир чен-өлчөм жана тартиптин чегинде болот эле. Себеби, Ислам дини принципалдуу түрдө жамандыкты, бузукулукту тыйгандай эле, алдын-алуу максатында жамандыкка себеп болгон жана аны козуткан көрүнүш жана жүрүм-турумдарды да тыйган. Ошентип, инсан менен жамандыктын ортосун алыстатуу менен жаңылыш жолдорду биротоло жабкан.

224. Ибни Касир, *Тафсир*, [Нур 24/31]

Ислам дини парз намаздарды жамаат менен окууга жана жума намазына өтө маани берсе дагы аял менен эркектин аралашып жүрүүсүн алдын алуу үчүн аялдарды мындан бошоткон жана алар үчүн үйдө намаз окуунун мечитте окулгандан жакшыраак экендигин билдирген.

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

*“Аялдар үчүн намаз окула турчу эң кайырдуу жайлар үйлөрүнүн бир бурчу.”*²²⁵ – деп буйурган.

Ошондой болсо дагы Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) мечитке келгиси келип жүргөн аялдарга дагы тоскоол болгон эмес жана бул маселеде аларга уруксат берген. Бирок, мечитке намаз окуганы келген аялдардын да эркектер менен аралашпастан алардын артында өзүнчө бир сапка тизилүүлөрүн буйурган.

Намаздан кийин эркектер менен аялдар бири-бири менен аралашып кетпөөсү үчүн Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) бир саамга күтүп, аялдар үйлөрүнө тарап кеткенден кийин кетет эле. Эркектер дагы аны менен кошо чыгат эле. Айрыкча, багымдат намазы жерге жарык кире электе окулуп, аялдар салам берери менен дароо жамынчыларын жамынып үйлөрүнө

225. Ахмад, VI, 297

жөнөгөн кезде эч ким аларды тааныбагандай эле кээде алар да бири-бирин тааный албай калышат эле.²²⁶

Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) Пайгамбар мечитинин бир каалгасы туурасында:

“Бул эшикти аялдар үчүн бөлүп берсек!” – деп буйургандан кийин эркек сахабалар ал эшикти эч качан колдонгон эмес.²²⁷

Аялдар айт намаздарына да келишет эле. Бирок, алардын намаз окуй турган жери өзүнчө болгон. Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) эркектер үчүн кутба окугандан кийин аялдарга да насаат айтат эле.²²⁸

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) бир күнү мечиттен чыгып бара жатып эркектер менен аялдардын аралаш жүргөнүн көрөр замат аялдарга кайрылып:

–Оолакболгула! Жолдун ортосунан баспагыла, жолдун чети менен баскыла!” – деп буюрган. Ушундан улам, аялдар дубалдын четинен баса

226. Бухарий. Азан. 162-166.

227. Абу Давуд, Салат, 53/571.

228. Бухарий, Ыйдайн, 7-8.

турган болуп калышты. Ал гана эмес баскандан кийимдери дубалга илинип калат эле.²²⁹

Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) Амавийлердин доорунда аялдар менен эркектер бири-бирине аралашып кеткенин көргөндө төмөнкүлөрдү айткан:

“Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) аялдардын мындай кылганын көргөндө кудум Исраил уулдарынын аялдарына мечитке барууга тыюу салынгандай эле, аларды да мечитке баруудан тыйат эле.”²³⁰

Жүздөрүнөн жылмайуу кетпейт эле

Бир киши **Суфян бин Уйайнага** (ө. х198.) келип:

–Тамашалоо уят нерсеби? – деп сураганда ал төмөнкүчө жооп берген:

–Эмнеге уят, тескерисинче сүннөт. Анткени, Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам):

–Мен тамашалайм, бирок дайыма чындыкты айтып тамашалайм! - деп буйурган.²³¹

229. Абу Давуд, Адаб, 167-168/5272.

230. Бухарий, Азан, 163.

231. Нувайрий, Нихаятуль-араб фи Фунуниль-адаб, Каир, IV, 2.

Башкача айтканда, тамашалашуу сүннөт, бирок көңүл оорутпастан, тескерисинче көңүлүн алуу менен жүзөгө ашуусу керек.

Ибн Каййум аль-Жавзийя (ө. ж.751):

–Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) тамашалашат жана тамашасында бир гана чындыкты айтат эле. Кыйытып сүйлөгөн сөзүндө да тек гана акыйкат болгон. – деп айткан.²³²

Пайгамбарыбыздын сахабалары шаңдуу, жандуу жана көңүлү жайдары инсандар болгон. Кайсы жерде кандай жүрүштү абдан жакшы билишкен. Зарыл болгон учурда чымчып сүйлөп тамашалашып, ыгына жараша олуттуу сүйлөшкөн. Орто жолду карманып, тең салмактуулукту бек сактап, чектен ашуудан сактанышкан

Бакир бин Абдуллах төмөнкүлөрдү айтат:

“Алланын Элчисинин (саллаллааху алейхи ва саллам) сахабалары тамашалашып, бири-бирине дарбыз ыргытышып ойношот эле. Бирок, маанилүү иштер чыкканда олуттуу мамиле жасап, баш-оту менен киришет эле.”²³³

Абу Салама бин Абдуррахман да сахабанын мүнөзүн төмөнкүчө сүрөттөйт:

232. Ибн Каййум аль-Жавзийя, *Задуль-меад*, I, 58.

233. Бухарий, *аль-адабуль-муфрад*, но: 266.

“Алланын Элчисинин сахабалары тартынчаактык жана жалкоолук кылган эмес. Жыйналышып калышса ыр окушуп, Жахилия доорундагы баштан өткөн окуялары жөнүндө сөз кылып олтурушат эле. Бирок, алар Алланын динине байланыштуу кандайдыр бир милдетти аткара турган болгондо кудум көздөрү чанагынан чыгып кетчүдөй учуп күйүп, эс учун жоготуп койот эле (тагыраак айтканда, ал ишке олуттуу түрдө баш-оту менен кирет эле).”²³⁴

Сабит бин Убайд болсо төмөнкүлөргө токтолот:

“Адамдар менен бир жерде отурган кезде **Зайд бин Сабиттен** дагы оор басырыктуулукту, үйүндө болсо андан да таттуу маек курган эч кимди көргөн жокмун.”²³⁵

Азирети Умар (Алла ага ыраазы болсун) өтө бат жана кыска намаз окуган бир бадавинин намаздан кийин кылган дубасында:

–Оо Раббим, бейиште мени хурыйлер менен үйлөндүр! – дегенин угуп калат да дароо:

234. Бухарий, *аль-адабуль-муфрад*, no: 555.

235. Бухарий, *аль-адабуль-муфрад*, no: 286.

–Жарыктык киши десе, мээнетти аз кылып, акысын көп талап кылып жатасың! – деп тамашага салат.²³⁶

Абу Бакир ас-Сакафинин билдиргени боюнча сахабалар бироз Куран окуп анан бироз ыр окушат эле.²³⁷

Ибн Аббас (Алла ага ыраазы болсун) шакирттери менен бирге отурган кезде аларга бироз хадис риваят кылып берип, анан:

–Табитиңерди ачкыла! Башкача айтканда тамашалагыла, ыр окугула, акыйкатта рух дагы бүт дене тажагандай эле тажайт – деп арабдардын макал-лакабын айтып баштайт эле. Анан, кайра сабакты баштайт да буга муктаждык жаралган сайын бир канча жолу кайталайт эле.²³⁸

Абуд-Дарда (Алла ага ыраазы болсун) **бир сөз сүйлөй турган болсо** сөзсүз жылмайуу менен баштаган. Бир күнү аялы ага кайрылып:

–Адамдардын сени айыптоосунан коркомун!
– дейт. Ал болсо:

236. Нувайрий, нихайатуль-эреб , IV, 3.

237. Каттаний, ат-таратиб, II, 236.

238. Каттаний, ат-таратиб, II, 237.

–Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) бир сөз айтканда сөзсүз жылмайат эле. – деген жоопту берет.²³⁹

Табиинден **Абдуллах бин Мухаммед** абдан шайыр жана тамашакөй мүнөзгө ээ болчу. Ал тургай өлүм төшөгүндө жаткан эжеси Азирети Айшага дагы тамашалаган эле. Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) ооруп жаткан кезинде Абдуллах аны көргөнү келет да:

–Садагаң кетейин апаке! Өзүңдү кандай сезип жатасың? – деп сурайт. Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун):

–Кудай акы, бул өлүм азабы. - дегенде Абдуллах:

–Андай болсо эч нерсе деле эмес! – деп тамашалады. Анын ушундай абалда дагы тамашалагынын көргөн Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун):

–Сен эч качан бул мүнөзүңдөн баш тартпайсың го! – дейт.²⁴⁰

239. Ахмад, V, 198, 199.

240. Ибн Сад, VIII, 76

Корутунду

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (саллаллааху алейхи ва саллам) жалпы адамзатка, ал гана эмес бул ааламдагы бардык жаратылгандарга ырайым катары жиберилди. Ааламдардын мырзасы Азирети Мухаммед Мустафанын (саллаллааху алейхи ва саллам) бул дүйнөгө келиши менен жер жүзүн каптаган караңгылык жарык чачкан нурга карк болду. Адамзат күтүп келген бактылуулуктун таңы атты. Жан дүйнө нурга бөлөндү, акыл-эстер тазарды, жашоонун булганган агымы токтоду. Дал ошол ардактуу Пайгамбардын кут даарыган берекети менен аалам түбөлүктүү жарык нурга бөлөндү. Ал аркылуу жаамы адамзат чыныгы кадыр-барк жана ар-намысына, жакшылыктарга, акыйкатка, адилеттүүлүккө жана теңдикке жете алды. Ал жашоо жана түбөлүктүүлүктүн сырын үйрөттү.

Мына ошол бийик даражага ээ болгон Пайгамбар караңгы коомдо өсүп чоңойду. Арийне, ал алып келген ыйык Куран аркылуу дүйнө жүзү

нурга бөлөндү. Жүрөктөр даанышмандык, сыр жана *ладунни* (адамдын акылы жетпеген) илим менен толтурулду. Ыйык Курандын келиши менен минбар, михраб жана күрсүлөрдөн Жараткандын акыйкат сабактары окутула баштады.

Ошондой эле, мээрим Пайгамбары бизге учу-кыйрысыз жымжырт аалам китебинин барактарын ачып көрсөттү. Жашыруун жана белгисиз тилдердин зикир жана тасбихтерин мааниси менен түшүндүрүп берди. Адамзат ар-намысынан ажырап, айбанча жашоого бет алган канчалаган коомдорду чыныгы инсандык абийир, намыс жана кадыр-баркка жеткирүү менен теңдешсиз үлгүлүү инсандарга айландырды.

Жараткан Алла Ислам дини аркылуу өзү эңсеген “үлгүлүү (толук жетилген) инсан” деген модел катары Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) жеке өзүн көрсөтүп, Аны бардык адамзат үчүн үлгүлүү инсан кылган. Алла Таала ыраазы болгон кулк-мүнөз жана жүрүм-турумдан турган жакшы адеп-ахлак, Пайгамбарыбыздын куттуу сөзү жана үлгүлүү жашоосу аркылуу адамзатка жеткирилген.

Атап айтсак, Пайгамбарыбыздын адеп-ахлагы тууралуу суроо узаткандарга Азирети Айша (Алла ага ыраазы болсун) энебиз:

“Анын адеп-ахлагы – Курани Карим” – деп буйурган.²⁴¹

Алланын Элчиси (саллалааху алейхи ва саллам) жандуу Куран өкүмүндөгү өмүрүндө ар бир жүрүм-турум жана кыймыл-аракети менен касиеттүү аруу жүрөккө түшүрүлгөн Курани Каримдин чыныгы түшүндүрмөсү болгон. Алла Таала Пайгамбарыбыздын адеп-ахлагын мактоо иретинде:

“Албетте, сага түгөнбөгөн сыйлык бар. Сен – улуу кулк-мүнөз ээсиң!”²⁴²- деп буйурган.

Адамзаттын ичинен Алланын Элчиси (саллаллааху алейхи ва саллам) эң улуу кулк-мүнөзгө ээ болуп саналат. Анын артынан эң көп ээрчигендер сахабалар жана Алланын сүйүктүү кулдары. Алардын баскан изинен басуунун кадырын андап билип жашаган момундар дагы инсандык кадыр-барк жана намыска ылайык түрдө адеп-ахлакка ээ болушкан.

Кутман сахабалар жүрөктөрүнө Алланын Элчисине болгон ынак сүйүүсүн бекем орнотуп, Ага ар дайым баш ийүү аркылуу Анын адеп-ахлагындай адеп-ахлакка ээ болгондугу үчүн Алла

241. Муслим, Мусафирун, 139.

242. Калам 68/3-4.

Тааланын алкыш мактоосуна арзыды. Арийне, ыйык аятта:

“Жер которгондордон, ансарлардан алгач ыйман келтиргендер жана жакшы иштерде аларды ээрчигендерден Аллах ыраазы болду. Алар да Аллахдан ыраазы болушту. Ошондуктан, Аллахалар үчүн ичиндетүбөлүккө кала турган, алдыларынан дарыялар агып туруучу Бейиштерди даярдап койгон. Бул – эң чоң ийгилик!”²⁴³ – деп буйурат.

Кандай болсо да биз бары бир сахаба болуу мүмкүнчүлүгүнө ээ эмеспиз! Бирок, аятта айтылгандай **“аларды ээрчиген”** момун-мусулман катары Алла Тааланын ыраазычылыгына жетүүгө биздин мүмкүнчүлүк жана дараметибиз өмүрүбүз өткөнчө туруктуу бойдон сакталат.

Кутман сахабалардан кийинки доорлордо да Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) адеп-ахлагын бизге эң сонун түрдө жеткиргендер Аллага эң жакын олуя кулдары болгондуктан Жараткан аларды бизге үлгү катары көрсөткөн. Алар:

“Ооба! Албетте Аллахка жакын болгондор чоочулашпайт да кайгырышпайт.”²⁴⁴ – деген

243. Тавба 9/100.

244. Йунус 10/62.

аятта баяндалгандай Жараткандын алдында алар өтө улуу даражага ээ. Арийне жогоруда аталган Алланын кепилдигинен өз насибин алгандар үчүн дал ошол олуя инсандардын баскан изинен басуу зарыл.

Кадырлуу сахабалар жана олуя инсандар Алланын Элчисинин өрнөктүү өмүр кенчинен татыктуу түрдө үлгү алып жашагандыгы үчүн өмүрүнүн акырына чейин көрсөткөн бардык жакшы кулк-мүнөз жана жүрүм-турумдары, чындыгында Ааламдардын мырзасынын кереметтүү адеп-ахлагынан таасир алган абройу бийик инсандар десек болот. Себеби, кай жерде жакшы көрүнүш болсо Анын таасири болуп саналат. Ааламда анын нурунан ачылбаган бир дагы гүл болбойт! Ал болгондугу үчүн биз да барбыз... Ал, соолубай турган тескерисинче, күн өткөн сайын ого бетер жанданып жана жаңыланып туруучу, баштан-аяк нурга бөлөнгөн жыпар жыттуу гүл сымал.

Биз дагы Пайгамбарыбыздын үмөтү катары кутман сахабалар жана алардын тарбиясын алган табиин сыяктуу Пайгамбарыбыздын сүйүүсү менен каныгып, Анын жогорку адеп-ахлагын бек тутуп жашашыбыз зарыл. Арадан канча кылымдар өткөнүнө карабастан алардын эч качан эскирбей турган жана соолубай турган өзгөчөлүктөрүн өзүбүз жашап анан аны башкаларга да үйрөтүүбүз

кажет. Ошондо гана, сүйүктүү Пайгамбарыбызга (саллаллааху алейхи ва саллам) татыктуу үммөт болуу бактысына жете алабыз. Алла Таалага чексиз шүгүрлөр болсун, биз алсыз пенделерин акысыз түрдө тактап айтканда атайын акы талап кылбастан эле Пайгамбарыбызга үммөт кылып койду. Мына ушунун өзү эле Жараткандын бизге ыроологон жакшылыгынын акыйкатына ээ болуп, Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) сүйүүсүнө жана *“бир туугандарым”* деп жакшы көрүп айткан сөзүнө татыктуу болуунун жолу, Анын сүннөтүн бекем кармануу жана Анын адеп-ахлагын үлгү алып жашоо болуп саналат.

Арийне, жаратылгандардын ардактуусу, Ааламдардын сыймыгы болгон Пайгамбарыбызды (салаллааху алейхи ва саллам) жана Анын көркөм адеп-ахлагын, же инсандык бийик сапаттарын толугу менен андап билүү жана адамдын сөзү менен жеткире айтып берүү мүмкүн эмес. Бул дүйнөдө алынган таасирлер аны толук бойдон түшүндүрүп берүүгө жетишсиз болуп калат. Бир стаканга бүтүндөй деңизди батыруу мүмкүн болбогондой эле ааламдардын сыймыгы болгон Пайгамбарыбызды толук түрдө таанып билүү дагы мүмкүн эмес. Аны жана Бактылуу доорду түшүндүрүү үчүн айткан сөздөрүбүз болсо Анын теңдешсиз өзгөчөлүктөрүнүн үзүндүсү гана болуп саналат.

Оо Алла! Пайгамбарыбыздын бийик адеп-ахлак жана анын руханиятынан жан дүйнөбүз таасирленип үлгү алышыбызды насип кыла көр! “Ата-энем сага садага болсун оо Алланын Элчиси!” – деп айткан кадырлуу инсандардын ички сезимдери менен жан дүйнөбүздү жандандыра көр!..

Оомийин!.. Âmîn!..

Мазмуну

Кириш сөз	5
Кадырлуу окурмандар!.....	8
Бактылуулук Доордо Жашаган Коом	11
Инсанды инсандык сапаттан чыгарган караңгылык ишенимдери	12
Ибадат жана муамалат (мамиле, карым-катнаш) дүйнөлүк кызыкчылыктарга курманчылык кылынган.	17
Сакталып калган кээ бир адеп-ахлактык сапаттар да түпкү өзөгүнөн алыстап кеткен	18
Пайгамбарыбыздын чоң мужизасы: Бактылуу доорду түптөө	26
Асыл инсандар жашап өткөн доор.....	27
Сахабалар Пайгамбарыбыздан (саллаллааху алейхи ва саллам) эмнелерди үйрөндү?	30
Ислам дини өтө тездик менен жайылды	31

Туйгу-сезимдер терең өздөштүрүлдү	33
Акыл-эси менен жан дүйнөсү эриш-аркак болгон.....	36
Тафаккур (ой-жүгүртүү) тереңдеген.....	39
Динди жайылтуу алардын өмүрүндөгү эң ырахаттуу милдет эле.....	39
Куранга бекем байланышкан	43
Сахабаны Куранга багыттаган факторлор эмнелер?	45
Жаамы адамзат аларга айраң-таң болушту	47
Ислам дининде адеп-ахлак теориялык эмес практикалык мааниге ээ....	48

Бактылуулук Доордогу Сахабалардын

Күчтүү Бйманы

Исламга бекем байлануу үчүн жан талашты	54
Бйман үчүн жанын берүүдөн да артка кайткан эмес.....	56

Бактылуулук Доордо Ибадатты

Сүйүп Аткарган.....

Ар дайым даарат менен жүрүүгө умтулушкан.....	73
Намаз көздөрүнүн нуру эле	78

Жамаат менен окуйт эле	84
Зекетти жан дүйнөсүнөн чыгарып беришкен	87
Кайрымдуулук жана садака жашоонун өзөгү болгон	94
Орозонун теңдешсиз ибадат экендигин терең андап билишкен	101
Ажылык жана умра үчүн жан үрөшөт эле.....	106
Куран жана хадис үйрөнүүгө өзгөчө көңүл бурушкан	111
Курани Каримдин берекети менен шыпаа табышкан	122
Таңкы маалда истигфар кылышат эле	126
Ибадаттарга өтө кылдат көңүл бурушат эле	131
Жакшылык жана сооптуу иштерде жарышат эле	133
Пайгамбарыбыздын сүннөтүн кадам сайын ээрчийт эле.....	136
Бактылуулук Доорунда Адеп-Ахлактын Толук Бышып Жетилиши	149
Жөнөкөйлүктө үлгү болушкан	151
Мээримдүүлүктө учу-кыйрысыз деңиз сымал эле	152

Алла үчүн кечирип жиберүүдөн ырахат алышат эле.....	157
Пайгамбарыбыздын аль-Амин жана ас-Сыдык деген сыпаттарынан насип алышкан.....	164
Жоомарттык жана өзгөлөрдү өзүнөн артык көрүүдө берекелүү мээрим желаргысы сыяктуу эле.....	167
Ысырапкорлуктан алыс болушкан.....	172
Бактылуулук Доорунда Коомдук Жашоо.....	177
Исламий таалим-тарбияга басым жасашкан	177
Соода-сатыкта теңдешсиз чынчылдыкты көрсөтө алышты	179
Бир туугандыкта үлгүлүү өмүр кечиришкенкан.....	180
Коомдо сылыктык жана сыпайыгерчилик өкүм сүрүп турат эле	187
Абийирдүүлүк жана уялуу деген сыпаттар бекем орногон.....	191
Жүздөрүнөн жылмайуу кетпейт эле	196
Корутунду	201

